

Utlåtande 2007:130 RIII (Dnr 020-1753/2005)

Stockholms Miljöprogram 2008-2011

Förslag till nytt miljöprogram för Stockholms stad

Minoritetsåterremiss från kommunfullmäktige den 4 september 2006

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-

2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra

måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetssätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målom-

rådet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödata-basen ”Byggvarubedömningen” som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholms hem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar ”adress” tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigheten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en pro-

dukt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatinriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådigheten gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indikatorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i del-

mål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivs överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anföra följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljöprogram.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför

skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. förslaget till miljöprogram avslås
2. förslaget omarbetas till ett nytt miljöprogram enligt nedanstående synpunkter
3. delmål 1.3 preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
4. ytterligare ett delmål införs under målområde 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
5. delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel skärps och sätts till 40 %
6. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ökar
7. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
8. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar
9. delmål 2.3 skärps till att handla om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält
10. delmål 3.2 skärps till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
11. delmål 3.3 skärps till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
12. delmål 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
13. ytterligare ett delmål införs under målområde 5 om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall behandlas biologiskt
14. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten i stadens egna byggnader
15. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om att antal stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
16. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om lågstrålningsområden i staden
17. ett nytt målområde ska tas fram - Sund utomhusmiljö
18. därutöver anföras följande:

Det tidigare miljöprogrammet avslutades 2006. Sedan dess har staden varit utan miljöprogram och miljömål. Det nuvarande förslaget till nytt miljöprogram är dock inte tillräckligt ambitiöst och har flera brister i upplägg och innehåll. Därför måste förslaget omarbetas.

Sverige har en världsledande ställning inom bl a miljöteknik. Stockholm har värld-

dens blickar på sig bli efter det lyckade försöket med trängselskatter. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skattekistorna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och ger en levande stadsmiljö där stadens invånare huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och stockholmarnas hälsa skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan. Det skulle bli gynna turistnäringen och affärlivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som till exempel planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Miljöprogrammet bör ha ett strategiskt perspektiv som relaterar till ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling, dvs ett Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta.

Under remissrundan av förslaget till nytt miljöprogram skickades endast ut till tre stadsdelsnämnder. Ett sådant viktigt stadsövergripande styrdokument borde ha skickats ut till samtliga 14 stadsdelsnämnder. Även synpunkter från medborgare, företag, högskolor och föreningar borde ha inhämtats. De lokala insatserna och direkta kontakter med medborgarna och andra aktörer i deras bostads- och arbetsmiljöer är avgörande för att förbättra framgångsrikt kunna förbättra stadens totala miljötillstånd.

Styrning och genomförande

Den tidsperiod som miljöprogrammet ska gälla har skjutits fram från år 2007-2010 till år 2008-2011. Detta innebär ytterligare ett år till att uppnå målen i miljöprogrammet. Samtidigt har utvecklingen i samhället gått framåt och klimatarbetet accelererat under de senaste åren. Det är tydligt att målen måste ha en högre ambitionsnivå än tidigare och att åtgärder bör genomföras skyndsamt för att kunna uppnå målet om en fossilfri stad. Det alltmer akuta läget med en ökad klimatpåverkan gör att vi måste skynda på utvecklingen och ha ambitionen att uppnå en fossilfri stad redan år 2030.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte år 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga grunden till ett viktigt miljöreformarbete. Inga sådana satsningar finns i den borgerliga alliansens budget.

Nuvarande förslaget till miljöprogram innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens integrerade ledningssystem ILS som nu ska bli webbaserad. Det bör tydligt framgå att nämnderna och styrelserna ska genomföra de åtgärder som utpekats i miljöprogrammet. Det är en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att miljöprogrammet kan följas av nöd-

vändiga budgetmedel. Arbetet med miljöprogrammet ska nu ske inom ordinarie budget. Avsaknaden på miljöåtgärder och de fortsatta effektiviseringskraven i den borgliga alliansens budgetförslag innebär att nämndernas och styrelsernas resurser, arbetstid och kompetens för att kunna genomföra de åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen blir ytterst begränsade.

En del nämnder och styrelser har fått uppdraget att vara uppföljningsansvariga för delmålen. Överlag ansvarar dessa för 1-2 delmål vardera. Dock har miljö- och hälsoskyddsnämnden fått uppföljningsansvar för 20 stycken delmål, 12 helt på egen hand och 8 i samarbete med andra.

Dessutom ska miljö- och hälsoskyddsnämnden både "bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål" och vid behov bistå kommunstyrelsen vid sammanställning och analys av indikatorer. Med tanke på att miljö- och hälsoskyddsnämndens resurser i den borgliga alliansens budgetförslag till 2008 skärs ner ytterligare och därmed halveras jämfört med 2006 är det obegripligt hur detta arbete ska kunna genomföras.

Stadsledningskontoret bör ges ett tydligt uppdrag att årligen följa upp miljöprogrammet i sin helhet under programtiden samt utvärdera och göra ett ordentlig miljöboksutslut sista året.

Det är ytterst viktigt att stadsledningskontoret genomför en ordentlig analys över måluppfyllelse i samband med verksamhetsboksutslut för att se till att stadens verksamheter arbetar mot och uppnår stadens miljömål.

Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer. Detta arbete måste stärkas och förbättras. Den befintliga miljöbarometern på webben som miljöförvaltningen sköter har hittills används väl för detta ändamål och bör utvecklas ytterligare i samband med det nya miljöprogrammet.

Eftersom konsumentförvaltningen och Agenda 21-verksamheten har lagts ner och stora neddragningar har gjorts på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för staden att aktivt jobba med verka-för-målen som riktar sig till stadens medborgare och andra externa aktörer.

På miljöområdet utgör lagstiftningen, de nationella och regionala miljömålen och det lokala miljöprogrammet en helhet som bör hänga ihop. Miljöprogrammet ska spegla prioriteringarna i miljöarbetet och det som är olagligt ska vara prioriterat.

1. Miljöeffektiva transporter

Miljöprogrammet måste som styrdokument för stadens miljöarbete hantera de överträdelser av miljölagstiftningen som sker i Stockholm idag, t ex miljökvalitetsnormerna för partikel- och kvävedioxidhalter.

Delmål 1.3 ska preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Faktarutan om miljökvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Delmål 1.5 om andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska omformuleras till ett siffermål som kan följas upp.

Ett nytt delmål ska läggas till om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita.

Det syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöanpassade arbetsmaskiner och entreprenader

bör också understrykas i det nya miljöprogrammet. En aktiv sådan upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt vilken främjar både arbetsmiljön, omgivande boendemiljön och naturen. Ett grundkrav är att arbetsmaskinernas motorer ska vara godkända enligt svenska miljöklassbestämmelser för avgasutsläpp och buller.

2. Gifrfria varor och byggnader

I delmål 2.1 påtalas de kemiska föreningar som är viktiga att få bort från produkter. Bromerade flamskyddsmedel och perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge, ska läggas till som precisering i beskrivningen av vad delmålet innebär.

Delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt satt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel ska uppgå till 25 % redan år 2010 och i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp i över 15 % redan år 2006. Att köpa in konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Ett nytt delmål ska läggas till om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ska öka.

Verka-för-delmål ska läggas till om att andelen miljöanpassade varor respektive ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ska öka. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

Delmål 2.3 ska skärpas så att det istället handlar om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält.

I målet saknas nu krav på lägsta nivå när det gäller miljöpåverkan och energiutsläpp vid allt byggande, som tidigare utgjordes av stadens program Miljöanpassat byggande i Stockholm. Detta togs bort som styrdokument i den borgliga alliansens budget 2007. Det ska återinföras.

3. Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 ska skärpas till att "all el som staden köper ska vara miljömärkt". Att mjuka upp skrivningen till "bör" och att lägga till "om inte orimliga kostnader" gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmål 3.3 ska skärpas till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast år 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både utbyte till förnyelsebara källor och energieffektivisering kan användas för CO₂-minskningar så är det rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (högst troligt innan år 2011-12) skulle innebära en minskning med flera procent jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att kraven på energideklarering och klassning ska följas i staden.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 ska preciseras så att "bevara" tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat eller liknande.

Delmål 4.2 ska omformuleras till ”exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet”.

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Delmål 5.1 ska preciseras till ett mätbart mål om att ”avfall från stadens verksamheter minskar med 10 % per anställd”.

Ett nytt delmål ska läggas till om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall ska behandlas biologiskt (rötas och komposteras) vilket också är ett nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger ett välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

6. Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med delmålen. Flera delmål saknas.

Delmål 6.2 ska omformuleras till ”andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar”. Det förtydligar fastighetsägarnas roll och bidrar till effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål ska läggas till om ventilationsanläggningar, t ex ”stadens egna byggnader ska ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten”.

Ett nytt delmål ska läggas till om magnetfält, t ex ”antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar”.

Ett nytt delmål ska läggas till om lågstrålningsområden i staden.

Förslag på nytt målområde – sund utomhusmiljö

Många människor bor eller arbetar i Stockholm i fastigheter som är belägna i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till tillräckligt med dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga så som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få sig en nypa frisk luft. Möjligheten att på lediga dagar ta en utflykt i naturen minskar genom stadens expansion och allt större barriärer av vägar och järnvägar.

Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt; den förmår filtrera bort farliga partiklar och dam från luften, syresätter luften vi andas, bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och de gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser. Konsekvenserna av en dålig utemiljö kostar samhället mycket i både dålig hälsa och minskad trivsel.

Därför ska ett nytt målområde om sund utomhusmiljö läggas till. Exempel på delmål kan vara: ”andelen personer som från bostaden har gångavstånd till större park eller grönområde ökar” eller ”alla barn i skolor och förskolor har tillgång till raster eller regelbunden aktivitet på grönmark”.

Reservation anfördes av borgarrådet *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta
att återremittera förslaget till miljöprogram med uppdrag att inarbeta nedanstående
synpunkter

Tydliga mål och effektiv uppföljning krävs

Miljöprogrammet ska vara stadens viktigaste verktyg för att kunna uppnå ett effektivt miljöarbete som leder till mindre miljöpåverkan från såväl stadens verksamheter som de individer och företag som bor och verkar i staden. För att målet ska kunna uppnås är det viktigt att tydliga och hårda krav ställs och att de följs upp. Den stora bristen i det föreslagna miljöprogrammet är avsaknaden av delmål, nyckeltal och tidpunkt när delmålen ska vara uppfyllda. Naturskyddsföreningen har påpekat detta i sitt remissvar, och kräver övergripande, konkreta och mätbara mål med tillhörande åtgärder. Indikatorerna är en viktig del i uppföljningen av programmet, och de ska vara bindande. Att de bara är preliminära i det föreslagna programmet är olyckligt. En tydligare koppling till de nationella miljömålen är också önskvärd.

En viktig del i uppföljningen av programmet är informationsinsatser, till medborgare, näringsliv, organisationer m fl. Därför behövs också delmål som fokuserar på information till medborgare, vilket inte finns i det föreslagna miljöprogrammet.

Staden har inflytande och rådighet över fler frågor än man utgör sig att ha i miljöprogrammet. Detta yttrar sig i delmålen genom att staden ska *verka för* att minska utsläppen från trafiken, istället för att formulera ett rakare och tydligare mål om att staden *ska* minska utsläppen från trafiken. Vi återkommer just till denna fråga under avsnittet om transporter, men vill här peka på det övergripande problemet med att staden avsäger sig rådigheten över flera frågor som är avgörande för miljöarbetet i staden.

I förslaget till miljöprogram finns det förslag på vilka nämnder som är ansvariga för att följa upp olika delar av programmet. Detta är bra. Men tyvärr är uppdelningen på sina håll något märklig. Att miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett huvudansvar för uppföljning är inget konstigt men det vore naturligt att nämnden tillsammans med trafik- och renhållningsnämnden ansvarade för uppföljning av delmålen 1.3: Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar och 1.4: Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

Ekologisk hållbarhet i första hand

Miljöprogrammet ska syfta till att uppnå ekologisk hållbarhet i första hand. I inledningen till den borgerliga majoritetens förslag står att det inte finns någon motsättning mellan hållbar tillväxt och modernt miljötankande. I praktiken finns det i många fall en motsättning mellan den konventionella formen av tillväxt och ekologisk hållbarhet. Det hela beror på vilken typ av tillväxt som avses. Tillväxten måste anpassas till vad naturen tål. Problemet är att den borgerliga majoriteten sitter fast i ett gammalt, ohållbart, tillväxttankande där motorvägssatsningar och exploatering av grönområden ingår, vilket det inte gör i ett modernt miljötankande.

Det som är lagställda krav behöver inte behandlas i miljöprogrammet. Självklart ska miljölagar följas. Det som ska behandlas i miljöprogrammet är de krav som går utöver lagkrav.

Vi är positiva till en ny del om hållbar stadsutveckling i miljöprogrammet. Där ska

även stadens mer övergripande struktur i fråga om trafik- och bostadsplanering ingår, ur aspekten att skapa ett transport- och energisnålt samhälle.

Rättvist Miljöutrymme och miljörättvisa

Rättvist miljöutrymme är ett mått med målsättningen att jordens begränsade resurser ska fördelas rättvist i världen, inom ramarna för naturens bärkraft. Stockholm ska eftersträva att staden och stockholmarna tillsammans har en miljöpåverkan inom sitt rättvisa miljöutrymme och ska vara en självklar del i miljöprogrammet. Den hållbara livsstilen ska göras till en självklarhet, till exempel transportsnål stadsplanering och energieffektiv bebyggelse.

Stockholm ska vara en miljörättvis stad där alla, oavsett var de bor och vad de tjänar, har tillgång till natur, vatten, ren luft och tystnad. Miljörättvisa är ett perspektiv som helt saknas i dagens samhällsplanering. Det handlar om hur vem det är som genererar miljöproblem, och vem som drabbas. I miljödebatten lyfts oftast de globala miljöorättvisorna upp, men det finns också tydliga lokala kopplingar. Tung trafik dras oftare intill ekonomiskt fattigare områden än rika. Grönområden i sämre bemedlade områden har en större tendens att exploateras än de i rika områden. I Stockholm har vänsterpartiet i en rapport visat hur vägar oftast dras i tunnel i rika områden, medan de dras i ytläge bland dem som har det sämre ställt.

Miljörättvisa ska, liksom Rättvist miljöutrymme, genomsyra miljöprogrammets målsättningar och delmål.

Miljöeffektiva transporter

Vi anser att Stockholm ska bli en fossilbränslefri kommun senast år 2030. Vi har stora möjligheter att minska vår klimatpåverkan genom att minska vägtrafiken och utsläppen från den. Delmålet att staden ska ”verka för att utsläppen från trafiken minskar” är alldeles för vagt och indikerar att staden inte skulle ha rådighet över trafiken. Det stämmer inte. Staden har stora möjligheter att minska trafiken genom transportsnål stadsplanering, satsning på cykel och kollektivtrafik, trängselavgifter och så vidare. Vi skulle vilja att denna formulering ändrades till att utsläppen från trafiken *ska* minska.

Ska utsläppen minska måste dels trafiken minska och användningen av dubbdäck gå ner. Vi vill därför införa en avgift på dubbdäcksanvändning. Den borgerliga majoriteten förespråkar istället nya motorvägar som leder till ökad trafik och de ställer inte krav på minskad användning av dubbfria vinterdäck. Ska andelen personer som åker kollektivt, cyklar eller går öka måste utbyggnad av kollektivtrafik och cykelbanor prioriteras. Målet om miljöeffektiva transporter behöver också kompletteras med en formulering om att miljö kvalitetsnormernas dygns- och årsmedelvärden inte överskrids. Biltrafiksystemet i staden behöver göras mindre dominerande i stadsbilden. Där det visar sig vara miljöeffektivt och ekonomiskt ska stadens vatten användas för transporter, till exempel bör projektet med biogasbåtar återupptas.

I förslaget finns inga målsättningar eller delmål för hur parkeringspolitiken kan bidra till att minska trafiken. Att som den borgerliga majoriteten sträva efter att öka antalet parkeringsplatser går stick i stäv med målsättningen att minska utsläppen från trafiken.

Målet om att vägtrafiksystemets yta per invånare inte ska öka ska återinföras.

Staden ska öka produktionen av biogas, bland annat genom ökad insamling av matavfall. Se mer text under avsnittet om avfall.

Målet om att verka för att nybilsförsäljning av miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska återinföras. Det är dock viktigt att påpeka att miljöbilar endast är ett komplement i ett hållbart transportsystem och att grunden utgörs av en attraktiv och modern kollektivtrafik, cykel- och gångtrafik

Giftrika varor och byggnader

Staden ska tillämpa försiktighetsprincipen och inte använda ämnen som kan vara skadliga för miljön eller människors hälsa. Programmet för Ekologiskt byggande ska utvecklas och vara bindande.

All ny bebyggelse ska vara miljöanpassad och ha miljöprofil. Erfarenheterna från Hammarby Sjöstad och andra miljöprojekt, både goda och dåliga, ska tas tillvara vid all ny bebyggelse, inte enbart ett fåtal.

Vi vill ha minst ett pilotprojekt med passivt uppvärmda hus. Passiva hus bygger på smart energianvändning där kroppsvärme, solinstrålning, spillvärme från hushållsapparater mm tas till vara så att det inte behövs någon traditionell uppvärmning. I denna teknik finns en stor potential till energieffektivisering, som skulle kunna få stort genomslag då den kan användas i befintlig bebyggelse. Ny och modern teknologi är en nyckelfråga i omställningen till ett klimatneutralt samhälle. Det finns tusentals passivbostäder i Tyskland, Österrike och Schweiz. Göteborg utreder nu hur andelen passiva hus ska kunna öka, både i ny bebyggelse och i befintlig. I Stockholm finns ett flertal stora byggprojekt där passiva hus skulle kunna bli en självklar del, som till exempel Norra Djurgårdsstaden och Norra Station. Vi föreslår även passivhus i Bromma Ekostad.

Hållbar energianvändning

Effektivare energianvändning ska leda till bättre hälsa, friskare luft, renare vatten och mindre klimatpåverkan. Staden kan direkt påverka hur mycket energi och vilka energislag som används i det egna fastighetsbeståndet. De viktigaste åtgärderna kan sammanfattas i investeringar i energieffektivitet och bättre miljöanpassad teknik samt påverkan för förändrade vanor och rutiner.

Andelen förnybara energikällor som används ska öka i staden, till exempel genom satsning på biogasproduktion. Även vind- och solenergi ska undersökas och utvecklas.

Delmål 3.1 om energianvändning i stadens egna byggnader och anläggningar vill vi skärpa till en minskning med 15 procent till 2010. Vi vill återinföra delmålet om energianvändning för värme med sex procent. Delmål 3.2 ska skärpas så att all upphandlad el ska vara miljömärkt, inte bör som den borgerliga majoriteten föreslår. Vi anser också att ytterligare ett delmål behövs om att verka för miljömärkt el hos företag och privatpersoner samt effektiv energianvändning.

Delmål 3.3 är för svagt. Vi vill att målet ska vara 260 kg/innevånare, istället för 360 kg/innevånare som en målsättning på 10 procent innebär.

Ett delmål med individuell energimätning för elförbrukning, värme och varmvatten i stadens bostadsbolag ska införas.

Hållbar användning av mark och vatten

En långsiktig strategi för bevarandet av stadens gröna kilar ska skapas. Denna ska innehålla skapandet av nya naturreservat, åtgärder för skötsel, tillgänglighet och bevarande, och även inkludera användningen av egenmark utanför kommunen. Ytterligare

exploatering ska huvudsakligen ske på hårdgjorda ytor och vid annan exploatering ska betydande kompensationsåtgärder vidtas. Metoderna för grönmarkskompensation behöver utvecklas så att de i största möjliga mån skapar miljöer med minst likvärdig ekologisk funktion i närområdet, vilket innebär en skärpning av delmål 4.2. Skötseln av grönområden ska förbättras genom ökad tillsyn och underhåll och genom tydlig information och leddragning. Ansvar för skötseln ska i möjligaste mån hanteras i stadsdelsnämnderna. Befintliga byggnader ska rustas upp och allmänhetens nyttjande ska prioriteras.

Delmål 4.6 behöver skärpas så att det i alla stadens sjöar och vattendrag ska åtgärder för restaurering utifrån Vattendirektivets målsättning ha vidtagits före 2015. Sikt djupet i sjöar ska då sommartid överstiga två meter. Sjöarna ska vara fiskrika och badbara. Alla bäckar som tidigare haft vatten året runt ska vara restaurerade. Dagvattenutsläpp och avloppsvattenbräddning ska bara ske till vatten som tål denna belastning med bevarad God Ekologisk Status (i huvudsak Mälaren och Saltsjön). En strategi ska utvecklas för att undvika skador vid stigande vattenstånd i Mälaren och i Saltsjön.

Miljöeffektiv avfallshantering

Under målet miljöeffektiv avfallshantering slås det fast att mängden avfall ska minska och mängden som nyttiggörs ska öka. Det är bra, men kräver tydligare åtgärder och starkare koppling till EU:s avfallshierarki.

I förslaget miljöprogram är kopplingen till EU:s avfallshierarki för svag: ”Det är inte alltid optimalt att följa hierarkin... Ibland kan exempelvis förbränning med energiåtervinning vara ett lika bra alternativ...” (sid 28). Förbränning är ett sämre alternativ än återanvändning och materialåtervinning. Ett viktigt argument är det farliga avfall som måste fångas upp med dyra tekniska system i förbränningsanläggningarna. Pga de starkt ökade behandlingskostnaderna av den förorenade askan är energiutvinning genom förbränning inte alls lönsam. Det gör det ännu viktigare att EU:s avfallshierarki ska gälla.

För att uppnå målet om minskade avfallsmängder krävs stora satsningar på information. Vi efterlyser konkreta krav kring mer information som leder till ändrad.

Det nationella målet är att 35 procent av matavfallet ska samlas in till 2010. Det saknas anknytning till detta i förslaget till program och ambitionen för stadens verksamheter bör vara minst 50 procent av allt matavfall i kommunens storkök. Vi anser att programmet behöver kompletteras med ett mål för storkök i kommunen som helhet och för de enskilda hushållen. Stockholm ligger långt efter andra kommuner, vilket framgår av faktarutorna i programmet.

Det råder brist på biogas i Stockholm, bland annat för att Stockholm släpar efter när det gäller insamling av matavfall. Det gör det ännu viktigare att intensifiera arbetet med insamling av matavfall.

Fastighetsnära insamling (FNI) behandlas inte i miljöprogrammet. Vi vill ersätta de gröna behållarna med fasta lokaler för insamling av förpackningar. Starkare krav ska ställas på fastighetsägarna samt att ekonomiskt gynna de som inför FNI (t.ex. bostadsrättsföreningar och de kommunala bolagen). I inledningen i förslaget miljöprogram står att fastighetsägare och företag präglas av stort engagemang för återvinning. Den kan kanske i viss mån gälla företagens egen avfallshantering (som ju är lagreglerad), men det gäller inte inrättande av permanenta lösningar för FNI. Och det gäller inte materialbolagen och dess insamlingsföretag, som ju motsätter sig permanenta lösning-

ar för fastighetsnära insamling.

Vi vill skapa ett effektivt och lättillgängligt återvinningssystem, där producenterna tar det ekonomiska ansvaret för sina produkter. Därför vill vi ta bort producenternas ansvar för själva insamlingen - d.v.s. ta bort de gröna behållarna - och ersätta detta med ett ansvar för kommunerna att skapa ett fastighetsnära insamlingssystem för allt avfall. Producenterna ska då ersätta kommunerna för insamlingen av förpackningar och tidningar. Vi anser att staden ska göra en hemställan till regeringen om en översyn av producentansvaret med utgångspunkt av detta.

Det försök som hittills gjorts med en återvinningsbåt, som lägger till på olika platser i staden, har varit lyckat och bör utvidgas. En återvinningsbåt ska köpas in så att den blir en permanent del av stadens avfallsarbete. Vintertid ska båten tjäna som en fast station på lämplig plats.

Miljöstationer för farligt avfall är en viktig fråga som behöver tydligare åtgärder. Bensinstationerna blir färre och de kvarvarande klarar inte uppgiften särskilt väl. Vi vill dels ha fler återvinningscentraler och dels bemannade stationer i anslutning till annan verksamhet, t ex parkeringsanläggningar.

Sund inomhusmiljö

Bullerstörning behandlas på ett bra sätt i programmet. Målet om minskat buller strider i många fall mot den borgerliga majoritetens handlande i praktiken inom stadsbyggnad. Vår förhoppning är att miljöprogrammet på detta sätt kan få en större efterlevnad. Restriktioner för biltrafik och att gällande avstånd hålls mellan trafikled och bostäder är viktiga och prioriterade åtgärder för ett minskade bullerstörningar.

Formuleringen om att elektromagnetiska fält kan påverka hälsan (s 33) manar till en tillämpning av försiktighetsprincipen. Med anledning av detta ska zoner som är fria från elektromagnetiska fält utformas samt. Kommunens nuvarande rätt för bostadsanpassning för elsanering ska kvarstå.

När det gäller 'sjuka hus' vill vi framhålla vikten av att ge företräde till byggherrar som både bygger och förvaltar bostäder eftersom de som bara bygger och säljer inte har någon motivation att undvika sjuka hus-syndrom, som ju ofta visar sig långt efter det att husen överförts till de boende.

Obligatorisk ventilationskontroll är bra, och kräver extra resurser till stadsbyggnadskontoret för att övervaka att dessa verkligen genomförs.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa upp-

följningsmetoder för respektive delmål.

4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av

dessas arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventu-

ella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområdet 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över

målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan "Byggvarubedömningen" som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholmshem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar "adress" tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att

detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som *Stokab* kan påverka. Enligt *Stokabs* uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigheten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatutriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådighete-

ten gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall

den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indikatorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer

vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivas överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anför följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra

majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljöprogram.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. förslaget till miljöprogram avslås
2. förslaget omarbetas till ett nytt miljöprogram enligt nedanstående synpunkter
3. delmål 1.3 preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
4. ytterligare ett delmål införs under målområde 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
5. delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel skärps och sätts till 40 %
6. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ökar
7. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
8. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar
9. delmål 2.3 skärps till att handla om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält
10. delmål 3.2 skärps till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
11. delmål 3.3 skärps till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
12. delmål 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
13. ytterligare ett delmål införs under målområde 5 om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall behandlas biologiskt
14. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten i stadens egna byggnader
15. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om att antal stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
16. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om lågstrålningsområden i staden
17. ett nytt målområde ska tas fram - Sund utomhusmiljö
18. därutöver anföras följande:

Det tidigare miljöprogrammet avslutades 2006. Sedan dess har staden varit utan miljöprogram och miljömål. Det nuvarande förslaget till nytt miljöprogram är dock inte tillräckligt ambitiöst och har flera brister i upplägg och innehåll. Därför måste förslaget omarbetas.

Sverige har en världsledande ställning inom bl a miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl a efter det lyckade försöket med trängselskatter. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skatteposterna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och ger en levande stadsmiljö där stadens invånare huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel,

med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och stockholmarnas hälsa skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan. Det skulle bli en gynna turistnäringen och affärslivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som till exempel planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Miljöprogrammet bör ha ett strategiskt perspektiv som relaterar till ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling, dvs ett Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta.

Under remissrundan av förslaget till nytt miljöprogram skickades endast ut till tre stadsdelsnämnder. Ett sådant viktigt stadsövergripande styrdokument borde ha skickats ut till samtliga 14 stadsdelsnämnder. Även synpunkter från medborgare, företag, högskolor och föreningar borde ha inhämtats. De lokala insatserna och direkta kontakter med medborgarna och andra aktörer i deras bostads- och arbetsmiljöer är avgörande för att förbättra framgångsrikt kunna förbättra stadens totala miljötillstånd.

Styrning och genomförande

Den tidsperiod som miljöprogrammet ska gälla har skjutits fram från år 2007-2010 till år 2008-2011. Detta innebär ytterligare ett år till att uppnå målen i miljöprogrammet. Samtidigt har utvecklingen i samhället gått framåt och klimatarbetet accelererat under de senaste åren. Det är tydligt att målen måste ha en högre ambitionsnivå än tidigare och att åtgärder bör genomföras skyndsamt för att kunna uppnå målet om en fossilfri stad. Det alltmer akuta läget med en ökad klimatpåverkan gör att vi måste skynda på utvecklingen och ha ambitionen att uppnå en fossilfri stad redan år 2030.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte år 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga grunden till ett viktigt miljöreformarbete. Inga sådana satsningar finns i den borgerliga alliansens budget.

Nuvarande förslaget till miljöprogram innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens integrerade ledningssystem ILS som nu ska bli webbaserad. Det bör tydligt framgå att nämnderna och styrelserna ska genomföra de åtgärder som utpekats i miljöprogrammet. Det är en brist att åtgärder inte har kostnadsberäknats så att miljöprogrammet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Arbetet med miljöprogrammet ska nu ske inom ordinarie budget. Avsaknaden på miljöinsatser och de fortsatta effektiviseringskraven i den borgerliga alliansens budgetförslag innebär att nämndernas och styrelsernas resurser, arbetstid och kompetens för att kunna genomföra de åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen blir ytterst begränsade.

En del nämnder och styrelser har fått uppdraget att vara uppföljningsansvariga för

delmålen. Överlag ansvarar dessa för 1-2 delmål vardera. Dock har miljö- och hälso-skyddsnämnden fått uppföljningsansvar för 20 stycken delmål, 12 helt på egen hand och 8 i samarbete med andra.

Dessutom ska miljö- och hälso-skyddsnämnden både "bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål" och vid behov bistå kommunstyrelsen vid sammanställning och analys av indikatordata. Med tanke på att miljö- och hälso-skyddsnämndens resurser i den borgliga alliansens budgetförslag till 2008 skärs ner ytterligare och därmed halveras jämfört med 2006 är det obegripligt hur detta arbete ska kunna genomföras.

Stadsledningskontoret bör ges ett tydligt uppdrag att årligen följa upp miljöprogrammet i sin helhet under programtiden samt utvärdera och göra ett ordentlig miljö-bokslut sista året.

Det är ytterst viktigt att stadsledningskontoret genomför en ordentlig analys över måluppfyllelse i samband med verksamhetsbokslut för att se till att stadens verksamheter arbetar mot och uppnår stadens miljömål.

Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer. Detta arbete måste stärkas och förbättras. Den befintliga miljöbarometern på webben som miljöförvaltningen sköter har hittills använts väl för detta ändamål och bör utvecklas ytterligare i samband med det nya miljöprogrammet.

Eftersom konsumentförvaltningen och Agenda 21-verksamheten har lagts ner och stora neddragningar har gjorts på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för staden att aktivt jobba med verka-för-målen som riktar sig till stadens medborgare och andra externa aktörer.

På miljöområdet utgör lagstiftningen, de nationella och regionala miljömålen och det lokala miljöprogrammet en helhet som bör hänga ihop. Miljöprogrammet ska spegla prioriteringarna i miljöarbetet och det som är olagligt ska vara prioriterat.

1. Miljöeffektiva transporter

Miljöprogrammet måste som styrdokument för stadens miljöarbete hantera de överträdelser av miljölagstiftningen som sker i Stockholm idag, t ex miljö-kvalitetsnormerna för partikel- och kvävedioxidhalter.

Delmål 1.3 ska preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö-kvalitetsnormerna klaras. Faktarutan om miljö-kvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Delmål 1.5 om andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska omformuleras till ett siffersatt mål som kan följas upp.

Ett nytt delmål ska läggas till om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita.

Det syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöanpassade arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya miljöprogrammet. En aktiv sådan upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt vilken främjar både arbetsmiljön, omgivande boendemiljön och naturen. Ett grundkrav är att arbetsmaskinernas motorer ska vara godkända enligt svenska miljöklassbestämmelser för avgasutsläpp och buller.

2. Giftrika varor och byggnader

I delmål 2.1 påtalas de kemiska föreningar som är viktiga att få bort från produkter. Bromerade flamskyddsmedel och perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge, ska läggas till som precisering i beskrivningen av vad delmålet innebär.

Delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt satt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel ska uppgå till 25 % redan år 2010 och i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp i över 15 % redan år 2006. Att köpa in konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Ett nytt delmål ska läggas till om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ska öka.

Verka-för-delmål ska läggas till om att andelen miljöanpassade varor respektive ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ska öka. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

Delmål 2.3 ska skärpas så att det istället handlar om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält.

I målet saknas nu krav på lägsta nivå när det gäller miljöpåverkan och energiutsläpp vid allt byggande, som tidigare utgjordes av stadens program Miljöanpassat byggande i Stockholm. Detta togs bort som styrdokument i den borgliga alliansens budget 2007. Det ska återinföras.

3. Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 ska skärpas till att "all el som staden köper ska vara miljömärkt". Att mjuka upp skrivningen till "bör" och att lägga till "om inte orimliga kostnader" gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmål 3.3 ska skärpas till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast år 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både utbyte till förnyelsebara källor och energieffektivisering kan användas för CO₂-minskningar så är det rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (högst troligt innan år 2011-12) skulle innebära en minskning med flera procent jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att kraven på energideklarering och klassning ska följas i staden.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 ska preciseras så att "bevara" tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat eller liknande.

Delmål 4.2 ska omformuleras till "exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet".

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Delmål 5.1 ska preciseras till ett mätbart mål om att ”avfall från stadens verksamheter minskar med 10 % per anställd”.

Ett nytt delmål ska läggas till om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall ska behandlas biologiskt (rötas och komposteras) vilket också är ett nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger ett välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

6. Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med delmålen. Flera delmål saknas.

Delmål 6.2 ska omformuleras till ”andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar”. Det förtydligar fastighetsägarnas roll och bidrar till effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål ska läggas till om ventilationsanläggningar, t ex ”stadens egna byggnader ska ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten”.

Ett nytt delmål ska läggas till om magnetfält, t ex ”antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar”.

Ett nytt delmål ska läggas till om lågstrålningsområden i staden.

Förslag på nytt målområde – sund utomhusmiljö

Många människor bor eller arbetar i Stockholm i fastigheter som är belägna i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till tillräckligt med dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga så som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få sig en nypa frisk luft. Möjligheten att på lediga dagar ta en utflykt i naturen minskar genom stadens expansion och allt större barriärer av vägar och järnvägar.

Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt; den förmår filtrera bort farliga partiklar och dam från luften, syresätter luften vi andas, bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och de gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser. Konsekvenserna av en dålig utemiljö kostar samhället mycket i både dålig hälsa och minskad trivsel.

Därför ska ett nytt målområde om sund utomhusmiljö läggas till. Exempel på delmål kan vara: ”andelen personer som från bostaden har gångavstånd till större park eller grönområde ökar” eller ”alla barn i skolor och förskolor har tillgång till raster eller regelbunden aktivitet på grönmått”.

Reservation anfördes av borgarrådet *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta

att återremittera förslaget till miljöprogram med uppdrag att inarbeta nedanstående synpunkter

Tydliga mål och effektiv uppföljning krävs

Miljöprogrammet ska vara stadens viktigaste verktyg för att kunna uppnå ett effektivt miljöarbete som leder till mindre miljöpåverkan från såväl stadens verksamheter som de individer och företag som bor och verkar i staden. För att målet ska kunna uppnås är det viktigt att tydliga och hårda krav ställs och att de följs upp. Den stora bristen i det föreslagna miljöprogrammet är avsaknaden av delmål, nyckeltal och tidpunkt när delmålen ska vara uppfyllda. Naturskyddsföreningen har påpekat detta i sitt remissvar, och kräver övergripande, konkreta och mätbara mål med tillhörande åtgärder. Indikatorerna är en viktig del i uppföljningen av programmet, och de ska vara bindande. Att de bara är preliminära i det föreslagna programmet är olyckligt. En tydligare koppling till de nationella miljömålen är också önskvärd.

En viktig del i uppföljningen av programmet är informationsinsatser, till medborgare, näringsliv, organisationer m fl. Därför behövs också delmål som fokuserar på information till medborgare, vilket inte finns i det föreslagna miljöprogrammet.

Staden har inflytande och rådighet över fler frågor än man utgör sig att ha i miljöprogrammet. Detta yttrar sig i delmålen genom att staden ska *verka för* att minska utsläppen från trafiken, istället för att formulera ett rakare och tydligare mål om att staden ska minska utsläppen från trafiken. Vi återkommer just till denna fråga under avsnittet om transporter, men vill här peka på det övergripande problemet med att staden avsäger sig rådigheten över flera frågor som är avgörande för miljöarbetet i staden.

I förslaget till miljöprogram finns det förslag på vilka nämnder som är ansvariga för att följa upp olika delar av programmet. Detta är bra. Men tyvärr är uppdelningen på sina håll något märklig. Att miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett huvudansvar för uppföljning är inget konstigt men det vore naturligt att nämnden tillsammans med trafik- och renhållningsnämnden ansvarade för uppföljning av delmålen 1.3: Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar och 1.4: Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

Ekologisk hållbarhet i första hand

Miljöprogrammet ska syfta till att uppnå ekologisk hållbarhet i första hand. I inledningen till den borgerliga majoritetens förslag står att det inte finns någon motsättning mellan hållbar tillväxt och modernt miljötänkande. I praktiken finns det i många fall en motsättning mellan den konventionella formen av tillväxt och ekologisk hållbarhet. Det hela beror på vilken typ av tillväxt som avses. Tillväxten måste anpassas till vad naturen tål. Problemet är att den borgerliga majoriteten sitter fast i ett gammalt, ohållbart, tillväxttänkande där motorvägssatsningar och exploatering av grönområden ingår, vilket det inte gör i ett modernt miljötänkande.

Det som är lagställda krav behöver inte behandlas i miljöprogrammet. Självklart ska miljölagar följas. Det som ska behandlas i miljöprogrammet är de krav som går utöver lagkrav.

Vi är positiva till en ny del om hållbar stadsutveckling i miljöprogrammet. Där ska även stadens mer övergripande struktur i fråga om trafik- och bostadsplanering ingå, ur aspekten att skapa ett transport- och energisnålt samhälle.

Rättvist Miljöutrymme och miljö rättvisa

Rättvist miljöutrymme är ett mått med målsättningen att jordens begränsade resurser ska fördelas rättvist i världen, inom ramarna för naturens bärkraft. Stockholm ska

eftersträva att staden och stockholmarna tillsammans har en miljöpåverkan inom sitt rättvisa miljöutrymme och ska vara en självklar del i miljöprogrammet. Den hållbara livsstilen ska göras till en självklarhet, till exempel transportsnål stadsplanering och energieffektiv bebyggelse.

Stockholm ska vara en miljörättvis stad där alla, oavsett var de bor och vad de tjänar, har tillgång till natur, vatten, ren luft och tystnad. Miljörättvisa är ett perspektiv som helt saknas i dagens samhällsplanering. Det handlar om hur vem det är som genererar miljöproblem, och vem som drabbas. I miljödebatten lyfts oftast de globala miljöorättvisorna upp, men det finns också tydliga lokala kopplingar. Tung trafik dras oftare intill ekonomiskt fattigare områden än rika. Grönområden i sämre bemedlade områden har en större tendens att exploateras än de i rikare områden. I Stockholm har vänsterpartiet i en rapport visat hur vägar oftast dras i tunnel i rika områden, medan de dras i ytläge bland dem som har det sämre ställt.

Miljörättvisa ska, liksom Rättvist miljöutrymme, genomsyra miljöprogrammets målsättningar och delmål.

Miljöeffektiva transporter

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankstäl-

len för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetssätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning

och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatabasen ”Byggvarubedömningen” som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholms hem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget fram-

håller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar ”adress” tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigheten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådgivningen gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter

på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indikatorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3,

Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivs överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anföra följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljöprogram.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. förslaget till miljöprogram avslås
2. förslaget omarbetas till ett nytt miljöprogram enligt nedanstående synpunkter
3. delmål 1.3 preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
4. ytterligare ett delmål införs under målområde 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
5. delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel skärps och sätts till 40 %
6. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ökar
7. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
8. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar
9. delmål 2.3 skärps till att handla om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält
10. delmål 3.2 skärps till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
11. delmål 3.3 skärps till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
12. delmål 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
13. ytterligare ett delmål införs under målområde 5 om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall behandlas biologiskt
14. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten i stadens egna byggnader
15. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om att antal stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
16. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om lågstrålningsområden i staden
17. ett nytt målområde ska tas fram - Sund utomhusmiljö
18. därutöver anföras följande:

Det tidigare miljöprogrammet avslutades 2006. Sedan dess har staden varit utan miljöprogram och miljömål. Det nuvarande förslaget till nytt miljöprogram är dock inte tillräckligt ambitiöst och har flera brister i upplägg och innehåll. Därför måste försla-

get omarbetas.

Sverige har en världsledande ställning inom bl a miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl a efter det lyckade försöket med trängselskatter. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skattekistorna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och ger en levande stadsmiljö där stadens invånare huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och stockholmarnas hälsa skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan. Det skulle bl a gynna turistnäringen och affärlivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t ex planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Miljöprogrammet bör ha ett strategiskt perspektiv som relaterar till ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling, dvs ett Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta.

Under remissrundan av förslaget till nytt miljöprogram skickades endast ut till tre stadsdelsnämnder. Ett sådant viktigt stadsövergripande styrdokument borde ha skickats ut till samtliga 14 stadsdelsnämnder. Även synpunkter från medborgare, företag, högskolor och föreningar borde ha inhämtats. De lokala insatserna och direkta kontakter med medborgarna och andra aktörer i deras bostads- och arbetsmiljöer är avgörande för att förbättra framgångsrikt kunna förbättra stadens totala miljötillstånd.

Styrning och genomförande

Den tidsperiod som miljöprogrammet ska gälla har skjutits fram från år 2007-2010 till år 2008-2011. Detta innebär ytterligare ett år till att uppnå målen i miljöprogrammet. Samtidigt har utvecklingen i samhället gått framåt och klimatarbetet accelererat under de senaste åren. Det är tydligt att målen måste ha en högre ambitionsnivå än tidigare och att åtgärder bör genomföras skyndsamt för att kunna uppnå målet om en fossilfri stad. Det alltmer akuta läget med en ökad klimatpåverkan gör att vi måste skynda på utvecklingen och ha ambitionen att uppnå en fossilfri stad redan år 2030.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte år 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga grunden till ett viktigt miljöreformarbete. Inga sådana satsningar finns i den borgerliga alliansens budget.

Nuvarande förslaget till miljöprogram innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens integrerade ledningssystem ILS som nu ska bli webbaserad. Det bör tydligt framgå att nämnderna och

styrelserna ska genomföra de åtgärder som utpekats i miljöprogrammet. Det är en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att miljöprogrammet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Arbetet med miljöprogrammet ska nu ske inom ordinarie budget. Avsaknaden på miljöåtgärder och de fortsatta effektiviseringskraven i den borgliga alliansens budgetförslag innebär att nämndernas och styrelsernas resurser, arbetstid och kompetens för att kunna genomföra de åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen blir ytterst begränsade.

En del nämnder och styrelser har fått uppdraget att vara uppföljningsansvariga för delmålen. Överlag ansvarar dessa för 1-2 delmål vardera. Dock har miljö- och hälsoskyddsnämnden fått uppföljningsansvar för 20 stycken delmål, 12 helt på egen hand och 8 i samarbete med andra.

Dessutom ska miljö- och hälsoskyddsnämnden både "bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål" och vid behov bistå kommunstyrelsen vid sammanställning och analys av indikatorer. Med tanke på att miljö- och hälsoskyddsnämndens resurser i den borgliga alliansens budgetförslag till 2008 skärs ner ytterligare och därmed halveras jämfört med 2006 är det obegripligt hur detta arbete ska kunna genomföras.

Stadsledningskontoret bör ges ett tydligt uppdrag att årligen följa upp miljöprogrammet i sin helhet under programtiden samt utvärdera och göra ett ordentlig miljöboksut sista året.

Det är ytterst viktigt att stadsledningskontoret genomför en ordentlig analys över måluppfyllelse i samband med verksamhetsboksut för att se till att stadens verksamheter arbetar mot och uppnår stadens miljömål.

Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer. Detta arbete måste stärkas och förbättras. Den befintliga miljöbarometern på webben som miljöförvaltningen sköter har hittills används väl för detta ändamål och bör utvecklas ytterligare i samband med det nya miljöprogrammet.

Eftersom konsumentförvaltningen och Agenda 21-verksamheten har lagts ner och stora neddragningar har gjorts på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för staden att aktivt jobba med verka-för-målen som riktar sig till stadens medborgare och andra externa aktörer.

På miljöområdet utgör lagstiftningen, de nationella och regionala miljömålen och det lokala miljöprogrammet en helhet som bör hänga ihop. Miljöprogrammet ska spegla prioriteringarna i miljöarbetet och det som är olagligt ska vara prioriterat.

1. Miljöeffektiva transporter

Miljöprogrammet måste som styrdokument för stadens miljöarbete hantera de överträdelser av miljölagstiftningen som sker i Stockholm idag, t ex miljökvalitetsnormerna för partikel- och kvävedioxidhalter.

Delmål 1.3 ska preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Faktarutan om miljökvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Delmål 1.5 om andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska omformuleras till ett siffersatt mål som kan följas upp.

Ett nytt delmål ska läggas till om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita.

Det syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta

krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöanpassade arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya miljöprogrammet. En aktiv sådan upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt vilken främjar både arbetsmiljön, omgivande boendemiljön och naturen. Ett grundkrav är att arbetsmaskinernas motorer ska vara godkända enligt svenska miljöklassbestämmelser för avgasutsläpp och buller.

2. Giffriga varor och byggnader

I delmål 2.1 påtalas de kemiska föreningar som är viktiga att få bort från produkter. Bromerade flamskyddsmedel och perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge, ska läggas till som precisering i beskrivningen av vad delmålet innebär.

Delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt satt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel ska uppgå till 25 % redan år 2010 och i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp i över 15 % redan år 2006. Att köpa in konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Ett nytt delmål ska läggas till om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ska öka.

Verka-för-delmål ska läggas till om att andelen miljöanpassade varor respektive ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ska öka. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

Delmål 2.3 ska skärpas så att det istället handlar om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält.

I målet saknas nu krav på lägsta nivå när det gäller miljöpåverkan och energiutsläpp vid allt byggande, som tidigare utgjordes av stadens program Miljöanpassat byggande i Stockholm. Detta togs bort som styrdokument i den borgliga alliansens budget 2007. Det ska återinföras.

3. Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 ska skärpas till att ”all el som staden köper ska vara miljömärkt”. Att mjuka upp skrivningen till ”bör” och att lägga till ”om inte orimliga kostnader” gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmål 3.3 ska skärpas till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast år 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både utbyte till förnyelsebara källor och energieffektivisering kan användas för CO₂-minskningar så är det rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (högst troligt innan år 2011-12) skulle innebära en minskning med flera procent jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att kraven på energideklarering och klassning ska följas i staden.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 ska preciseras så att "bevara" tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat eller liknande.

Delmål 4.2 ska omformuleras till "exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet".

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□□

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning.

Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giffria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåt-

gärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan "Byggvarubedömningen" som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholmshem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar "adress" tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målfor-

mulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som *Stokab* kan påverka. Enligt *Stokabs* uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådgivningen. Bolaget framhåller just att rådgivningen och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådgivningen gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens

ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indi-

katorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av

rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivs överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anföra följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljö-

program.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. förslaget till miljöprogram avslås
2. förslaget omarbetas till ett nytt miljöprogram enligt nedanstående synpunkter
3. delmål 1.3 preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
4. ytterligare ett delmål införs under målområde 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
5. delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel skärps och sätts till 40 %
6. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ökar
7. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
8. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar
9. delmål 2.3 skärps till att handla om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält
10. delmål 3.2 skärps till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
11. delmål 3.3 skärps till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
12. delmål 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
13. ytterligare ett delmål införs under målområde 5 om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall behandlas biologiskt
14. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten i stadens egna byggnader
15. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om att antal stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
16. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om lågstrålningsområden i staden
17. ett nytt målområde ska tas fram - Sund utomhusmiljö
18. därutöver anföra följande:

Det tidigare miljöprogrammet avslutades 2006. Sedan dess har staden varit utan miljöprogram och miljömål. Det nuvarande förslaget till nytt miljöprogram är dock inte tillräckligt ambitiöst och har flera brister i upplägg och innehåll. Därför måste förslaget omarbetas.

Sverige har en världsledande ställning inom bl a miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl a efter det lyckade försöket med trängselskatter. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skatteposterna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och ger en levande stadsmiljö där stadens invånare huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och stockholmarnas hälsa skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan. Det skulle bl a gynna turistnäringen och affärlivet i regionen då vi skulle bli

oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t ex planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Miljöprogrammet bör ha ett strategiskt perspektiv som relaterar till ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling, dvs ett Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta.

Under remissrundan av förslaget till nytt miljöprogram skickades endast ut till tre stadsdelsnämnder. Ett sådant viktigt stadsövergripande styrdokument borde ha skickats ut till samtliga 14 stadsdelsnämnder. Även synpunkter från medborgare, företag, högskolor och föreningar borde ha inhämtats. De lokala insatserna och direkta kontakter med medborgarna och andra aktörer i deras bostads- och arbetsmiljöer är avgörande för att förbättra framgångsrikt kunna förbättra stadens totala miljötillstånd.

Styrning och genomförande

Den tidsperiod som miljöprogrammet ska gälla har skjutits fram från år 2007-2010 till år 2008-2011. Detta innebär ytterligare ett år till att uppnå målen i miljöprogrammet. Samtidigt har utvecklingen i samhället gått framåt och klimatarbetet accelererat under de senaste åren. Det är tydligt att målen måste ha en högre ambitionsnivå än tidigare och att åtgärder bör genomföras skyndsamt för att kunna uppnå målet om en fossilfri stad. Det alltmer akuta läget med en ökad klimatpåverkan gör att vi måste skynda på utvecklingen och ha ambitionen att uppnå en fossilfri stad redan år 2030.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte år 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga grunden till ett viktigt miljöreformarbete. Inga sådana satsningar finns i den borgerliga alliansens budget.

Nuvarande förslaget till miljöprogram innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens integrerade ledningssystem ILS som nu ska bli webbaserad. Det bör tydligt framgå att nämnderna och styrelserna ska genomföra de åtgärder som utpekats i miljöprogrammet. Det är en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att miljöprogrammet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Arbetet med miljöprogrammet ska nu ske inom ordinarie budget. Avsaknaden på miljöinsatser och de fortsatta effektiviseringskraven i den borgerliga alliansens budgetförslag innebär att nämndernas och styrelsernas resurser, arbetstid och kompetens för att kunna genomföra de åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen blir ytterst begränsade.

En del nämnder och styrelser har fått uppdraget att vara uppföljningsansvariga för delmålen. Överlag ansvarar dessa för 1-2 delmål vardera. Dock har miljö- och hälsoskyddsnämnden fått uppföljningsansvar för 20 stycken delmål, 12 helt på egen hand och 8 i samarbete med andra.

Dessutom ska miljö- och hälsoskyddsnämnden både ”bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål” och vid behov bistå kommunstyrelsen vid sammanställning och analys av indikatordata. Med tanke på att miljö- och hälsoskyddsnämndens resurser i den borgliga alliansens budgetförslag till 2008 skärs ner ytterligare och därmed halveras jämfört med 2006 är det obegripligt hur detta arbete ska kunna genomföras.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □
□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning.

Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giffria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparat-

gärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan "Byggvarubedömningen" som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholms hem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar "adress" tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målfor-

mulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som *Stokab* kan påverka. Enligt *Stokabs* uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådgivningen. Bolaget framhåller just att rådgivningen och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådgivningen gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens

ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indi-

katorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av

rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivs överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anföra följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljö-

program.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen

samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för

återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområdet 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområdet 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av

att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan ”Byggvarubedömningen” som stöd för målet 2.1 om Gifrfria varor och byggnader.

AB Stockholms hem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar ”adress” tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigh-

heten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådgivningen gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföretsättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indikatorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att be-

stämman indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stadsbyggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kom-

mer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivas överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □
□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls

även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Föreslaget arbetssätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras.

Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan ”Byggvarubedömningen” som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholmskem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare

betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekomyråden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar ”adress” tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigheten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bl a ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljö-

programmets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatnriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådgivningen gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i

det egna arbetet med att konkretisera målet.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen

samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för

återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområdet 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giftfria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområdet 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av

att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödata-basen "Byggvarubedömningen" som stöd för målet 2.1 om Giffria varor och byggnader.

AB Stockholms hem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individuell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kom-

pletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyg-
gande.

□ □

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4

september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändning-

en skall minska med 10 %.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen

samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholms hem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomfö-

rande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.

5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggnande.

□ □

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.

3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□□

□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i

uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.

3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □
□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □
□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

□ □
□

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.
2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.

4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggnande.

□ □

Föredragande borgarrådet Ulla Hamilton anför följande.

Ärendet

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i budget 2007.

Förslaget till miljöprogram redovisas i sin helhet i *bilaga 2*.

Beredning

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB,

Stockholms Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholms Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Brand- och räddningsnämnden anser att dispositionen gör programmet mer överskådligt och lättläst samt att det är en klar förbättring att antalet mål och indikatorer reducerats. Nämnden pekar vidare på vikten av fler biogastankställen för att nå målet om ökad andel förnybart bränsle i tanken.

Exploateringsnämnden påpekar att miljöprogrammets status gentemot andra måldokument i staden bör tydliggöras. Det är positivt att programmet kortats och blivit mer stringent. Förslaget arbetsätt leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter där miljöarbetet integreras i verksamheten. Nämnden föreslår vidare att mål 2.3 blir ett eget målområde eftersom hållbar stadsutveckling omfattar mer än giftfria varor och byggnader.

Fastighetsnämnden anser att fördelarna att införa kallhyra överstiger eventuella nackdelar och att staden här har ett ansvar genom att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning. Nämnden påpekar även att det måste anges från vilket årtal energianvändningen skall minska med 10 %.

Idrottsnämnden efterfrågar en tydligare koppling till andra program i staden. Ett antal utredningar pekar på att energieffektiviseringspotentialen i befintliga anläggningsbestånd är minst 10 %. Nämnden ser positivt på en plattform för återanvändning av överblivna inventarier och produkter.

Kyrkogårdsförvaltningen ställer sig bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram.

Kommunstyrelsen handikappråd svarar för egen del att det är viktigt att tillgänglighetsaspekter och användbarheten beaktas. Vidare hänvisar rådet till yttrande lämnat av elöverkänsligas förening som bl a framhåller att elmiljön måste beaktas vid miljöprofilering av bostadsbyggnadsprojekt.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden framför en mängd detaljerade synpunkter på såväl faktauppgifter som målformuleringar. Två nya delmål föreslås under det sjätte målområdet, det för inomhusmiljö. Vidare förespråkar nämnden en komplettering till faktarutan över miljöskadliga ämnen. Under målområdet 3.1 föreslås ett tillägg om införande av individuell mätning av tappvarmvatten i stadens bostadsbolag. Nämnden efterlyser en kommunikationsplan för miljöprogrammet.

Socialtjänstnämnden konstaterar att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl överens med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad. Förvaltningen räknar med att nå målet för miljöbilar under 2008 och anser att det borde vara möjligt att minska den genererade avfallsmängden med 10 viktprocent per anställd.

Stadsbyggnadsnämnden anser att det nya förslaget är mer lättillgängligt, programmets roll i förhållande till andra styrdokument måste klargöras. Nämnden har en del synpunkter rörande uppföljningsansvaret under målområde 4. Nämnden önskar förtydligande huruvida delmål 2.1 skall tillämpas vid markanvisningar.

Trafik- och renhållningsnämnden är positiv till uppdelningen i ”ska-mål” och ”verka för-mål” vilket ger tydlighet avseende hur programmet skall genomföras. Det är vidare positivt att uppföljningsarbetet får koppling till resurser och ekonomi genom att ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning (ILS). Nämnden saknar en kostnadsberäkning till förslaget. Nämnden lämnar en del förslag på justeringar i formuleringarna kring målområdet Miljöeffektiv avfallshantering.

Utbildningsnämnden anser att de mål som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck anser att det finns ett stort informationsbehov avseende ”Guide till giffria varor”. Nämnden ställer sig mycket positiv till två nya miljöprofilområden. Nämnden påpekar att de inte har full rådighet över målområde 3.1 eftersom stadsdelsförvaltningen inte äger några fastigheter utan måste samarbeta med fastighetsägare för att kunna genomföra energisparåtgärder fullt ut.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta anser att det är positivt att uppföljningen arbetas in i ILS-systemet. Nämnden vill passa på att lyfta fram vikten av informationsinsatser till allmänheten inte minst i Järvaområdet.

Stadsdelsnämnden Södermalm anser att miljöprogrammet inte försämrats av att antalet mål har minskats då de nu aktuella målen i stort täcker in de tidigare. Nämnden uppskattar att förslaget knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt. Nämnden anser att nu föreslaget mål för andel inköpta ekologiska livsmedel har bättre förutsättningar att uppnås. Nämnden påpekar att förvaltningen kan komma att behöva hjälp och vägledning i hur den skall välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna.

AB Familjebostäder påpekar att målet om andel förnybart drivmedel måste justeras utifrån den nya miljöbilsdefinitionen i staden som även räknar snåla bensin och dieslbilar som miljöbilar. Bolaget förespråkar miljödatan ”Byggvarubedömningen” som stöd för målet 2.1 om Giftfria varor och byggnader.

AB Stockholmshem påpekar att en kostnadsredovisning av förslagen saknas. Bolaget föreslår att målet 2.1 kompletteras med att Byggvarubedömningen kan vara vägledande vid val av byggvaror. Bolaget ställer sig positiv till individu-

ell mätning av tappvarmvatten i nyproducerade hyresrätter. Avseende befintligt bestånd förespråkar de i första hand information till hyresgästerna om miljökonsekvenserna av det egna beteendet.

Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB) påpekar att upphandlingsguiden fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där och vad avser byggvaror bör miljövärderingsverktyg avsedd för sådan värdering användas, exempelvis Byggvarubedömningen. Bolaget framhåller vidare betydelsen av barns tillgänglighet till park, natur och lekområden. En del kompletterande text föreslås till målområdet inomhusmiljö och påpekar att godkända ventilationskontroller regleras i lag och därför inte borde behöva ingå i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB påpekar att genom systematiskt miljöarbete och differentierade hamnavgifter har utsläppen från den reguljära fartygstrafiken minskat med 40 % för kväveoxider och 60 % för svaveloxider. Bolaget framhåller att det är viktigt att fortsätta vidta åtgärder för att ytterligare reducera färjetrafikens miljöpåverkan.

Stockholm Vatten AB konstaterar att programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar ”adress” tagits bort. Bolaget lämnar synpunkter och förslag på målområdena 1, 2, 3 och 4 och 5. Bolaget påpekar bland annat att de aktivt kan bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen genom att öka biogasproduktionen. Bolaget menar att de föreslagna målen formulerats så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Stokab konstaterar att miljöprogrammets sex övergripande mål väl täcker de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Bolaget framhåller just att rådigheten och de åtgärder som kan vidtas på transportområdet exempelvis begränsas av att verksamhetsrelaterade transporter ofta kräver att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Svenska Bostäder AB är positiva till att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet. Att antalet delmål och nyckeltal har minskat är en förbättring eftersom för många mål riskerar att förlora fokus på de mest betydande målen. Uppföljningssystemet och att varje nämnd och styrelse sätter egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar leder till att miljöarbetet integreras i verksamhetsplanen. Bolaget ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av dem. Bolaget vill avvakta med införande av kallhyra.

Stockholms Handelskammare anser att staden aktivt bör verka för utbyggnad av spårbunden trafik och anser att en naturgasintroduktion i Stockholm skulle

skapa förutsättning för en energieffektiv kraftvärmeproduktion. Genom att optimera uppvärmning och drift av fastigheter finns en stor potential att spara energi och därmed bidra till en bättre miljö.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening lämnar synpunkter på målområde 1-5. Föreningen vill bli ha fler mätbara mål och anser inte att programmet borde innehålla mål som är lagkrav. Föreningen ställer sig tveksam till hur uppföljningen skall ske och anser att miljöprogrammets status är oklar. Under mål 2.3 påpekar föreningen att staden i utformandet av miljöprofilområden använder sig av både de bra och mindre bra erfarenheterna från Hammarby Sjöstad. Föreningen förespråkar individuell mätning i bostäder avseende elförbrukning och varmvatten.

Mina synpunkter

Inledningsvis vill jag framhålla hur roligt det är att äntligen få detta nya miljöprogram på plats. Mycket arbete har lagts ned och detta har resulterat i en produkt som stadens alla verksamheter nämnder som styrelser kan kalla sin. Jag tror att detta är väsentligt för att få det resultat som vi strävar efter – ett integrerat och resultatriktat miljöarbete runt om i hela staden. Att vi är på god väg framgår inte minst av de remissvar vi fått in där majoriteten av remissinstanserna framhåller att det är mycket positivt att programmet nu blivit mer lättöverskådligt. Att målen är färre, tydligare och tydligt kopplade till rådigheten gör det lättare att hitta stringens och prioriteringar i miljöarbetet.

Syftet med målformuleringen i miljöprogrammet är att det skall visa stadens ambition på miljöområdet utöver vad som utgör lagstadgad skyldighet. Det finns ett fåtal undantag från denna princip exempelvis i preciseringen till delmål 6.1 om att alla stadens förskolor, skolor och äldreboenden skall ha godkänd ventilationskontroll. Idag uppfylls inte detta krav och jag tycker att det är mycket viktigt att komma tillrätta med det.

Ett flertal remissinstanser har framfört att det råder oklarheter kring miljöprogrammets status som måldokument. I nu föreliggande förslag har detta tydliggjorts ytterligare. Miljöprogrammet kommer att vara det enda måldokumentet för miljöarbetet och likställt med andra måldokument för andra områden. Som sådana kommer dessa mål att hamna på samma nivå i styrmodellen. Överordnade dessa blir exempelvis det långsiktiga måldokumentet Vision 2030 – Ett Stockholm i världsklass. Övrig handledning och planeringsföresättningar på miljöområdet kommer att bestå av riktlinjer vars syfte är att konkretisera hur målen i miljöprogrammet skall uppnås. Kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet är en konkretisering av de mål som prioriteras under det kommande året. På detta sätt blir hierarkin tydlig mellan måldokument som är riktigt långsiktiga, de som har en löptid på mellan fyra och fem år och slutligen kommunfullmäktiges prioritering för aktuellt år. Det senare blir

bestämmande för hur den enskilda nämnden skall verksamhetsplanera det kommande året.

Stadens nämnder och bolag ska sålunda beakta hela miljöprogrammet i sin verksamhetsplanering men fokus ligger på de prioriteringar kommunfullmäktige gjort i sina mål för verksamhetsområdet.

Många av de synpunkter som inkommit på de övergripande målen är av sådan art att de inte föranleder någon ändring i programmets övergripande målformulering utan blir istället aktuella för den enskilda nämnden eller styrelsen i det egna arbetet med att konkretisera målet.

Eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande program är det också logiskt att det övergripande ansvaret för uppföljning ligger hos stadsledningskontoret. Staden har ett integrerat ledningssystem (ILS-Webb) och miljöarbetet kommer nu fullt ut integreras i den övriga ledningen och uppföljningen. Detta kommer också att minska arbetsbelastningen och administrationen i stadens nämnder och styrelser då parallella uppföljningar vid olika tidpunkter på året undviks. ILS-verktyget kommer att ge ett bra underlag för analys av måluppfyllelse av miljöarbetet i staden.

Miljöprogrammets övergripande mål beaktas och konkretiseras av varje nämnd och styrelse i resp. verksamhetsplan för det kommande året. Det innebär att varje nämnd och styrelse sätter upp egna nämndmål/bolagsspecifika mål för utifrån de övergripande målen i miljöprogrammet som de berörs av och har rådighet över. Prioriteringen för året anges genom kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet. Indikatorer eller nyckeltal för målen skall den/de nämnder som beskrivits som ansvariga i Miljöprogrammet fastställa i samarbete med stadsledningskontoret. I första hand ska redan inarbetade indikatorer användas. Stadsledningskontoret kommer att fungera som koordinatörer och stödande i arbetet med att bestämma indikatorerna. I *bilaga 1* till miljöprogrammet finns förslag till indikatorer. Som framgår av stadsledningskontorets tjänsteutlåtande är dessa inte föremål för beslut i detta ärende utan de är endast förslag och som sådana tänkta att utgöra underlag i arbetet med att bestämma indikatorerna som förvaltningar och bolag kommer att arbeta fram under ledning av stadsledningskontoret under hösten 2007 och första kvartalet under 2008.

Miljöprogrammet som nu är föremål för beslut har en föreslagen löptid på år 2007-2010. Det nya miljöprogrammet har inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007 och det finns därför anledning att överväga en justering av programperioden. Jag föreslår att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008-2011 för att inte det nya miljöprogrammet inte skall gälla retroaktivt. Miljöprogrammets mål tillsammans med de mål som kommunfullmäktige ger verksamheterna i budget för 2008 kommer då att utgöra grund för verksamheternas planering för 2008.

Exploateringsnämnden har föreslagit att målet 2.3 som handlar om att två bostadsprojekt skall profileras borde få ett eget kapitel eftersom hållbart stads-

byggande innebär så mycket mer än att endast välja goda byggmaterial. Jag delar den uppfattningen men en sådan komplettering skulle i det här läget innebära en alltför stor försening. I budget för 2008 ingår i kommunfullmäktiges mål för verksamhetsområdet till exploaterings- och stadsbyggnadsnämnden att konkretisera och konceptutveckla miljöprofileringen för två bostadsbyggnadsområden. Jag föreslår därför att detta arbete även resulterar i att miljöprogrammet på sikt kompletteras med ytterligare ett kapitel kring hållbart stadsbyggande och att stadsledningskontoret ges i uppdrag att i samarbete med berörda nämnder återkommer med förslag på ett sådant kapitel senast i juni 2008.

Såväl övergripande synpunkter som faktakorrigeringar har inkommit från remissinstanserna. Samtliga ändringar som gjorts i det miljöprogram som nu är föremål för beslut (*bilaga 2*) med anledning av remissinstansernas synpunkter framgår av läsanvisningarna i *bilaga 3* till detta ärende. Generellt kan sägas att remissinstansernas synpunkter föranlett smärre ändringar, justeringar och kompletteringar under samtliga delmål. Särskilt kan nämnas målområde 3, Hållbar energianvändning. Delmål 3.1 har preciserats med att stadens bostadsbolag skall införa individuell mätning och debitering av varmvatten och i delmål 3.3 preciseras med att kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut. Under målområde 6 har ett skamål tillkommit i form av att 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon och ett verka-för mål med innebörden att staden skall verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang.

Miljöprogrammet har såväl mål där stadens verksamheter har en hög grad av rådighet som mål där staden endast kan verka för att målen ska uppnås. Det är därför viktigt med både en intern och extern kommunikation av stadens ambitionsnivåer. Den externa kommunikationen är avgörande för måluppfyllelsen av exempelvis en minskning av stockholmarnas växthusgasutsläpp. En kommunikationsplan är under framtagande. Den interna kommunikationen kommer huvudsakligen att ske genom Stockholms stads integrerade ledningssystem för extern kommunikation kommer miljöprogrammet att sammanfattas i en populärversion som vänder sig till stockholmarna. Information kommer även att finnas på stadens hemsida och stockholmarna kommer även fortsättningsvis att kunna följa miljöarbete i staden via miljöbarometern på miljöförvaltningens hemsida. Miljöprogrammet kommer även att översättas till engelska för att underlätta kommunikationen av Stockholms miljöarbete internationellt.

Det är min fasta övertygelse att miljöarbetet för att vara framgångsrikt måste pågå hela tiden och bedrivas överallt utifrån respektive förutsättningar. Lika litet som det går att slänga in jätten sist i degen går det att arbeta med miljöfrågorna vid sidan om den ordinarie verksamheten. Det nya miljöprogrammet

och dess styrsystem skapar goda förutsättningar för ett resultatinriktat och integrerat miljöarbete.

Mitt initiativ Stockholms Klimatpakt innebär också att näringslivet kommer att jobba mot målet att minska växthusgasutsläppen i Stockholm.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Stockholms miljöprogram 2008-2011
3. Läsanvisning till bilaga 2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarrådet *Roger Mogert* (s) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta följande.

1. Avslå föredragande borgarrådets förslag till beslut.
2. Uppdra åt kommunstyrelsen att återkomma till kommunfullmäktige med ett nytt förslag till beslut om miljöprogram i enlighet med nedanstående.
3. Därutöver anföra följande.

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock. Samtidigt har vissa förändringar som anpassar programmet till den rådande samhällsutvecklingen genomförts. Det är rimligt. Vi har dock invändningar mot det nya förslaget till miljöprogram.

För det första är det en stor brist att indikatorerna inte fastställs i samband med miljöprogrammet utan, som föreslås nu, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser skall formulera dessa, även om kommunen centralt ska fastställa dem. I själva verket är det ju vid framtagandet av indikatorerna som målen får konkret form.

För det andra anser vi att flera av de mål som den moderatledda borgerliga majoriteten nu tagit bort, bör föras in igen. Som exempel kan nämnas medelkoncentrationen av koppar i rötslammet, andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion, andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält. Ibland råder delade meningar om graden av miljöskada och hälsovådlighet. Då bör staden i enlighet med försiktighetsprincipen ändå se till att det mäts och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till dessa faktorer. Det vore mycket allvarligt.

För det tredje bör det framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är då att ingen kritisk instans kommer att kunna granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med eftersom majoriteten avskaffat det strategiska miljöarbetet i staden. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken annars är att önskvärda åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive sakområde aldrig kommer att aktualiseras.

För det fjärde bör det också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt.

I själva verket har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar inom en rad områden. Det kommer att leda till att utrymmet för att utveckla miljöhänsynen i verksamheten krymper och avståndet mellan de mål kommunfullmäktige beslutar om och den konkreta verkligheten kommer att öka.

För det femte har vi på toppen av en högkonjunktur sett nedskärningar, besparingar och åtstramningar och ambitionsminskningar på områden som i sin direkta verksamhet

har ett miljöuppdrag, exempelvis miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten AB.

Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljöinsatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.

Reservation anfördes av borgarrådet *Yvonne Ruwaida* (mp) enligt följande.

Jag föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. förslaget till miljöprogram avslås
2. förslaget omarbetas till ett nytt miljöprogram enligt nedanstående synpunkter
3. delmål 1.3 preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
4. ytterligare ett delmål införs under målområde 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
5. delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel skärps och sätts till 40 %
6. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ökar
7. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
8. ytterligare ett delmål införs under målområde 2 om att verka för att andelen ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar
9. delmål 2.3 skärps till att handla om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält
10. delmål 3.2 skärps till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
11. delmål 3.3 skärps till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
12. delmål 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
13. ytterligare ett delmål införs under målområde 5 om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall behandlas biologiskt
14. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten i stadens egna byggnader
15. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om att antal stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
16. ytterligare ett delmål införs under målområde 6 om lågstrålningsområden i staden
17. ett nytt målområde ska tas fram - Sund utomhusmiljö
18. därutöver anföras följande:

Det tidigare miljöprogrammet avslutades 2006. Sedan dess har staden varit utan miljöprogram och miljömål. Det nuvarande förslaget till nytt miljöprogram är dock inte tillräckligt ambitiöst och har flera brister i upplägg och innehåll. Därför måste förslaget omarbetas.

Sverige har en världsledande ställning inom bl a miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl a efter det lyckade försöket med trängselskatter. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skatteposterna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och ger en levande stadsmiljö där stadens invånare huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och stockholmarnas hälsa skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan. Det skulle bl a gynna turistnäringen och affärlivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t ex planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi. Miljöprogrammet bör ha ett strategiskt perspektiv som relaterar till ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling, dvs ett Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer.

I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta.

Under remissrundan av förslaget till nytt miljöprogram skickades endast ut till tre stadsdelsnämnder. Ett sådant viktigt stadsövergripande styrdokument borde ha skickats ut till samtliga 14 stadsdelsnämnder. Även synpunkter från medborgare, företag, högskolor och föreningar borde ha inhämtats. De lokala insatserna och direkta kontakter med medborgarna och andra aktörer i deras bostads- och arbetsmiljöer är avgörande för att förbättra framgångsrikt kunna förbättra stadens totala miljötillstånd.

Styrning och genomförande

Den tidsperiod som miljöprogrammet ska gälla har skjutits fram från år 2007-2010 till år 2008-2011. Detta innebär ytterligare ett år till att uppnå målen i miljöprogrammet. Samtidigt har utvecklingen i samhället gått framåt och klimatarbetet accelererat under de senaste åren. Det är tydligt att målen måste ha en högre ambitionsnivå än tidigare och att åtgärder bör genomföras skyndsamt för att kunna uppnå målet om en fossilfri stad. Det alltmer akuta läget med en ökad klimatpåverkan gör att vi måste skynda på utvecklingen och ha ambitionen att uppnå en fossilfri stad redan år 2030.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte år 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga grunden till ett viktigt miljöreformarbete. Inga sådana satsningar finns i den borgerliga alliansens budget.

Nuvarande förslaget till miljöprogram innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens integrerade ledningssystem ILS som nu ska bli webbaserad. Det bör tydligt framgå att nämnderna och styrelserna ska genomföra de åtgärder som utpekats i miljöprogrammet. Det är en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att miljöprogrammet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Arbetet med miljöprogrammet ska nu ske inom ordinarie budget. Avsaknaden på miljöåtgärder och de fortsatta effektiviseringskraven i den borgliga alliansens budgetförslag innebär att nämndernas och styrelsernas resurser, arbetstid och kompetens för att kunna genomföra de åtgärder som krävs för att uppnå miljömålen blir ytterst begränsade.

En del nämnder och styrelser har fått uppdraget att vara uppföljningsansvariga för delmålen. Överlag ansvarar dessa för 1-2 delmål vardera. Dock har miljö- och hälsoskyddsnämnden fått uppföljningsansvar för 20 stycken delmål, 12 helt på egen hand och 8 i samarbete med andra.

Dessutom ska miljö- och hälsoskyddsnämnden både "bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål" och vid behov bistå kommunstyrelsen vid sammanställning och analys av indikatordata. Med tanke på att miljö- och hälsoskyddsnämndens resurser i den borgliga alliansens budgetförslag till 2008 skärs ner ytterligare och därmed halveras jämfört med 2006 är det obegripligt hur detta arbete ska kunna genomföras.

Stadsledningskontoret bör ges ett tydligt uppdrag att årligen följa upp miljöprogrammet i sin helhet under programtiden samt utvärdera och göra ett ordentlig miljöbokslut sista året.

Det är ytterst viktigt att stadsledningskontoret genomför en ordentlig analys över måluppfyllelse i samband med verksamhetsbokslut för att se till att stadens verksamheter arbetar mot och uppnår stadens miljömål.

Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer. Detta arbete måste stärkas och förbättras. Den befintliga miljöbarometern på webben som miljöförvaltningen sköter har hittills används väl för detta ändamål och bör utvecklas ytterligare i samband med det nya miljöprogrammet.

Eftersom konsumentförvaltningen och Agenda 21-verksamheten har lagts ner och stora neddragningar har gjorts på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för staden att aktivt jobba med verka-för-målen som riktar sig till stadens medborgare och andra externa aktörer.

På miljöområdet utgör lagstiftningen, de nationella och regionala miljömålen och det lokala miljöprogrammet en helhet som bör hänga ihop. Miljöprogrammet ska spegla prioriteringarna i miljöarbetet och det som är olagligt ska vara prioriterat.

1. Miljöeffektiva transporter

Miljöprogrammet måste som styrdokument för stadens miljöarbete hantera de överträdelser av miljölagstiftningen som sker i Stockholm idag, t ex miljökvalitetsnormerna för partikel- och kvävedioxidhalter.

Delmål 1.3 ska preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Faktarutan om miljökvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrider redovisas.

Delmål 1.5 om andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska omformuleras till ett siffersett mål som kan följas upp.

Ett nytt delmål ska läggas till om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita.

Det syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöanpassade arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya miljöprogrammet. En aktiv sådan upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt vilken främjar både arbetsmiljön, omgivande boendemiljön och naturen. Ett grundkrav är att arbetsmaskinernas motorer ska vara godkända enligt svenska miljöklassbestämmelser för avgasutsläpp och buller.

2. Giftrika varor och byggnader

I delmål 2.1 påtalas de kemiska föreningar som är viktiga att få bort från produkter. Bromerade flamskyddsmedel och perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge, ska läggas till som precisering i beskrivningen av vad delmålet innebär.

Delmål 2.2 för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt satt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel ska uppgå till 25 % redan år 2010 och i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp i över 15 % redan år 2006. Att köpa in konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Ett nytt delmål ska läggas till om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, varor och tjänster i stadens verksamheter ska öka.

Verka-för-delmål ska läggas till om att andelen miljöanpassade varor respektive ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ska öka. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

Delmål 2.3 ska skärpas så att det istället handlar om att skapa flera klimatneutrala stadsdelar, förslagsvis Norra stationsområdet, Norra Djurgården och Bromma flygfält.

I målet saknas nu krav på lägsta nivå när det gäller miljöpåverkan och energiutsläpp vid allt byggande, som tidigare utgjordes av stadens program Miljöanpassat byggande i Stockholm. Detta togs bort som styrdokument i den borgliga alliansens budget 2007. Det ska återinföras.

3. Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 ska skärpas till att ”all el som staden köper ska vara miljömärkt”. Att mjuka upp skrivningen till ”bör” och att lägga till ”om inte orimliga kostnader” gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmål 3.3 ska skärpas till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast år 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både utbyte till förnyelsebara källor och energieffektivisering kan användas för CO₂-minskningar så är det rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på köleldningen i Värtan (högst troligt innan år 2011-12) skulle innebära en minskning med flera procent jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att kraven på energideklarering och klassning ska följas i staden.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 ska preciseras så att ”bevara” tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat eller liknande.

Delmål 4.2 ska omformuleras till ”exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet”.

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Delmål 5.1 ska preciseras till ett mätbart mål om att ”avfall från stadens verksamheter minskar med 10 % per anställd”.

Ett nytt delmål ska läggas till om att staden ska verka för att 35 % av hushållens matavfall ska behandlas biologiskt (rötas och komposteras) vilket också är ett nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger ett välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

6. Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med delmålen. Flera delmål saknas.

Delmål 6.2 ska omformuleras till ”andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar”. Det förtydligar fastighetsägarnas roll och bidrar till effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål ska läggas till om ventilationsanläggningar, t ex ”stadens egna byggnader ska ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten”.

Ett nytt delmål ska läggas till om magnetfält, t ex ”antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar”.

Ett nytt delmål ska läggas till om lågstrålningsområden i staden.

Förslag på nytt målområde – sund utomhusmiljö

Många människor bor eller arbetar i Stockholm i fastigheter som är belägna i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till tillräckligt med dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga så som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få sig en nypa frisk luft. Möjligheten att på lediga dagar ta en utflykt i naturen minskar genom stadens expansion och allt större barriärer av vägar och järnvägar.

Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt; den förmår filtrera bort farliga partiklar och dam från luften, syresätter luften vi andas, bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och de gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser. Konsekvenserna av en dålig utemiljö kostar samhället mycket i både dålig hälsa och minskad trivsel.

Därför ska ett nytt målområde om sund utomhusmiljö läggas till. Exempel på delmål kan vara: ”andelen personer som från bostaden har gångavstånd till större park eller grönområde ökar” eller ”alla barn i skolor och förskolor har tillgång till raster eller regelbunden aktivitet på grönområde”.

Reservation anfördes av borgarrådet *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Jag föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta
att återremittera förslaget till miljöprogram med uppdrag att inarbeta nedanstående synpunkter

Tydliga mål och effektiv uppföljning krävs

Miljöprogrammet ska vara stadens viktigaste verktyg för att kunna uppnå ett effektivt miljöarbete som leder till mindre miljöpåverkan från såväl stadens verksamheter som de individer och företag som bor och verkar i staden. För att målet ska kunna uppnås är det viktigt att tydliga och hårda krav ställs och att de följs upp. Den stora bristen i det föreslagna miljöprogrammet är avsaknaden av delmål, nyckeltal och tidpunkt när delmålen ska vara uppfyllda. Naturskyddsföreningen har påpekat detta i sitt remissvar, och kräver övergripande, konkreta och mätbara mål med tillhörande åtgärder. Indikatorerna är en viktig del i uppföljningen av programmet, och de ska vara bindande. Att de bara är preliminära i det föreslagna programmet är olyckligt. En tydligare koppling till de nationella miljömålen är också önskvärd.

En viktig del i uppföljningen av programmet är informationsinsatser, till medborgare, näringsliv, organisationer m fl. Därför behövs också delmål som fokuserar på information till medborgare, vilket inte finns i det föreslagna miljöprogrammet.

Staden har inflytande och rådighet över fler frågor än man utgör sig att ha i miljöprogrammet. Detta yttrar sig i delmålen genom att staden ska *verka för* att minska utsläppen från trafiken, istället för att formulera ett rakare och tydligare mål om att staden *ska* minska utsläppen från trafiken. Vi återkommer just till denna fråga under avsnittet om transporter, men vill här peka på det övergripande problemet med att staden avsäger sig rådigheten över flera frågor som är avgörande för miljöarbetet i staden.

I förslaget till miljöprogram finns det förslag på vilka nämnder som är ansvariga för att följa upp olika delar av programmet. Detta är bra. Men tyvärr är uppdelningen på sina håll något märklig. Att miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett huvudansvar för uppföljning är inget konstigt men det vore naturligt att nämnden tillsammans med trafik- och renhållningsnämnden ansvarade för uppföljning av delmålen 1.3: Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar och 1.4: Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

Ekologisk hållbarhet i första hand

Miljöprogrammet ska syfta till att uppnå ekologisk hållbarhet i första hand. I inledningen till den borgerliga majoritetens förslag står att det inte finns någon motsättning mellan hållbar tillväxt och modernt miljötankande. I praktiken finns det i många fall en motsättning mellan den konventionella formen av tillväxt och ekologisk hållbarhet. Det hela beror på vilken typ av tillväxt som avses. Tillväxten måste anpassas till vad

naturen tål. Problemet är att den borgerliga majoriteten sitter fast i ett gammalt, ohållbart, tillväxttänkande där motorvägssatsningar och exploatering av grönområden ingår, vilket det inte gör i ett modernt miljötänkande.

Det som är lagställda krav behöver inte behandlas i miljöprogrammet. Självklart ska miljölagar följas. Det som ska behandlas i miljöprogrammet är de krav som går utöver lagkrav.

Vi är positiva till en ny del om hållbar stadsutveckling i miljöprogrammet. Där ska även stadens mer övergripande struktur i fråga om trafik- och bostadsplanering ingå, ur aspekten att skapa ett transport- och energisnålt samhälle.

Rättvist Miljöutrymme och miljö rättvisa

Rättvist miljöutrymme är ett mått med målsättningen att jordens begränsade resurser ska fördelas rättvist i världen, inom ramarna för naturens bärkraft. Stockholm ska eftersträva att staden och stockholmarna tillsammans har en miljöpåverkan inom sitt rättvisa miljöutrymme och ska vara en självklar del i miljöprogrammet. Den hållbara livsstilen ska göras till en självklarhet, till exempel transportsnål stadsplanering och energieffektiv bebyggelse.

Stockholm ska vara en miljö rättvis stad där alla, oavsett var de bor och vad de tjänar, har tillgång till natur, vatten, ren luft och tystnad. Miljö rättvisa är ett perspektiv som helt saknas i dagens samhällsplanering. Det handlar om hur vem det är som genererar miljöproblem, och vem som drabbas. I miljödebatten lyfts oftast de globala miljö rättvisorna upp, men det finns också tydliga lokala kopplingar. Tung trafik dras oftare intill ekonomiskt fattigare områden än rika. Grönområden i sämre bemedlade områden har en större tendens att exploateras än de i rikare områden. I Stockholm har vänsterpartiet i en rapport visat hur vägar oftast dras i tunnel i rika områden, medan de dras i ytläge bland dem som har det sämre ställt.

Miljö rättvisa ska, liksom Rättvist miljöutrymme, genomsyra miljöprogrammets målsättningar och delmål.

Miljöeffektiva transporter

Vi anser att Stockholm ska bli en fossilbränslefri kommun senast år 2030. Vi har stora möjligheter att minska vår klimatpåverkan genom att minska vägtrafiken och utsläppen från den. Delmålet att staden ska ”verka för att utsläppen från trafiken minskar” är alldeles för vagt och indikerar att staden inte skulle ha rådighet över trafiken. Det stämmer inte. Staden har stora möjligheter att minska trafiken genom transportsnål stadsplanering, satsning på cykel och kollektivtrafik, trängselavgifter och så vidare. Vi skulle vilja att denna formulering ändrades till att utsläppen från trafiken *ska* minska.

Ska utsläppen minska måste dels trafiken minska och användningen av dubbdäck gå ner. Vi vill därför införa en avgift på dubbdäcksanvändning. Den borgerliga majoriteten förespråkar istället nya motorvägar som leder till ökad trafik och de ställer inte krav på minskad användning av dubbfria vinterdäck. Ska andelen personer som åker kollektivt, cyklar eller går öka måste utbyggnad av kollektivtrafik och cykelbanor prioriteras. Målet om miljöeffektiva transporter behöver också kompletteras med en formulering om att miljö kvalitetsnormernas dygns- och årsmedelvärden inte överskrids. Biltrafiksystemet i staden behöver göras mindre dominerande i stadsbilden. Där det visar sig vara miljöeffektivt och ekonomiskt ska stadens vatten användas för transporter, till exempel bör projektet med biogasbåtar återupptas.

I förslaget finns inga målsättningar eller delmål för hur parkeringspolitiken kan bidra till att minska trafiken. Att som den borgerliga majoriteten sträva efter att öka antalet parkeringsplatser går stick i stäv med målsättningen att minska utsläppen från trafiken.

Målet om att vägtrafiksystemets yta per invånare inte ska öka ska återinföras.

Staden ska öka produktionen av biogas, bland annat genom ökad insamling av matavfall. Se mer text under avsnittet om avfall.

Målet om att verka för att nybilsförsäljning av miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska återinföras. Det är dock viktigt att påpeka att miljöbilar endast är ett komplement i ett hållbart transportsystem och att grunden utgörs av en attraktiv och modern kollektivtrafik, cykel- och gångtrafik

Gifffria varor och byggnader

Staden ska tillämpa försiktighetsprincipen och inte använda ämnen som kan vara skadliga för miljön eller människors hälsa. Programmet för Ekologiskt byggande ska utvecklas och vara bindande.

All ny bebyggelse ska vara miljöanpassad och ha miljöprofil. Erfarenheterna från Hammarby Sjöstad och andra miljöprojekt, både goda och dåliga, ska tas tillvara vid all ny bebyggelse, inte enbart ett fåtal.

Vi vill ha minst ett pilotprojekt med passivt uppvärmda hus. Passiva hus bygger på smart energianvändning där kroppsvärme, solinstrålning, spillvärme från hushållsapparater mm tas till vara så att det inte behövs någon traditionell uppvärmning. I denna teknik finns en stor potential till energieffektivisering, som skulle kunna få stort genomslag då den kan användas i befintlig bebyggelse. Ny och modern teknologi är en nyckelfråga i omställningen till ett klimatneutralt samhälle. Det finns tusentals passivbostäder i Tyskland, Österrike och Schweiz. Göteborg utreder nu hur andelen passiva hus ska kunna öka, både i ny bebyggelse och i befintlig. I Stockholm finns ett flertal stora byggprojekt där passiva hus skulle kunna bli en självklar del, som till exempel Norra Djurgårdsstaden och Norra Station. Vi föreslår även passivhus i Bromma Ekostad.

Hållbar energianvändning

Effektivare energianvändning ska leda till bättre hälsa, friskare luft, renare vatten och mindre klimatpåverkan. Staden kan direkt påverka hur mycket energi och vilka energislag som används i det egna fastighetsbeståndet. De viktigaste åtgärderna kan sammanfattas i investeringar i energieffektivitet och bättre miljöanpassad teknik samt påverkan för förändrade vanor och rutiner.

Andelen förnybara energikällor som används ska öka i staden, till exempel genom satsning på biogasproduktion. Även vind- och solenergi ska undersökas och utvecklas.

Delmål 3.1 om energianvändning i stadens egna byggnader och anläggningar vill vi skärpa till en minskning med 15 procent till 2010. Vi vill återinföra delmålet om energianvändning för värme med sex procent. Delmål 3.2 ska skärpas så att all upphandlad el ska vara miljömärkt, inte bör som den borgerliga majoriteten föreslår. Vi anser också att ytterligare ett delmål behövs om att verka för miljömärkt el hos företag och privatpersoner samt effektiv energianvändning.

Delmål 3.3 är för svagt. Vi vill att målet ska vara 260 kg/innevånare, istället för 360 kg/innevånare som en målsättning på 10 procent innebär.

Ett delmål med individuell energimätning för elförbrukning, värme och varmvatten i stadens bostadsbolag ska införas.

Hållbar användning av mark och vatten

En långsiktig strategi för bevarandet av stadens gröna kilar ska skapas. Denna ska innehålla skapandet av nya naturreservat, åtgärder för skötsel, tillgänglighet och bevarande, och även inkludera användningen av egenmark utanför kommunen. Ytterligare exploatering ska huvudsakligen ske på hårdgjorda ytor och vid annan exploatering ska betydande kompensationsåtgärder vidtas. Metoderna för grönmarkskompensation behöver utvecklas så att de i största möjliga mån skapar miljöer med minst likvärdig ekologisk funktion i närområdet, vilket innebär en skärpning av delmål 4.2. Skötseln av grönområden ska förbättras genom ökad tillsyn och underhåll och genom tydlig information och leddragning. Ansvaret för skötseln ska i möjligaste mån hanteras i stadsdelsnämnderna. Befintliga byggnader ska rustas upp och allmänhetens nyttjande ska prioriteras.

Delmål 4.6 behöver skärpas så att det i alla stadens sjöar och vattendrag ska åtgärder för restaurering utifrån Vattendirektivets målsättning ha vidtagits före 2015. Siktdjupet i sjöar ska då sommartid överstiga två meter. Sjöarna ska vara fiskrika och badbara. Alla bäckar som tidigare haft vatten året runt ska vara restaurerade. Dagvattenutsläpp och avloppsvattenbräddning ska bara ske till vatten som tål denna belastning med bevarad God Ekologisk Status (i huvudsak Mälaren och Saltsjön). En strategi ska utvecklas för att undvika skador vid stigande vattenstånd i Mälaren och i Saltsjön.

Miljöeffektiv avfallshantering

Under målet miljöeffektiv avfallshantering slås det fast att mängden avfall ska minska och mängden som nyttiggörs ska öka. Det är bra, men kräver tydligare åtgärder och starkare koppling till EU:s avfallshierarki.

I föreslaget miljöprogram är kopplingen till EU:s avfallshierarki för svag: ”Det är inte alltid optimalt att följa hierarkin... Ibland kan exempelvis förbränning med energiåtervinning vara ett lika bra alternativ...” (sid 28). Förbränning är ett sämre alternativ än återanvändning och materialåtervinning. Ett viktigt argument är det farliga avfall som måste fångas upp med dyra tekniska system i förbränningsanläggningarna. Pga de starkt ökade behandlingsskostnaderna av den förorenade askan är energiutvinning genom förbränning inte alls lönsam. Det gör det ännu viktigare att EU:s avfallshierarki ska gälla.

För att uppnå målet om minskade avfallsmängder krävs stora satsningar på information. Vi efterlyser konkreta krav kring mer information som leder till ändrad.

Det nationella målet är att 35 procent av matavfallet ska samlas in till 2010. Det saknas anknytning till detta i förslaget till program och ambitionen för stadens verksamheter bör vara minst 50 procent av allt matavfall i kommunens storkök. Vi anser att programmet behöver kompletteras med ett mål för storkök i kommunen som helhet och för de enskilda hushållen. Stockholm ligger långt efter andra kommuner, vilket framgår av faktarutorna i programmet.

Det råder brist på biogas i Stockholm, bland annat för att Stockholm släpar efter när det gäller insamling av matavfall. Det gör det ännu viktigare att intensifiera arbetet med insamling av matavfall.

Fastighetsnära insamling (FNI) behandlas inte i miljöprogrammet. Vi vill ersätta de gröna behållarna med fasta lokaler för insamling av förpackningar. Starkare krav ska ställas på fastighetsägarna samt att ekonomiskt gynna de som inför FNI (t.ex. bostadsrättsföreningar och de kommunala bolagen). I inledningen i förslaget miljöprogram står att fastighetsägare och företag präglas av stort engagemang för återvinning. Den kan kanske i viss mån gälla företagens egen avfallshantering (som ju är lagreglerad), men det gäller inte inrättande av permanenta lösningar för FNI. Och det gäller inte materialbolagen och dess insamlingsföretag, som ju motsätter sig permanenta lösningar för fastighetsnära insamling.

Vi vill skapa ett effektivt och lättillgängligt återvinningssystem, där producenterna tar det ekonomiska ansvaret för sina produkter. Därför vill vi ta bort producenternas ansvar för själva insamlingen - d.v.s. ta bort de gröna behållarna - och ersätta detta med ett ansvar för kommunerna att skapa ett fastighetsnära insamlingssystem för allt avfall. Producenterna ska då ersätta kommunerna för insamlingen av förpackningar och tidningar. Vi anser att staden ska göra en hemställan till regeringen om en översyn av producentansvaret med utgångspunkt av detta.

Det försök som hittills gjorts med en återvinningsbåt, som lägger till på olika platser i staden, har varit lyckat och bör utvidgas. En återvinningsbåt ska köpas in så att den blir en permanent del av stadens avfallsarbete. Vintertid ska båten tjäna som en fast station på lämplig plats.

Miljöstationer för farligt avfall är en viktig fråga som behöver tydligare åtgärder. Bensinstationerna blir färre och de kvarvarande klarar inte uppgiften särskilt väl. Vi vill dels ha fler återvinningscentraler och dels bemannade stationer i anslutning till annan verksamhet, t ex parkeringsanläggningar.

Sund inomhusmiljö

Bullerstörning behandlas på ett bra sätt i programmet. Målet om minskat buller strider i många fall mot den borgerliga majoritetens handlande i praktiken inom stadsbyggnad. Vår förhoppning är att miljöprogrammet på detta sätt kan få en större efterlevnad. Restriktioner för biltrafik och att gällande avstånd hålls mellan trafikled och bostäder är viktiga och prioriterade åtgärder för ett minskade bullerstörningar.

Formuleringen om att elektromagnetiska fält kan påverka hälsan (s 33) manar till en tillämpning av försiktighetsprincipen. Med anledning av detta ska zoner som är fria från elektromagnetiska fält utformas samt. Kommunens nuvarande rätt för bostadsanpassning för elsanering ska kvarstå.

När det gäller 'sjuka hus' vill vi framhålla vikten av att ge företräde till byggherrar som både bygger och förvaltar bostäder eftersom de som bara bygger och säljer inte har någon motivation att undvika sjuka hus-syndrom, som ju ofta visar sig långt efter det att husen överförs till de boende.

Obligatorisk ventilationskontroll är bra, och kräver extra resurser till stadsbyggnadskontoret för att övervaka att dessa verkligen genomförs.

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta följande

1. Stockholms miljöprogram 2008-2011 (*bilaga 2*) såsom stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet, godkänns.

2. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor, med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet.
3. Stadens nämnder ges i uppdrag och Stockholms Stadshus AB ges i uppdrag att uppmana dotterbolagen som i och med detta beslut ges ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 och första kvartalet 2008 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål.
4. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.
5. Kommunstyrelsen ges i uppdrag att i samråd med stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden under våren 2008 arbeta fram ett kompletterande kapitel till miljöprogrammet avseende hållbart stadsbyggande.

Stockholm den 17 oktober 2007

På kommunstyrelsens vägnar:
KRISTINA AXÉN OLIN

Ulla Hamilton

Anette Otteborn

Reservation anfördes av *Tomas Rudin, Roger Mogert, Teres Lindberg* och *Malte Sigemalm* (alla s) med hänvisning till reservationen av (s) i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av *Stefan Nilsson* (mp) med hänvisning till reservationen av (mp) i borgarrådsberedningen.

Reservation anfördes av *Ann-Margarethe Livh* (v) med hänvisning till reservationen av (v) i borgarrådsberedningen.

Ersättaryttrande gjordes av *Per Ankersjö* (c) enligt följande.

Centerpartiet instämmer i huvudsak i förslaget till miljöprogram för 2008-2011.

Förslaget är en klar förbättring jämfört med det förslag som återremitterades 2006. Det är mer fokuserat och samtidigt mer tydligt. Målet att bygga två bostadsområden med miljöprofil är mycket bra liksom målen om miljöbilar i stadens bilflotta och ventilationskontroll i stadens skolor, förskolor och äldreboenden.

Centerpartiet hade emellertid önskat skarpare formuleringar kring problemet med inandningsbara partiklar i stockholmsluften, exempelvis att stadens bilar inte ska ha dubbdäck, regelbundna mätningar vid lekplatser och att gällande miljökvalitetsnormer ska uppfyllas.

ÄRENDET

Stadsledningskontoret har på uppdrag av kommunfullmäktige under 2005-2006 samordnat framtagandet av ett nytt miljöprogram för Stockholm 2007-2010 i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag. I uppdraget ingick att lämna förslag på ett verksamhetsintegrerat miljöprogram som fokuserar på nämndernas och styrelsernas egen rådighet. Ett första förslag skickades på remiss till samtliga nämnder och styrelser. Ett stort antal värdefulla detaljsynpunkter och förslag på omformuleringar lämnades i remissvaren. Många av dessa arbetades in i förslaget som lämnades våren 2006 till beredning för beslut i kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret har efter återremittering i kommunfullmäktige den 4 september 2006 ånyo reviderat förslaget till miljöprogram i enlighet med miljö- och fastighetsrotelns synpunkter. Det reviderade förslaget till nytt miljöprogram utgår från stadsledningskontorets tjänstemannaförslag som togs fram i bred samverkan med stadens förvaltningar och bolag men har kompletterats med bland annat bakgrundsbeskrivningar av delmålen samt en översikt av mål och regleringar internationellt samt nationellt. Det nya förslaget har anpassats till stadens nya politiska inriktning, organisation och aktualitetsprövningen av stadsövergripande styrdokument i Budget 2007.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 4 maj 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Miljöprogrammets främsta syfte är att styra och samordna stadens verksamheter i en miljömässigt hållbar riktning och ska anses utgöra ett kommunövergripande styrdokument. Programmet gäller från 2007 till och med utgången av 2010, omfattar sex övergripande mål och innebär jämfört med tidigare miljöprogram en tydligare fokusering på stadens egen rådighet. Målen preciseras genom ett antal delmål som anger vad som ska uppnås inom programperioden, men inte hur detta ska ske. Målen anger stadens ambitionsnivå utöver det som måste uppnås till följd av lagkrav. Rådigheten är en viktig parameter. Delmålen är därför uppdelade i mål där stadens verksamheter har hög grad av direkt inflytande och mål där staden endast kan verka för att målen uppnås.

Programmet ska vara styrande för staden som helhet och vägledande för den enskilda nämnden och styrelsen. Detta innebär att alla verksamheter ska, med hänsyn till verksamhetens art och uppdrag, vidta åtgärder som leder mot målen. Stadens nämnder och styrelser ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet, samt därefter anta egna mål som syftar till att uppnå de kommunövergripande målen. Detta arbete ska ske inom ramen för nämndernas och styrelsernas ordinarie verksamhetsplanering och uppföljning enligt stadens integrerade

ledningssystem, ILS.

Programmet knyter an till de nationella miljö kvalitetsmålen och folkhälsomålen samt till de regionala målen inom miljöområdet. Programmet fångar samtidigt upp centrala övergripande mål från stadens andra miljörelaterade styrdokument (till exempel Renhållningsordning med avfallsplan, Vattenprogram för Stockholm, Översiktsplan), beslut (nya mål för miljöbilar, stadens koldioxidmål). Miljöprogrammet utgör därmed stadens övergripande mål inom miljöområdet, som övriga mer åtgärdsinriktade riktlinjer ska koppla till. Programmet är utformat enligt de riktlinjer som gäller för stadens styrdokument.

Miljöprogrammet bygger på stadens tidigare miljöprogram och miljöutredningar där de viktigaste miljöfrågorna och hälsoriskerna lyfts fram. Tillståndet i miljön och effekterna på miljö och hälsa har analyserats grundligt varefter de viktigaste miljöfrågorna och målområdena för staden som helhet identifierats (transporter, varor, energi, mark och vatten, avfall samt inomhusmiljö) också de viktigaste aktörerna och deras rådighet har klarlagts. Vetenskaplig förankring har skett så långt möjligt. Därutöver har förankring och bearbetning skett inom stadens nämnder och styrelser för att anpassa målen till stadens verksamhet.

Föreliggande förslag till miljöprogram innebär en ökad målfokusering jämfört med såväl det gällande miljöprogrammet som tidigare programförslag. Vikten av samverkan med näringslivet för att åstadkomma en hållbar utveckling har betonats och utgångspunkten för miljöprogrammet är att det inte finns något motsatsförhållande mellan hållbar tillväxt och ett modernt miljö tänkande. Realismen i delmålen och uppföljningen har säkrats genom en bred tjänstemannaförankring i beredningen. Kostnadseffektiviteten vad gäller uppföljning har säkrats genom att de nämnder eller bolagsstyrelser som verksamhetsmässigt mest berörs av respektive delmål föreslås få ansvar för uppföljning och fastställande av uppföljningsmått.

I programmet redovisas de nämnder och styrelser som i första hand berörs av respektive mål, men givetvis kan även andra bidra till måluppfyllelsen. Miljöprogrammet anger som regel inte vilka konkreta åtgärder som ska genomföras. I programmet förutspås inte heller hur åtgärderna skulle kunna påverka samhällsutvecklingen. Detta medför att varken stadens kostnader för att uppnå målen eller de samhällsekonomiska konsekvenserna av programmet går att i detalj beräkna eller uppskatta. Verksamheterna ska själva välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna för att inom ramen för sina uppdrag och sin budget arbeta för målen.

Stadsledningskontoret föreslår att kommunfullmäktige antar förslaget till Stockholms miljöprogram 2007-2010 såsom stadens stadsövergripande styrdokument inom miljöområdet och uppdrar åt nämnder och uppmanar styrelser att inom det integrerade lednings- och styrsystemet (ILS) hantera verksamheternas miljöfrågor med syfte att uppnå målen i miljöprogrammet. Därutöver föreslår kontoret att kommunfullmäktige uppdrar åt de nämnder och uppmanar de styrelser som i och med att förslaget till miljöprogram antas få ansvar för uppföljning av delmål, att i samarbete med kommunstyrelsen under hösten 2007 utveckla och fastställa uppföljningsmetoder för respektive delmål. Slutligen föreslås att kommunstyrelsen ges i uppdrag att metodmässigt integrera genomförande och uppföljning av miljöprogrammets mål i det webbaserade planerings- och uppföljningsstödet för ILS.

□ □

BEREDNING

Ärendet har remitterats till brand- och räddningsnämnden, exploateringsnämnden, fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kyrkogårdsnämnden, kommunstyrelsen handikappråd, miljö- och hälsoskyddsnämnden, socialtjänstnämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden, utbildningsnämnden, stadsdelsnämnderna Skarpnäck, Spånga-Tensta och Södermalm, AB Familjebostäder, AB Stockholmshem, Skolfastigheter i Stockholm AB (SISAB), Stockholm Business Region, Stockholms Hamnar AB, Stockholm Vatten AB, Stockholm Stads Parkering AB, Stokab, Svenska Bostäder AB samt Stockholms Handelskammare. Stockholm Business Region och Stockholm Stads Parkering AB har inte svarat på remissen. Kontorsyttrande har inkommit från kyrkogårdsförvaltningen och inga av bolagens remissvar har varit föremål för styrelsebehandling.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening.

Skriftligt remissvar har även inkommit från Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening. Den 24 augusti 2007 hölls även ett möte där externa aktörer erbjöds möjlighet att lämna muntliga synpunkter. Medverkade gjorde företrädare för KTH, IVL, Svenskt Näringsliv, Sveriges Åkeriförening, Naturskyddsföreningen i Stockholms län, Stockholms Byggmästareförening samt Återvinningsindustrierna.

Innehållsförteckning

Sid

Brand- och räddningsnämnden	
Exploateringsnämnden	
Exploatering och stadsbyggnadsnämndens gemensamma handikappråd	
Fastighetsnämnden	
Idrottsnämnden	
Kommunstyrelsens handikappråd	
Kyrkogårdsnämnden	
Miljö- och hälsoskyddsnämnden	
Socialtjänstnämnden	
Stadsbyggnadsnämnden	
Trafik- och renhållningsnämnden	
Utbildningsnämnden	
Stadsdelsnämnden Skarpnäck	
Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta	
Stadsdelsnämnden Södermalm	
AB Familjebostäder	
AB Stockholmshem	
Skolfastigheter i Stockholm AB	

Stockholms Hamnar AB
Stockholm Vatten AB
AB Stokab
AB Svenska Bostäder
Stockholms Handelskammare
Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms
Naturskyddsförening

Brand- och räddningsnämnden

Brand- och räddningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 27 augusti 2007 att som svar på remissen överlämna och återopa förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation anfördes av ledamöterna Karin Hanqvist m.fl. (s) och Anna-Carin Wallin (v) med instämmande av ersättaren Nicolas Heyum (mp) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Brandförsvarets tjänsteutlåtande daterat den 13 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Ambitionerna synes vara högt ställda även i det nu föreslagna miljöprogrammet vad gäller avsikten att förbättra miljön i olika avseenden för medborgarna och i stadens egna verksamheter. Förvaltningen ställer sig i huvudsak positiv till förslaget, men finner det fortsatt vara en grannlaga uppgift att t.ex. bedöma de kommunövergripande målens genomförbarhet.

Disposition m.m.

Det nu föreliggande förslaget till miljöprogram (jämfört med den föregående remissversionen) är enligt förvaltningens bedömning både mer överskådligt och lättläst. Bättre layout, informativa faktarutor, diagram och foton har resulterat i ökad läsbarhet. De nytillkomna översikterna med underrubrikerna ”internationellt/nationellt” utgör plusvärden liksom de pedagogiska avsnitten under rubriken ”Mer om målområdet”. Slutligen är det en fördel att förslag till indikatorer med åtföljande kommentarer nu återfinns i form av en bilaga. En idé skulle kunna vara att staden senare tar fram en kortare ”populärutgåva” i syfte att informera samt mer konkret inbegripa kommuninvånarna i stadens ambitioner på miljöområdet.

Antalet mål och indikatorer

Antalet delmål och indikatorer (uppföljningsmått) har avsevärt reducerats i förslaget, vilket förvaltningen anser vara en klar förbättring jämfört med den förra remissversionen. Förvaltningarnas och bolagens utmaning blir nu att ”översätta” förslaget i konkreta handlingsprogram där frågan om *hur* delmålen ska kunna uppnås redovisas.

Miljöledningssystem

Brand- och räddningsnämnden har beslutat att uppdra åt förvaltningen att införa ett

miljöledningssystem. Hösten 2005 tog avdelningen Teknisk service ett första steg i denna riktning genom att inleda ett samarbete med Stockholms stads miljöcentrum för företag. Miljöcentrum utfärdar miljödiplom på tre nivåer. Teknisk service har tilldelats diplom för nivå ett och två och arbetar nu enligt inlämnad handlingsplan för nivå tre. Utbildningsavdelningen har erhållit diplom för nivå ett och befinner sig nu på nivå två. Dessutom har ett distrikt hunnit påbörja samarbete med Miljöcentrum. Målsättningen har varit att hela förvaltningen skall involveras i detta utvecklingsarbete, med sikte på ständiga förbättringar av miljöarbetet.

Inom ramen för samarbetet med Miljöcentrum har konkreta handlingsplaner upprättats efter genomförd miljöutredning. Handlingsplanerna har som utgångspunkt haft samma målområden som det föreslagna miljöprogrammet anger. Det systematiska arbetssätt som förutsätts för att godkännas vid revisioner anser förvaltningen vara ett utmärkt sätt att bidra till genomförande av de för brandförsvaret relevanta delmålen i miljöprogrammet. I detta sammanhang vill brandförsvaret beklaga att Stockholms stads miljöcentrum för företag inte ges möjlighet att även fortsättningsvis finnas till för stadens egna verksamheter.

Exemplet Miljöeffektiva transporter

I brandförsvarets förra remissvar (från september 2005) i det aktuella ärendet anfördes följande.

Brandförsvarets egna transporter utgör ett område med stor miljöpåverkan. Förvaltningen har åtagit sig att arbeta efter principerna för en s.k. Grön räddningstjänst. Som ett led häri utgör för närvarande 61 % av brandförsvarets fordon (lättare än 3,5 ton) miljöbilar.

En uppföljning av i vilken utsträckning miljöbilarna tankas med ”miljöbränsle” påbörjades under 2005. Detta med tanke på att kunna leva upp till stadens gällande mål för miljöbilar, dvs. att biogasbilar till 80 % körts på biogas och att etanolbilar till 80 % körts på etanol vid utgången av år 2006.

En paradox i sammanhanget synes vara att dessa mål inte kommer att kunna uppnås med mindre än att brandförsvaret gör sig av med de bilar som drivs med biogas. Anledningen är att det än så länge finns för få tankställen för biogas och att de ligger på för stort avstånd från bilarnas ”hemvist”. För att inte motverka en god målsättning är det således angeläget att staden verkar för att fler tankställen för biogas får möjlighet att etableras.

Förvaltningen konstaterar mot denna bakgrund med tillfredsställelse att texten i anslutning till programmets delmål 1.5 (Staden ska verka för att andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ökar), anger att ”fler tankstationer med alternativa bränslen är ett prioriterat insatsområde”.

Uppföljningen för 2006 utvisar att brandförsvarets miljöbilar till 40 % tankades med biogas (avser 12 av 17 biogasbilar) och till 81 % med E85 (avser 13 av 13 etanolbilar).

Förslag till beslut

Brand- och räddningsnämnden beslutar att som svar på remissen överlämna och åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande. □ □

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 augusti 2007, efter propositioner på framställda yrkanden, att som svar på remissen överlämnas och åberopa kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordföranden Mirja Räihä Järvinen m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Ann-Margarethe Livh (v) och ersättaren Lotten von Hofsten (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Emilia Hagberg (mp) och ersättaren Torkel Tigerschiöld (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 20 juni 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Övergripande synpunkter över remissförslaget

Miljöprogrammet har bearbetats så att det är kortare och mer stringent än det tidigare förslaget, vilket är positivt. De flesta målområden har färre och mer övergripande miljömål.

Exploateringsnämnden hade i förra remissomgången många synpunkter på föreslagna nyckeltal. Nämnden är därför positiv till att indikatorer nu bara föreligger som förslag och att det är upp till ansvarig nämnd eller styrelse att bearbeta och föreslå lämpliga indikatorer.

Kontoret ansåg i förra remissomgången att miljöprogrammet ska fokusera på de områden där stadens nämnder och bolag har rådighet. Programmet har justerats så att delmålen är uppdelade i mål där stadens verksamheter har hög grad av direkt inflytande och mål där staden bara kan verka för att målen uppnås vilket är en förbättring.

Kontoret ser positivt på förslaget arbetssätt där miljöprogrammet definierar de övergripande miljömålen för staden och att enskilda nämnder och styrelser sedan bryter ned dessa till verksamhetsanpassade mål. Detta arbete bedrivs inom ramen för den ordinarie verksamhetsplaneringen och uppföljningen. Detta leder till ett rationellt arbete med miljöledning av stadens verksamheter och garanterar att miljöarbetet integreras i verksamheten.

Däremot anser kontoret fortfarande att det råder oklarhet hur programmet förhåller till stadens olika handlingsprogram, som t.ex. handlingsprogram mot växthusgaser, strategi för Stockholms vattenarbete, Stadens parkprogram, stadens avfallspolicy etc.

Uppföljningsansvar av miljömålen

Kontoret tycker att det är positivt att peka ut den nämnd eller styrelse som ska ha ansvar för uppföljningen av de olika delmålen. Detta kan styras upp ännu tydligare genom att bara peka ut en ansvarig nämnd eller styrelse för varje delmål.

2. Giftfria varor och byggnader

2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras

Exploateringskontoret anser att delmålet egentligen bör definieras som ett eget mål/åtgärdsstrategi eftersom en miljöprofilering av bostadsprojekt faktiskt omfattar samtliga miljömål i miljöprogrammet och inte bara giftfria varor och byggnader. Det leder fel att ta upp detta under ett av de berörda miljömålen eftersom det handlar om hållbar stadsutveckling som helhet. Vid miljöprofilering av ett bostadsprojekt kommer miljömålen att brytas ned och anpassas för det aktuella projektet.

Miljömålet bör ta höjd för initiativ från byggbranschen att miljöprofilera bostadsprojekt.

Exploateringskontoret anser att det är exploateringsnämnden som helt och hållet bör ha uppföljningsansvar för målet.

3. Hållbar energianvändning

Under mer om målområdet sägs i näst sista stycket att ”Staden också har inflytande genom samarbete med exploatörer vid markupplåtelse, och kan genom långsiktig planering påverka förutsättningar för energieffektivitet och biobränsleförsörjning av el- och värmeproduktion.”

Sedan miljöprogrammet skrevs i början av 2006 har oron för ökade utsläpp av växthusgaser fått ett starkt fäste i samhället. Att sätta mål för energianvändningen mätt i kWh i fastigheter som inte beaktar den stora skillnaden i CO₂-utsläpp från el respektive fjärrvärme är inte relevant.

Fjärrvärmerna i Stockholm som till stor del bygger på sorterade sopor och biobränslen ger utsläpp i nivån 75 g CO₂ per producerad kWh medan el räknad som marginalet i enlighet med Energimyndighetens rekommendationer i dagsläget ger 960 g CO₂ per kWh (i princip kolkondenskraftverk t.ex. i Danmark som är stora på detta) dvs. mer än 10 ggr mer än fjärrvärmerna. Långsiktigt, på 15- 20 års sikt, finns förhoppningar att denna produktion av marginalet kan ersättas med s.k. gaskombi med utsläpp på 375 g CO₂ per kWh. Det finns all anledning att beakta detta i Stockholms miljöarbete.

3.2 Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning

Exploateringskontoret vill påpeka att ett problem med miljömärkt el är att certifikaten till stor del används för redan befintlig vattenkraft. I viss utsträckning utnyttjas dock intäkterna från certifikaten till uppgradering av vattenkraftverk och till vindkraft, vilket är positivt.

3.3 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändningen minskar med 10% per stockholmare.

Exploateringskontoret anser att kallhyra, dvs i praktiken individuell mätning och debitering av värme, är värt att arbeta för att de boende ska ges tydligare incitament för att spara energi. Det är dock för tidigt att generellt införa kallhyra i alla nyproducerade bostäder då systemet för individuell mätning och debitering ännu inte är fullt utvecklad.

Delmål 3.3 skulle kunna kompletteras enligt följande:

Utsläppen av växthusgaser i befintlig bebyggelse minskar med 10 % och i nybebyggelse med 20 %. Genom denna justering kan mål 3.1 utgå.

4. Hållbar användning av mark och vatten.

4.1 Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska bevaras

Exploateringskontoret ställer sig frågande till om bevarandemål ska formuleras för mark- och vattenområden som omfattas av skydd enligt miljöbalkens bestämmelser?

4.2 Exploatering av värdefulla mark- och vattenområden ska kompenseras

Exploateringskontoret har tillsammans med stadsbyggnadskontoret och miljö- och hälsoskyddsförvaltningen tagit fram metoder för handläggningen av grönmarkskompensation i samband med exploatering. Kompensation ska ske när exploateringen påverkar övergripande funktioner eller har en inte obetydlig lokal påverkan (för människa eller natur).

Exploateringskontoret vill ytterligare tillägga att möjligheterna att ersätta ianspråktagen, värdefull naturmark med återskapande av ny värdefull naturmark är mycket begränsade. Kompensationsåtgärderna kan därför inte alltid direkt svara mot den "gröna förlusten".

Kontoret anser att uppföljningsansvaret enbart bör ligga på exploateringsnämnden, eftersom nämnden har ansvaret för att genomföra kompensationsåtgärder och ett delat ansvar kan riskera att bli otydligt och ineffektivt.

4.3 Stockholmarna ska ha god tillgång till variationsrika mark- och vattenområden

Den som ska ansvara för uppföljningen och fastställa nyckeltal bör ha rådighet, vilket är tveksamt om miljöförvaltningen har.

4.4 Stadsbyggandet ska vara Långsiktigt hållbart

Detta är ett av stadens största utvecklingsmål. Delmålet hänvisar till stadsbyggnadsstrategin i översiktsplan 99. Exploateringskontoret föreslår dock att målet ändras till "Markanvändningen ska vara långsiktigt hållbar". Hänvisning till stadsbyggande ger en alltför vid och ospecifik definition av målet. I övrigt tillstyrker Exploateringskontoret förslaget till nytt delmål, men anser att stadsbyggnadsnämnden bör ha uppföljningsansvaret istället för exploateringsnämnden.

4.5 Staden ska verka för att park- och naturmarkernas biologiska mångfald värnas"

Ansvar för skötsel av parker ligger på stadsdelsförvaltningarna och det är inte exploateringsnämndens ansvar. Målet bör därför lämpligen följas upp under ledning av Miljö- och hälsoskyddsnämnden.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Kontoret ställer sig bakom delmålen men vill passa på att hänvisa till det nyligen beslutade avfallsprogrammet och stadens avfallspolicy.

6 Sund inomhusmiljö

Ingressen till kap 6 handlar väldigt mycket om utomhusmiljö vilket inte riktigt överensstämmer med målets inriktning.

Förslaget till indikatorer

Exploateringskontoret är positivt till att redovisade indikatorer bara är förslag och att det är upp till ansvarig nämnd eller styrelse att definiera lämpliga uppföljningsmått. Exploateringskontoret avser därför att arbeta vidare med indikatorer för de delar där kontoret har uppföljningsansvar. Kontoret lämnar därför inga detaljsynpunkter på föreslagna indikatorer i detta tjänsteutlåtande.

□ □

Exploatering och stadsbyggnadsnämndens gemensamma handikappråd

Exploatering och stadsbyggnadsnämndens gemensamma handikappråd
utlåtande daterat den 21 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Stadsbyggnadsnämndens och exploateringsnämndens gemensamma handikappråd vill framföra nedanstående synpunkter på det remitterade förslaget. Vi beklagar att vi inte haft möjlighet att lämna uppgifterna i sådan tid att de kunnat bifogas respektive förvaltnings tjänsteutlåtande.

Avsnitt 1.4 Andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar

Kollektivtrafiken måste göras tillgänglig för så många som möjligt. De mobilfria zonerna i kollektivtrafiken måste återinföras. Idag är även lindrigt elöverkänsliga hänvisade till bilåkande.

Avsnitt 2 Giffriga varor och byggnader

2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras

- Det är viktigt att även elmiljön beaktas. Med en genomtänkt planlösning, där även elinstallationen utförs med omtanke, kan man enkelt minimera de boendes exponering för elektromagnetiska fält.

Det vore önskvärt att man åtminstone i ett av byggprojekten gör en anpassning för att bostäderna ska kunna fungera för elöverkänsliga. Det är idag mycket svårt för denna grupp att hitta lämpliga bostäder.

3 Hållbar energianvändning

- Lågenergilampor bör undvikas. De innehåller kvicksilver och enligt en ny undersökning återvinns en mycket liten del. Det mesta läcker ut i naturen. Genom sin konstruktion ger lågenergilampor upphov till högfrekvent "nedsmutsning" av elnätet och radiofrekventa störningar.

Energivinsten inomhus är obefintlig eftersom den lägre värmestrålningen måste kompenseras av andra värmekällor

6 Sund inomhusmiljö

- Den elektromagnetiska strålningen inom mikrovågsområdet har ökat kraftigt de senaste tio åren, främst på grund av mobiltelefoni och trådlösa nätverk. Det faktum att detta skapat stora och växande problem, måste ses som en indikation på att miljömålet "Säker strålmiljö" inte uppfylls.

□ □

Fastighetsnämnden

Fastighetsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 27 augusti 2007 följande.

1. Fastighetsnämnden bifaller i huvudsak förvaltningens yttrande.
2. Fastighetsnämnden anför därutöver följande

Den borgerliga majoriteten är positiva till förslaget till nytt miljöprogram. Miljöprogrammet är ett ramprogram som anger stadens mål inom sex prioriterade områden. Med undantag från de områden där det finns angivna minimikrav är det därefter upp till respektive förvaltning och bolag att ange hur de avser att nå målen. Denna ordning syftar till att engagera respektive förvaltning och bolag i arbetet med hur de på bästa sätt och utifrån sina förutsättningar ska anpassa sin verksamhet för att nå målen.

Fastighetskontoret redovisar en kritisk inställning till att införa kallhyra vid nybyggnation. Den borgerliga majoriteten anser att fördelarna med kallhyra överväger. Staden har också ett ansvar för att i planeringen av nya bostadsområden skapa goda förutsättningar för minskad energiförbrukning, samt kan som beställare och även som fastighetsägare påverka fasta installationer och genomföra åtgärder av fastighetsteknisk art.

Reservation anfördes av vice ordföranden Martin Michel (mp) enligt yrkande, *bilaga 1*.

Fastighetskontorets tjänsteutlåtande daterat den 18 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Flera av delmålen är övergripande mål där mätbarhet inte definierats. Hur uppföljning skall ske och vilka kriterier som antagits finns inte tydligt beskrivet. För att veta vilka resurser som förvaltningen ska lägga på uppfyllandet måste nivåer som staden vill uppnå fastslås. Nedan följer kontorets synpunkter på de sex miljömålen.

1. Miljöeffektiva transporter

Hur en förvaltning ska arbeta systematiskt för att minska miljöbelastningen från transporterna bör definieras. Målsättning avseende bränslesnål körning och att bilpool ska nyttjas framför egen bil i tjänsten är ytterligare förslag på delmål.

2. Giftrika varor och byggnaden

I delmålet som säger att utsläpp av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska anges inte någon nivå. Det är också oklart vilka ämnen som ska följas upp och mätas eller hur aktiviteter som definieras under delmålet ska följas upp.

3. Hållbar energianvändning

Det framgår inte från vilken årtal räknat energianvändningen ska minska med 10 %.

Att kallhyra ska tillämpas i större utsträckning vid uthyrning bidrar till att fastighetsägarens incitament för energibesparing minskar. Eventuella energieffektiva installationsåtgärder som vidtas i en fastighet kommer hyresgästen till godo i större utsträckning. Hyresgästen kan påverka energianvändningen till en viss nivå, men får aldrig genomföra åtgärder av fastighetsteknisk art eftersom de fasta installationerna är fastighetsägarens ansvar. Det kan också vara problematiskt att exakt mäta den värme som en hyresgäst använder eftersom värme strålar genom byggnadsdelar och således kan komma en annan hyresgäst till godo. Istället för att målsätta införandet av kallhyra bör staden sätta upp mål för att fastighetsägaren ska skapa olika typer av incitament för hyresgästerna att spara energi.

Under hållbar energianvändning bör mål avseende energistatistik formuleras. Ett utav energicentrumets mål är att bidra till upprättandet av energistatistik inom stadens förvaltningar och bolag, detta bör också tydliggöras i stadens miljöprogram. Övriga energimål är beroende av tillförlitlig energistatistik.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Inga kommentarer.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Avfallsmängden är svår att påverka eftersom den precis som det står i texten är beroende av konjunkturen. Däremot går det att påverka mängden avfall som går till deponi respektive återvinning. Målsättning avseende stadens verksamheters avfallsstatistik samt förutsättning för fastighetsnära källsortering är ytterligare förslag till delmål.

6. Sund inomhusmiljö

Delmålet som säger att alla förskolor, skolor och äldreboenden ska ha godkända ventilationskontroller är ett lagkrav, detta gäller även för kontor.

□ □

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 september 2007 att som svar på remissen överlämna idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande.

Vice ordförande Jari Visshed m.fl. (s) lämnade ärendet utan eget ställningstagande

Reservation anfördes av ledamoten Else Lundin (mp), *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten Mehdi Oguzsoy (v), *bilaga 1*.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 8 september 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Förvaltningens synpunkter på målen

Idrottsnämndens verksamheter berörs direkt eller indirekt av flera mål i Stockholms miljöprogram. Enligt förvaltningens bedömning berörs Idrottsnämnden av 14 delmål och ska i förslaget rapportera till 14 indikatorer.

Miljöprogrammet inriktar sig i större utsträckning än tidigare till förvaltningarna och bolagen och dess rådighet. Det saknas fortfarande en tydlig koppling mellan miljöhälsa – säkerhet, och anknytningen till andra program är inte tydlig. Det gäller exempelvis vattenprogrammet, växthusprogrammet, avfallsplanen och dagvattenstrategin.

Förvaltningen lämnar nedan synpunkter på delmålen utifrån förvaltningens uppdrag och möjligheter att bidra till måluppfyllelsen.

Miljöeffektiva transporter

Idrottsförvaltningen har transporter i samband med leveranser av varor, byggtreprenader, persontransporter mellan anläggningarna, i tillsynsverksamheten och vid resor. Idag finns inget systematiskt arbete för miljöeffektiva resor och transporter. I förvaltningsuppdraget om energi ingår att se över transportarbetet.

Förvaltningens arbetsmaskiner förnyas kontinuerligt och blir därmed bättre både ur miljö- och arbetsmiljösynpunkt. Maskin- och fordonsparken ersätts enligt en investeringsplan. Att leasa/hyra arbetsmaskiner, för att påskynda förnyningen, är ett alternativ men marknaden kan inte erbjuda eller har ett smalt utbud av miljöklassade arbetsmaskiner.

Enligt förvaltningen kräver en miljöbedömning av entreprenörernas fordon och arbetsmaskiner rutiner för upphandling och kontroll.

Förvaltningens egna och hyrda bilpark bedöms kunna bestå av 100 % miljöbilar vid utgången av programperioden. De anställda som använder privata bilar i tjänsten kan inte avkrävas miljöbilar.

Giftfria varor och byggnader

Målsättningen är att fortlöpande revidera förvaltningens vägledning, till program- och projektansvariga, ”*Program för miljöanpassat byggande*” så att miljömässigt bra material används. Stadens upphandlingsguide för giftfria varor är användbar, men löser inte problemet med att skapa en rutin för upphandling, dokumentation och kontroll av upphandlat material.

Vid upphandling av städ-, tvätt- och badvattenkemikalier sker idag en viss miljöbedömning. Förvaltningen anser dock att det primära vid städning och tvätt inte är valet av kemikalie utan att använda rätt kemikalier på rätt sätt. Bra städteknik minskar användningen av kemikalier och ger ett bättre städresultat samt hållbarare ytskikt. I badanläggningar är det inte alltid lämpligt att använda miljövänliga kemikalier då de påverkar badvattenprocessen negativt.

Idrottsanläggningar som innehåller PCB har inventerats och sanering sker i samband med större ombyggnationer.

Hållbar energianvändning

I samband med byte av utrustning och i takt med den tekniska utvecklingen så har det under flera år skett en kontinuerlig energieffektivisering inom förvaltningen. Förvaltningen har sedan början på 1990-talet infört ett datoriserat styr- och reglersystem för de mest energikrävande idrottsanläggningarna. Det gäller ishallar och bad. Det betyder att förvaltningen har genomfört en energieffektivisering och har idag en kontrollerad energiförbrukning i förhållande till verksamheten. Samtidigt ökar emellertid den totala energianvändningen eftersom nya anläggningar tillkommer och säsongen förlängs.

Förvaltningens energiförbrukning är till stora delar styrd av verksamheten/belastningen, d.v.s. antal besökare, öppettider och högre kvalitetskrav på komfort i form av högre badvattentemperaturer, fjärrkyla, golvvärme, bättre belysning och teknisk utrustning. Den komfort som erbjuds idag vad gäller en högre vattentemperatur är naturligtvis inte given. Det har skett en utveckling med högre vattentemperatur sedan början på 1990-talet. Tidigare låg vattentemperaturen på ca 26 grader. Den högre vattentemperaturen, som idag ligger mellan 28-30 grader, ger en högre energiförbrukning och bidrar till ett ökat underhållsbehov på grund av högre luftfuktighet.

Att göra energieffektiviseringar i befintligt anläggningsbestånd, utan att ge avkall på komfort och öppethållande, bedöms ändå som möjligt. Ett antal energiutredningar har

visat att effektiviseringspotentialen är minst 10 %, men förutsätter att särskilda investeringar kan göras i både teknik och drift. Investeringsplanering och underhållsplanering kommer sedan att visa inom vilken tidsperiod målet kan uppnås.

Det är önskvärt att redan i programmet inför byggandet av en ny anläggning ange energibehov, energislag och teknik för att ge förutsättningar för ett energieffektivt förvaltande. I år startar ett projekt med solceller på Åkeshovs sim- och idrottshall. Förvaltningens ambition är att likartade projekt ska kunna genomföras på fler idrottsanläggningar framöver, bland andra Eriksdalsbadet och ishallen på Farsta idrottsplats i samband med ett inplanerat underhåll av yttertaken på dessa anläggningar.

Arbetet med de lagstadgade Energideklarationerna har påbörjats och ska vara slutfört under 2008. Resultatet av dessa kommer att visa vilka ytterligare effektiviseringar förvaltningen kan göra. Arbetet med förvaltningsuppdraget för energi kommer att lyfta fram energifrågorna och bl.a. visa på möjligheter till effektiviseringar.

Förvaltningen upphandlar miljömärkt elektricitet. Konvertering av olja, gas och elektricitet till fjärrvärme sker när det är ekonomiskt försvarbart.

Vid uthyrning och i pågående konkurrensupphandling av verksamhetsdriften tillämpas både varmhya och kallhya, dvs. entreprenören ska betala för energin. Investeringar i energieffektivisering betalas av kommunen.

Hållbar användning av mark och vatten

Alla delmålen för mark och vatten kan beaktas i planering, programarbete och byggnation av idrottsanläggningar bl.a. med framtagandet av MKB. Idrottsnämnden har rådighet över viss mark, s.k. Y-mark. Förvaltningen har idag ett engagemang och åtaganden i Stockholms vattenprogram och ser positivt på att friluftsliv och rekreativvärden bevaras och utvecklas.

Miljöeffektiv avfallshantering

Delmålen för miljöeffektiv avfallshantering ligger helt i linje med förvaltningens ambitioner, men idrottsanläggningarna är dåligt utrustade för avfallshandlingen. Avfallsrummen är i många fall små, har fel form och saknar utrustning för att källsortera, omhändertaga farligt avfall eller komprimera. Logistiken och principerna för utformning av avfallsrum och för sortering är oklara.

Förvaltningen har hittills inriktat sig på att källsortera visst avfall och på att komprimera visst avfall. Det farliga avfallet som enligt lag ska sorteras är prioriterat. Investeringar är gjorda i komprimatorer och syftar till att minska volymerna, platsbehovet, och antalet störande och miljöbelastande transporter.

Besökarnas avfall samlas in som städavfall, ett blandavfall. Kundstationer för källsortering förekommer inte. I de större anläggningarna går det som regel att placera en kundstation, men det finns inte lämpliga platser på alla anläggningar. En självklar förutsättning för att besökarna skall sortera måste vara att hela avfallskedjan fungerar.

Vidare måste förvaltningens personal sköta anläggningarna och avsätta tid till att motivera besökarna att källsortera. Ur arbetsmiljösynpunkt kan det aldrig bli aktuellt att låta personalen källsortera blandat avfall.

Serveringarna är upphov till mycket verksamhetsavfall. Denna avfallsprocess startar redan i samband med inköpen. Det är serveringsentreprenören som ansvarar för inköpen. På de flesta anläggningar har förvaltningen förbudit sig att ta hand om entreprenörens avfall.

Återanvändning av inventarier, elektronik m.m. sker inom förvaltningen som ser positivt på att en ”plattform” för överblivna inventarier och produkter inrättas.

Sund inomhusmiljö

Förvaltningen arbetar kontinuerligt med inomhus och utomhusmiljöerna bl.a. har risk- och säkerhetsarbetet på idrottsanläggningarna hög prioritet. Ventilationsbesiktningar genomförs enligt lag efter en fastlagd plan och anläggningarna anpassas efter verksamheternas behov. I "Program för miljöanpassat byggande" finns krav på fuktdimensionering, magnetfält, buller och materialval.

Idrottsförvaltningen saknar en skrivning om en sund utomhusmiljö avseende ljus och ljud, tillämpbart på idrottsplatsernas utomhusmiljöer.

Förvaltningens synpunkter på genomförande och uppföljning

Idrottsförvaltningen har tidigare haft en miljöplan i verksamhetsplanen, åtaganden för miljöområdet, gjort uppföljning i samband med tertialrapporter och rapporterat i verksamhetsberättelsen. Indikatorer har funnits för energi, farligt avfall, vattenförbrukning och fordonspark. Utformningen och nivån har varierat år från år men innehållet har i stort sett varit detsamma. Miljömålen och indikatorerna kommer att läggas in i det webbaserade verksamhetsstödet för en integrerad ledning.

Förvaltningen berörs av ca 14 indikatorer som ska rapporteras till ansvariga förvaltningar, bolag eller kommunstyrelse. Flera indikatorer är förhållandevis enkla att rapportera.

Följande nyckeltal har förvaltningen synpunkter på:

Indikatorerna för energi 3.1.-3.2 måste kopplas till antal besökare, redovisas för olika typer av aktivitetstyper etc. för att ge en rättvisande bild av idrottsanläggningarnas energiförbrukning. Här är det lämpligt att förvaltningen konstruerar en egen indikator.

Förvaltningen har under flera år delat upp energiförbrukningen på verksamhet, uppvärmning och fastighet. Det angivna måttet ej lokalanknuten energi passar inte in.

Det kan vara problem med att bedöma sparade kWh för en enskild åtgärd när den är en del i en större ombyggnad. Det är oklart vilka som ska rapportera indikator 3.1.

Enligt förvaltningens uppfattning bör indikator 4.3 "Andel Stockholmare som regelbundet vistas i park eller naturområde nära bostaden" också omfatta idrottsmark.

Indikatorerna för Sund inomhusmiljö är dåligt utvecklade och det är oklart vad som förväntas av idrottsförvaltningen. Förvaltningen arbetar lika mycket med inomhusmiljöer och utomhusmiljöer på anläggningarna och saknar en indikator för Sund utomhusmiljö. □ □

Kommunstyrelsens handikappråd

Kommunstyrelsens handikappråd beslutade vid sitt sammanträde den 29 augusti 2007 att som svar på remissen lämna följande yttrande från Elöverkänsligas förening.

Rådet beslutade för egen del att lämna följande kommentar. Kommunstyrelsens handikappråd får för egen del framföra att vi inte har haft möjlighet att lägga ner så mycket tid på att besvara remissen. Dock är det viktigt att ta fram ett miljöprogram som även ser till att tillgänglighetsaspekter och användbarhe-

ten som vi brukar påpeka beaktas samt att det sker i samråd med miljö- och hälsoskyddsnämndens handikappråd.

Elöverkänsliga förenings utlåtande har i huvudsak följande lydelse.□□

1 Miljöeffektiva transporter

1.4 Andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar

Kollektivtrafiken måste göras tillgänglig för så många som möjligt. De mobilfria zonerna i kollektivtrafiken måste återinföras. Idag är även lindrigt elöverkänsliga hänvisade till bilåkande.

2 Giftfria varor och byggnader

2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras

Det är viktigt att även elmiljön beaktas. Med en genomtänkt planlösning, där även elinstallationen utförs med omtanke, kan man enkelt minimera de boendes exponering för elektromagnetiska fält. Det vore önskvärt att man åtminstone i ett av byggprojekten gör en anpassning för att bostäderna ska kunna fungera för elöverkänsliga. Det är idag mycket svårt för denna grupp att hitta lämpliga bostäder.

3 Hållbar energianvändning

Lågenergilampor bör undvikas. De innehåller kvicksilver och enligt en ny undersökning återvinns en mycket liten del. Det mesta läcker ut i naturen. Genom sin konstruktion ger lågenergilampor upphov till högfrekvent "ned-smutsning" av elnätet och radiofrekventa störningar. Energivinsten inomhus är obefintlig eftersom den lägre värmestrålningen måste kompenseras av andra värmekällor

6 Sund inomhusmiljö

Den elektromagnetiska strålningen inom mikrovågsområdet har ökat kraftigt de senaste tio åren, främst på grund av mobiltelefoni och trådlösa nätverk. Det faktum att detta skapat stora och växande problem, måste ses som en indikation på att miljömålet "Säker strålmiljö" inte uppfylls.

□□

Kyrkogårdsnämnden

Kyrkogårdsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 18 september 2007 att godkänna redovisning av anmäld skrivelse: Kontorsutlåtande över remiss-svar på reviderat miljöprogram för Stockholm 2007-2010.

Yttrande överlämnades från ledamoten *Magnus Jarnling* (mp) och ersättaren *Hilda Hallander* (mp), *bilaga 1*.

Kyrkogårdsförvaltningens kontorsutlåtande daterat den 7 september 2007 har i huvudsak följande lydelse.□□

Kyrkogårdsnämnden har för yttrande senast 2007-08-29 från Stadsledningskontoret

erhållit remiss avseende förslag till nytt reviderat miljöprogram för Stockholm 2007-2010.

Det får anses tillfredsställande för stadens olika aktörer att genomföra ett miljöprogram som bygger på faktaunderlag och som pekar på de viktigaste miljöfrågorna för staden och ger vägledande handlingsmönster. Programmet är ett underlag för det fortsatta miljöarbetet och för de miljöbokslut som skall följa årsvis liksom när programperioden löpt ut.

Formuleringar av mål och delmål av vad som utöver lag skall åstadkommas, ålägger varje verksamhet att i miljömässigt tillämpbara sammanhang agera på sätt som är förenliga med stadens miljömål, något som också vitaliserar miljöarbetet på olika organisationsnivåer.

Genom nyckeltalstillämpning kan över tiden övergripande förändringar och trender, men också specifika insatsers betydelse, avläsas.

Sammanfattningsvis ställer sig förvaltningen bakom en tillstyrkan av det reviderade förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010.

□ □

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2007

1. att i huvudsak bifalla förvaltningens förslag till beslut
2. därutöver anföra följande.

”Genomförande

Vi delar inte fullt ut förvaltningens förslag. Staden har ett integrerat ledningssystem där miljömålen redan ingår. Att ovanpå detta lägga ytterligare miljöledningstandards kommer endast att skapa förvirring och medföra ytterligare administration. Det övergripande uppföljningsansvaret vilar på stadsledningskontoret. Detta faller sig naturligt eftersom miljöprogrammet är ett förvaltningsövergripande dokument.

Budget

Vi ställer oss frågande till förvaltningens krav på extra budgetmedel eftersom arbetet med miljöprogrammet tidigare legat inom ramen för den ordinarie budgeten.

Synpunkter på delmålen

Inledningsvis vill vi påpeka att miljöprogrammet i dess nuvarande utformning tar avstamp där lagen slutar. Programmet är stadens ambition utöver det som är nödvändigt att göra. Ibland kan gränsdragningen vara svår men utgångspunkten måste ändå bli att det som staden uppenbart är skyldig att arbeta med faller utanför programmets mål.

Delmål 1.1

Förvaltningens förslag på precisering strider i första punkten mot stadens upphandlingspolicy och i andra punkten är målet ett lagkrav som staden ändå måste leva upp till.

Delmål 1.5

Ett uppdrag om biogasstrategi finns redan. Staden arbetar aktivt med dessa frågor och vi ser inget behov av den föreslagna formuleringen.

Delmål 2.1

Förvaltningens förslag att utöka faktarutan med de ytterligare miljögifterna är motiverat och förslaget bör föranleda en översyn och komplettering av befintlig faktaruta.

Delmål 3.1.

De första två punktförslagen är välformulerade. Förslaget att all användning av fossil eldningsolja skall fasas ut under perioden går inte att ta ställning till utan ytterligare underlag över hur många pannor som är i drift idag.

Vi anser inte att faktarutan behöver kompletteras såsom föreslås.

Delmål 3.2

Vi ser ingen anledning att utöka ett redan omfattande dokument med föreslagna faktaruta.

Delmål 3.3.

Andra punkten i förslaget skulle komma att innebära så enorma kostnader att vi i det här läget inte anser det motiverat att ställa oss bakom det.

Delmål 4.1

Vi föredrar den föreslagna preciseringen av delmålet framför förvaltningens förslag. Uppföljningsansvaret för delmålet bör stanna på stadsbyggnadsnämnden.

Delmål 4.2

Befintlig text ses över mot bakgrund av förvaltningens förslag till formulering.

Delmål 4.6

Förslaget att ändra målet från verka för till ska medför en del problem eftersom det saknas faktisk rådighet över hela det avrinningsområde som påverkar den ekologiska statusen i sjöarna inom kommunen.

Delmål 5.1.

Vi anser att det finns en problematik att kvantifiera målet eftersom mängden avfall följer konjunkturen. I kommunens avfallsplan preciseras målen för avfallsminskning på ett tillräckligt tydligt sätt.

Delmål 5.2

Det finns inte behov av några ytterligare kompletteringar i faktarutan.

Mål 6

Vi anser inte att föreslagna komplettering till översikten är nödvändig.

För egen del föreslår vi att texten under översikten i femte stycket ändras till "Långvarig exponering i elektromagnetiska fält vid nivåer högre än gränsvärdena kan påverka hälsan. Om åtgärder som generellt minskar exponeringen, kan vidtas till rimliga kostnader och konsekvenser i övrigt, bör man sträva

efter att reducera fält som avviker starkt från vad som kan anses normalt i den aktuella miljön. När det gäller nya elanläggningar och byggnader bör man vid planeringen sträva efter att utforma och placera dessa så att exponeringen begränsas”

Delmål 6.2

Målformuleringen bör kvarstå men kompletteras med det förslag som förvaltningen har.

Förslag till kompletterande mål inom målområdet 6

Vi ställer oss positiva till de ytterligare två målen som förvaltningen föreslår.”

Reservation anfördes av vice ordföranden Åsa Romson (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s) och Godfrey Etyang (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Stellan Hamrin (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Ersätтарыtrande gjordes av ersättaren Gustav Åkerblom (fp), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Förvaltningen är i huvudsak positiv till förslaget till nytt miljöprogram. Det finns dock en förbättringspotential som redovisas i nedanstående synpunkter. Utöver allmänna synpunkter på de inledande avsnitten lämnas detaljerade synpunkter på delmålen. Bilagan med förslag till indikatorer lämnas okommenterad då dessa kommer att processas i särskild ordning senare under hösten. I de fall inga synpunkter lämnas på delmålen är förvaltningen nöjd med förslaget.

Förslag till framflyttad programperiod 2008-2011

Beslutet om det nya miljöprogrammet har kommit att senareläggas och inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007. Förvaltningen anser att det nya programmet inte bör gälla retroaktivt, vilket blir konsekvensen av den föreslagna programperioden. Detta tillsammans med att de nya delmålen svårligen kommer att hinna utgöra en grund för verksamheternas verksamhetsplanering för 2008 föreslår förvaltningen att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008 – 2011 för att bättre komma i fas med stadens planeringscykel.

Vår stad är vår miljö

Genomförande

Positivt är att programmet slår fast att ”Stadens nämnder och styrelser ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och

ambition
utöver det
som är
nödvändigt
att göra.
Ibland kan
gränsdrag-
ningen vara
svår men
utgångs-
punkten
måste ändå
bli att det
som staden
uppenbart
är skyldig
att arbeta
med faller
utanför
program-
mets mål.
Delmål 1.1
Förvalt-
ningens
förslag på
precisering
strider i
första
punkten
mot stadens
upphand-
lingspolicy
och i andra
punkten är
målet ett
lagkrav
som staden
ändå måste
leva upp
till.
Delmål 1.5
Ett uppdrag

om biogas-
strategi
finns redan.
Staden
arbetar
aktivt med
dessa frå-
gor och vi
ser inget
behov av
den före-
slagna for-
muleringen.
Delmål 2.1
Förvalt-
ningens
förslag att
utöka fakta-
rutan med
de ytterli-
gare miljö-
gifterna är
motiverat
och försla-
get bör
föranleda
en översyn
och kom-
plettering
av befintlig
faktaruta.
Delmål 3.1.
De första
två punkt-
förslagen är
välformule-
rade. För-
slaget att
all använd-
ning av
fossil eld-
ningsolja

skall fasas ut under perioden går inte att ta ställning till utan ytterligare underlag över hur många pannor som är i drift idag.

Vi anser inte att faktarutan behöver kompletteras såsom föreslås.

Delmål 3.2

Vi ser ingen anledning att utöka ett redan omfattande dokument med föreslagen faktaruta.

Delmål 3.3.

Andra punkten i förslaget skulle komma att innebära så enorma kostnader att vi i det här läget

inte anser
det motive-
rat att ställa
oss bakom
det.

Delmål 4.1
Vi föredrar
den före-
slagna pre-
ciseringen
av delmålet
framför
förvalt-
ningens
förslag.

Uppfölj-
ningsansva-
ret för del-
målet bör
stanna på
stadsbygg-
nadsnäm-
den.

Delmål 4.2
Befintlig
text ses
över mot
bakgrund
av förvalt-
ningens
förslag till
formule-
ring.

Delmål 4.6
Förslaget
att ändra
målet från
verka för
till ska
medför en
del problem
eftersom

det saknas faktisk rådighet över hela det avrinningsområde som påverkar den ekologiska statusen i sjöarna inom kommunen.

Delmål 5.1.

Vi anser att det finns en problematik att kvantifiera målet eftersom mängden avfall följer konjunkturen. I kommunens avfallsplan preciseras målen för avfallsminskning på ett tillräckligt tydligt sätt.

Delmål 5.2

Det finns inte behov av några ytterligare kompletteringar i faktarutan.

Mål 6

Vi anser inte att föreslagna komplettering till översikten är nödvändig.

För egen del föreslår vi att texten under översikten i femte stycket ändras till ”Långvarig exponering i elektromagnetiska fält vid nivåer högre än gränsvärdena kan påverka hälsan. Om åtgärder som generellt minskar exponeringen, kan vidtas till rimliga kostnader och konsekvenser i övrigt, bör man sträva efter att reducera fält som avviker starkt från vad som kan anses normalt i den aktuella miljön. När det gäller nya elanläggningar och byggnader bör man vid planeringen sträva efter att utforma och placera dessa så att exponeringen begränsas”

Delmål 6.2

Målformuleringen bör kvarstå men kompletteras med det förslag som förvaltningen har.

Förslag till kompletterande mål inom målområdet 6

Vi ställer oss positiva till de ytterligare två målen som förvaltningen föreslår.”

Reservation anfördes av vice ordföranden Åsa Romson (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s) och Godfrey Etyang (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Stellan Hamrin (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Ersättaryttrande gjordes av ersättaren Gustav Åkerblom (fp), *bilaga 1*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 28 maj 2007 har i huvudsak följande lydelse. □ □

Förvaltningen är i huvudsak positiv till förslaget till nytt miljöprogram. Det finns dock en förbättringspotential som redovisas i nedanstående synpunkter. Utöver allmänna synpunkter på de inledande avsnitten lämnas detaljerade synpunkter på delmå-

len. Bilagan med förslag till indikatorer lämnas okommenterad då dessa kommer att processas i särskild ordning senare under hösten. I de fall inga synpunkter lämnas på delmålen är förvaltningen nöjd med förslaget.

Förslag till framflyttad programperiod 2008-2011

Beslutet om det nya miljöprogrammet har kommit att senareläggas och inte som planerat ersatt det nuvarande miljöprogrammet fr.o.m. 2007. Förvaltningen anser att det nya programmet inte bör gälla retroaktivt, vilket blir konsekvensen av den föreslagna programperioden. Detta tillsammans med att de nya delmålen svårligen kommer att hinna utgöra en grund för verksamheternas verksamhetsplanering för 2008 föreslår förvaltningen att miljöprogrammets programperiod ändras till 2008 – 2011 för att bättre komma i fas med stadens planeringscykel.

Vår stad är vår miljö

Genomförande

Positivt är att programmet slår fast att "Stadens nämnder och styrelser ska med utgångspunkt i egna analyser eller miljöutredningar klargöra sin egen miljöpåverkan och rådighet samt därefter anta egna mål som syftar till att uppnå de kommunövergripande målen." Det framgår dock inte hur detta ska genomföras och följas upp. Förvaltningen anser att för att detta ska fungera behövs det någon form av formaliserad metodik t.ex. enligt etablerade miljöledningsstandards. Nämnderna kan komma att behöva hjälp i detta arbete bl.a. med att analysera sin miljöpåverkan. Miljöförvaltningen kan i mån av resurser bistå i detta arbete.

På sidan 3, fjärde stycket slås fast att "*Miljöprogrammet är ett kommunövergripande styrdokument. Målen i programmet är med andra ord styrande för staden som helhet och vägledande för den enskilda nämnden och styrelsen.*" Uttrycket vägledande är alltför diffust för att beskriva programmets status på nämnd och styrelsenivå. Om formuleringen syftar till att de målnivåer som är satta ska uppfyllas gemensamt av stadens verksamheter och inte nödvändigtvis måste uppfyllas av varje enskild verksamhet, bör detta skrivas i klartext. Alternativt att andra meningens i citatet stryks. Eftersom miljöprogrammet är ett styrdokument är det särskilt viktigt att det i budgeten och i det nya webbaserade verksamhetsstödet (Webb-ILS) klargörs vilka av miljöprogrammets delmål man berörs av och som nämnderna och styrelserna ska brytas ner till operativa mål för den egna verksamheten.

Programmet behöver klargöras om hur och på vilken nivå som målen ska utgöra underlag för nämndernas och styrelsernas verksamhetsplanering. På sidan 3, fjärde stycket sägs: "*Alla nämnder och bolag ska verksamhetsplanera inför 2008 i det nya verksamhetsstödet och kommer då även att beakta de övergripande målen i miljöprogrammet.*" Begreppet *övergripande mål* används på annan plats i programmet med betydelsen de sex övergripande målområdena. Formulering är otydlig och förvaltningen förutsätter att nämnderna och styrelserna, i sin verksamhetsplanering, utgår ifrån de delmål man berörs av. Orden "de övergripande" bör därför strykas.

I förslaget sägs: "*Miljö- och hälsoskyddsnämnden har i uppgift att vid behov bistå nämnder och styrelser i arbetet att uppnå miljöprogrammets mål*".

Detta är en uppgift som nämnden har redan idag. Förvaltningen förväntar sig att det i budgeten tydliggörs vad som faktiskt förväntas av nämnden och miljöförvaltningen i genomförande, uppföljning och kommunikation av det nya miljöprogrammet samt att tillräckliga resurser avsätts för detta.

Uppföljning

Förvaltningen anser att det är positivt att programmet i samma anda som nuvarande program betonar vikten av uppföljning med nyckeltal. Förvaltningen kan dock konstatera att vad avser uppföljningen återstår flera såväl principiella som praktiska frågor att lösa.

En nyhet i förhållande till nuvarande miljöprogram är att uppföljningsansvariga nämnder och styrelser föreslås utses för varje delmål. Detta är bra i den meningen att ansvarsfrågan för olika verksamhetsområden blir tydligare. Det är också, som föreslås för vissa mål, nödvändigt att ett samarbete sker mellan olika nämnder och styrelser. Denna ordning förutsätter dock att det skapas interna rutiner inom staden för en samordnad datainsamling från verksamheterna. Bl.a. krävs att uppföljningsansvariga nämnder och styrelser har mandat att vid behov kunna kräva in data från andra nämnder och styrelser.

Webb-ILS

I förslaget slås fast att *"Någon särskild process för planering, genomförande eller uppföljning av miljöarbetet ska inte utvecklas. All uppföljning och planering kommer från och med januari 2008 att ske i det nya webbaserade verksamhetsstöd som är under införande."*

Miljöförvaltningen är positiv till Webb-ILS och tror att det i många avseenden kommer att bli ett utmärkt verksamhetsstöd. Förslaget andas dock en överdriven tro och förväntan på att Webb-ILS kommer att täcka in alla behov avseende såväl genomförande som uppföljning av stadens miljöarbete. Förvaltningen anser att detta dessvärre inte är möjligt. Webb-ILS kan fungera bra för intern planering och verksamhetsuppföljning. Det har dock inte samma förutsättningar att fungera som ett verktyg för långsiktig uppföljning och analys av måluppfyllelse i miljöarbetet i staden. I förslaget redovisas inte heller hur resultatet av miljöprogrammet och det breda miljöarbete som pågår på olika håll i staden ska kommuniceras (denna fråga utvecklas längre ner i texten).

För att inte Webb-ILS ska bli ohanterligt och överlastas med alla detaljerade mål och uppföljningsmått i stadens olika styrdokument måste uppföljning i Webb-ILS ske i en rimlig omfattning bl.a. för att inte i onödan öka den administrativa belastningen på förvaltningarna och bolagen.

Miljö- och hälsoskyddsnämndens uppföljnings- och kommunikationsroll

I avsnittet "Vår stad är vår miljö" anges följande:

"Programmet ska också utgöra en grund för ett angeläget och nödvändigt samarbete med stockholmarna och näringslivet, som är viktiga aktörer i arbetet för ett miljömässigt hållbart Stockholm." ... "Miljöarbetet måste därför bedrivas ur ett samhällsligt helhetsperspektiv och i samarbete med näringslivet, invånare, organisationer och myndigheter."

För att nå målen i Miljöprogrammet krävs en kombination av motivation och styrning. Motivationen att delta i miljöförbättringsarbetet måste underhållas med hjälp av kommunikationsinsatser både internt och mot medborgarna.

I förslaget till nytt miljöprogram eller i SLK:s tjänsteutlåtande redovisas inte hur miljöprogrammet och måluppfyllelsen ska kommuniceras.

Miljöförvaltningen är, som tidigare påpekats, positiv till Webb-ILS men anser att det är mindre lämpat som verktyg för den externa miljökommunikationen.

En tydlig kommunikation kring målen och indikatorerna är en förutsättning för att involvera externa aktörer i stadens miljöarbete. Ett viktigt ansvar i miljöarbetet är att

göra miljöinformationen tillgänglig både internt inom staden och externt. För detta syfte har en särskild webbplats upprättats – Stockholms miljöbarometer. Här redovisas aktuellt miljöprogram tillsammans med fakta om miljösituationen i staden. På miljöbarometern kan näringsliv, invånare, organisationer och myndigheter följa stadens miljöarbete genom miljöprogrammets indikatorer och genom årliga bedömningar av miljömålen uppfyllelse. Data från miljöbarometern har även sammanställs i årliga miljöredovisningar till miljö- och hälsoskyddsnämnden och kommunfullmäktige. Det finns en stor vinst i att fortsätta detta arbete.

Förvaltningen anser därför att Miljö- och hälsoskyddsnämnden, som ett komplement till webb-ILS, får i uppdrag att driva Miljöbarometern som kommunikationsverktyg för att även fortsättningsvis beskriva utvecklingen av stadens miljöarbete och redovisa miljöprogrammets indikatorer som en del av stadens totala miljöarbete.

Indikatorer

Ur förslaget: *”I en bilaga till programmet lämnas förslag till ett antal indikatorer som skulle kunna tjäna som uppföljningsmått. I uppföljningsansvaret ingår att utveckla det mest relevanta uppföljningsmålet eller indikatorn. Val av uppföljningsmått eller indikator ska ske i samråd med kommunstyrelsen.”*

Förvaltningen har valt att inte lämna några synpunkter på förslagen till indikatorer i bilagan till remissen eftersom dessa ska processas i särskild ordning senare under hösten.

För flera av de föreslagna målen behöver en grund läggas för kommande uppföljning. Samtidigt som en kontinuitet bibehålls från tidigare uppföljningar. Förvaltningen kommer därför i ett särskilt ärende till miljö- och hälsoskyddsnämnden föreslå att en ny enkät om miljö och miljövanor i Stockholm handlas upp (tidigare även kallad ”Medborgarenkäten”)

Förvaltningen anser att det är en brist att remissinstanserna inte ges möjlighet att se helheten och ta ställning till uppföljningsmåten. Möjligheten för programmet att börja verka fullt ut begränsas av att det inte är fastslaget hur målen ska följas upp och inte heller på vilket sätt uppföljning och rapportering ska ske. Det är viktigt att indikatorerna, i likhet med delmålen, läggs fast av kommunfullmäktige och blir bindande. Det är också angeläget att samråd om valet av indikatorer samt deras utformning även kommer att ske med miljö- och hälsoskyddsnämnden innan de fastställs.

Kommunikation och grafisk profil

Föreliggande förslag till miljöprogram följer inte stadens kommunikationspolicy, något som bör rättas till. Detta innebär bland annat att göra en anpassning av utformningen med avseende på den visuella identiteten såsom typsnitt, tabeller, bildval, färger och logotyp. Användningen av grafiska symboler i nuvarande miljöprogram spelade en viktig roll för att underlätta förståelsen och igenkännandet i miljöarbetet, något som bör vägas in i utformningen av det nya miljöprogrammet. I enlighet med Stockholms stads kommunikationspolicy bör det även finnas en plan för den interna och externa kommunikationen.

Budget

I förslaget sägs inget om hur uppföljningen ska finansieras. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har, enligt programförslaget, uppföljningsansvar för 14 av 25 delmål. Förvaltningen förutsätter att nödvändiga medel för detta kommer att avsättas i budgeten. Detta gäller särskilt initialt och vid slutet av programperioden då olika uppföljningsinsatser kan behöva genomföras för att ta fram utgångsdata för indikatorerna respektive

att stämman av resultaten för perioden.

Synpunkter på delmålen

MÅL 1 MILJÖEFFEKTIVA TRANSPORTER

Sidan 6 rutan

Det redovisas en översikt av mål och regleringar. Komplettera rutan med bullerdiagrammet. Delmål 1.1 Staden arbetar systematiskt med att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter

Förslag på komplettering:

Beskrivningen av målet bör, förutom egna och upphandlade transporter kompletteras med entreprenader av arbetsmaskiner. I likhet med övriga mål bör delmålet preciseras med rubriken ”Delmålet innebär att:”. Komplettera med:

- andel upphandlingar där miljökrav ställts avseende miljöfordon och samlastning ska öka.”
- kväveoxider samt slitage och avgaspartiklar från trafiken ska minska så att miljö kvalitetsnormernas dygns- och årsmedelvärden innehålls.

Delmål 1.2 Stadens bilpark består till 100 procent av miljöbilar som till 85 procent körs på förnybart bränsle

Förslag på förändring i lilla rutan:

Bra att drivmedlet räknas på energiinnehåll. Dock bör man inte räkna på hela fordonsparken för det innebär att diesel- och bensinbilar samt hybridbilar ingår och de kan inte tanka biogas eller etanol. Det leder till att siffran blir betydligt lägre och dessutom missvisande. Räkna energiinnehållet på förnybart bränsle enbart på biogas- och etanolfordonen.

Andra punkten under målpreciseringen bör därför lyda:

- stadens etanol- och biogasdrivna fordon tankas till 85% på E85 respektive biogas

Delmålet 1.3

Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar

Förslag på förändring:

Vagt formulerat mål. I likhet med övriga mål bör delmålet preciseras med rubriken ”Delmålet innebär att:”. Staden har som väghållare rådighet över många åtgärder och målformuleringen kan göras mer offensiv. Det bästa hade varit att dela på målet och ha ett mål för utsläpp av koldioxid och ett annat mål för direkt hälsopåverkande luftföroreningar. Den senare målformuleringen borde fokusera på halter eller exponering istället för utsläpp. Halter kan minskas på andra sätt än genom utsläppsminskningar.

Förslag på förändring i rutan:

Beskrivningen fokuserar på årsmedelvärden vilket är missvisande då dygnsmedelvärden är svårast att klara. Texten bör ändras enligt följande:

Stryk ”Utsläpp av” framför Kvävedioxid och Svaveldioxid.

Komplettera texten, se kursivering:

~~Utsläpp av~~ Kvävedioxid

Det nationella miljömålet är $20 \mu\text{g}/\text{m}^3$ som årsmedelvärde år 2010. Miljö kvalitetsnormen enligt Miljöbalken är satt till $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$ som årsmedelvärde, $60 \mu\text{g}/\text{m}^3$ som dygnsmedelvärde (<8 dygn, d.v.s. nivån får överskridas högst 8 dygn per år) och $90 \mu\text{g}/\text{m}^3$ som timmedelvärde (<175 timmar, d.v.s. nivån får överskridas högst 175 timmar per år).

Staden mäter kontinuerligt luftföroreningshalter på tre platser, Hornsgatan, Sveavägen och Norrlandsgatan. Trenden i luften när det gäller kvävedioxidhalt var positiv under 1990-talet, men under senare år har haltminskningen i stort sett stannat upp. År 2005 låg medelvärdet på de tre platserna på 43 $\mu\text{g}/\text{m}^3$. *Dygnsnormen är svårast att klara och överskrids på många gator i staden.*

Partiklar PM10

Miljö kvalitetsnormen enligt Miljöbalken för partiklar är 40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ som årsmedelvärde och 50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ som dygnsmedelvärde (<37 dygn). I Svenska miljömål - Ett gemensamt uppdrag fastslogs att partikelhalten (PM10) ska vara 20 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ som årsmedelvärde och 35 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ som dygnsmedelvärde (<37 dygn) år 2010 ~~2015~~. Partikelhalterna i Stockholm alstras till 67 % av transporter och allra mest av lätta fordon. Halterna i Stockholm år 2006 varierade mellan 13 och 38 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ som årsmedelvärde på de fem mätstationer som Stockholm har. Nedan redovisas fyra av mätstationerna och dess årsmedelvärden 1994 - 2006. *Dygnsnormen är svårast att klara och överskrids på många gator i staden.*

Delmål 1.4 Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar

Förslag på förändring i rutan:

Ändra ”passerar innerstaden” till ”passerar innerstadssnittet”. Det är två helt olika innebörder.

Delmål 1.5 Staden ska verka för att andel miljöfordon och andelen förnybart bränsle ökar

Förslag på komplettering:

Komplettera efter ...”är det dock trögare med biogas.” Lägg till ”Detta är ett angeläget område för staden att arbeta med och det finns behov av en samlad biogasstrategi i Stockholmsregionen som ser till både biogasproduktion och distribution.”

Delmål 1.6 Staden ska verka för att trafikbullret utomhus minskar

Förslag på komplettering:

Staden har främst rådighet över buller inomhus, men inomhusmiljön lyfts inte fram. Mål för utomhusnivåer bör kompletteras med mål för exponering. I delmålet nämns mätpunkterna vid Sveavägen men de syftar till att visa en långsiktig trend och mätresultat från enskilda år bör inte användas för att dra slutsatser. I faktarutan på sidan 10 anges att ”cirka 3 500 personer i Stockholm var exponerade för bullernivåer över 45 dBA max inomhus”. Siffran avser dock endast personer exponerade för buller från spårtrafik.

MÅL 2 GIFTFRIA VAROR OCH BYGGNADER

Under rubriken ”Mer om målområdet” andra stycket, första meningen bör ändras till: Spridningen av dessa och andra typer av kemiska ämnen sker främst från användningen av kemikalier och varor medan de industriella utsläppen är *ofta* obetydliga i Stockholm.

Tredje stycket bör ändras till: PCB användes i Sverige bland annat i den stora satsningen på bostadsproduktionen på 60-talet (miljonprogrammet), där PCB tillsattes som mjukgörare i de fogmassor som var till för att täta och ta upp rörelser i fasader av t ex betongelement. Idag pågår en omfattande sanering där dessa fogmassor byts ut och tas omhand. PCB är en grupp hälso- och miljöfarliga ämnen som ....

I rutan ”Översikt - mål och regleringar” tas förbud mot fosfater upp. Problemet med

fosfat är inte kopplat till giftighet utan att det är ett näringsämne. Frågan hör därför inte hemma under rubriken Giftfria varor. Den bör istället föras till målområde 4 där övergödningsproblemen behandlas.

Delmål 2.1. Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska

Första stycket: Stavfel ”LBT” ska vara PBT-persistenta.

Förslag på komplettering och strykningar av Punkterna under ”Delmålet innebär att” enligt följande:

Första punkten: Lägg till, som en upplysning, efter första meningen ”. I guiden får man vägledning om i vilka produktgrupper som ämnena förekommer. Andra punkten: Stryk, denna punkt behövs inte eftersom hela nästa mål handlar om livsmedel. Tredje punkten: Detta är en precisering av första punkten och kan slås ihop med denna. PCB kan strykas eftersom det behandlas i nästa punkt.

Exemplen på ämnen som presenteras i rutan under delmål 2.1 är sådana som har varit förbjudna eller starkt reglerade i 25 år eller mer. Rutan bör kompletteras med följande, mer aktuella ämnen.

Det finns drygt 12 000 kemiska ämnen i Kemikalieinspektionens produktregister. Dessa ämnen ingår i omkring 64 000 kemiska produkter. Dessutom ingår dessa ämnen i varor som t ex bilar, plastartiklar, kläder och i byggnadsmaterial.

Bromerade flamskyddsmedel, DEHP, triclosan och perfluorerade ämnen, är fyra exempel på ämnen som ska undvikas för att förhindra att de läcker ut i miljön. Ämnen kan dölja sig i produkter som elektronik, textilier, byggmaterial, tandkräm, sänken för fiske samt konstnärsfärger.

Bromerade flamskyddsmedel

Bromerade flamskyddsmedel är ett samlingsnamn för ett 70-tal kemiska föreningar som alla innehåller grundämnet brom och som används som tillsats till plast eller textilier för att skydda mot antändning. De mest använda är polybromerade difenyletrar (PBDE), Hexabromcyklododekan (HBCD) och Tetrabrombisfenol A (TBBPA). Genom läckage och diffus spridning från varor och avfall når de ut i miljön och återfinns över hela världen i jord, sediment, avloppsslam, luft, fisk och fågel samt i människors blod och i bröstmjolk.

Det råder stor brist på kunskap om vilken hälso- och miljöpåverkan dessa ämnen har. Det man vet är att flertalet är svårnedbrytbara, ackumuleras i kroppen och stör de naturliga hormonsystemen samt kan ge beteende-, inlärnings- och minnesstörningar. När vissa av de bromerade flamskyddsmedlen förbränns, bildas bromerade dioxiner och dioxinliknande ämnen som är mycket farliga för miljön.

Bromerade flamskyddsmedel finns i exempelvis höljen till datorer och annan elektronisk utrustning, kretskort, byggmaterial, kablar, möbelstoppning, textilier samt i leksaker såsom mjukisdjur.

DEHP

DEHP hör till ämnesgruppen ftalater och används mest som mjukgörare i plaster, framförallt PVC. Ibland tillsätts upp till 50 % av plastens vikt. DEHP har varit den mest använda ftalaten. EU har klassat DEHP som skadligt för den mänskliga fortplantningsförmågan och har infört en rad förbud. Därför är ämnet förbjudet i kosmetika och hygienprodukter. Sedan januari 2007 får inte DEHP finnas i leksaker och barnartiklar. För några andra ftalater (DINP, DIDP, DNOP) gäller att de inte får finnas i leksaker och barnartiklar som kan stoppas i munnen.

DEHP kan fortfarande förekomma i många olika varor såsom exempelvis kontorsmaterial, elektriska apparater, mobiltelefoner, kemisk-tekniska varor, möbler, kläder, byggmaterial och sjukvårdsartiklar.

Triclosan

Triclosan är ett antibakteriellt ämne som är giftigt för organismer som lever i vattnet. Det kan även framkalla allergier. Det bryts ner långsamt i naturen och man hittar triclosan både i stadsluft och i fisk utanför reningsverken.

Genom tandkräm som säljs i Sverige släpps två ton triclosan ut i avloppet varje år. Reningsverken förmår inte fullt ut ta bort det, och det passerar därför ut i Saltsjön med det renade vattnet.

Ämnet kan förekomma i deodoranter, tvålar, fotspray, munvatten och andra hygienartiklar, liksom i sportkläder och skor.

Perfluorerade ämnen

Perfluorerade ämnen är en grupp av ämnen som framförallt används för att göra olika material smuts- och vattenavvisande - t ex golv, kläder, skor, möbler och papper i livsmedelsförpackningar. Även i produkter som används för att förnya detta skydd - impregnerings- och rengöringsmedel - finns de ofta. De används också vid ytbehandling av metaller och i brandsläckarskum.

Några exempel är FTOH, PFOA och PFOS. Den senare är den mest uppmärksammade, och dess användning har minskat kraftigt. De andra ämnena i gruppen kan dock bilda PFOS eller PFOA när de bryts ner. Dessa föreningar är i sin tur extremt svårnedbrytbara, och kan därför spridas långt och samlas i toppkonsumenter, t ex isbjörnar, havsörnar och sälar. Troligen kan de både orsaka cancer och störa reproduktionen.

Delmål 2.3. Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras

Förslag på komplettering:

Komplettera målbeskrivningen med: *De hus som byggs idag kommer att stå kvar under lång tid. Det är därför viktigt att vid produktionen dokumentera vilka ämnen som byggs in i form av material och varor, så att de lätt kan tas omhand på rätt sätt vid framtida ombyggnad och rivning.*

Komplettera målpreciseringen med ytterligare en punkt: -

- de byggmaterial och byggvaror som används ska dokumenteras med avseende på innehållet av kemiska ämnen.

Användningen och omhändertagandet av CFC och HCFC vid bl.a. rivning bör också särskilt uppmärksammas både för påverkan på ozonskiktet men även för att dessa kemikalier är aggressiva växthusgaser.

MÅL 3 HÅLLBAR ENERGIANVÄNDNING

Ingress

”Det gäller inte minst utsläppen av olika typer av luftföroreningar som påverkar miljön såväl lokalt, regionalt som globalt, som t.ex. den globala klimatpåverkan.”

Koldioxid räknas inte som luftförorening. Syftningen i meningen blir därför något missvisande.

Förslag på omformulering:

”Det gäller inte minst utsläppen av olika typer av luftföroreningar som påverkar miljön såväl lokalt, regionalt som globalt samt klimatpåverkande gaser.”

Översikt – mål och regleringar

Målet knyter an till fler nationella miljö kvalitetsmål än de i texten nämnda, framförallt God bebyggd miljö, men även Skyddande ozonskikt.

Delmålet 3.1 Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10%

Delmålet bör kompletteras med följande målpreciseringar.

Förslag på punkter:

- Förvaltningar och bolag effektiviserar sin energianvändning
  - Stadens bostadsbolag inför individuell mätning och debitering av varmvatten
- Av stadens egen totala energianvändning uppskattar Miljöförvaltningen att ca 10% är användning av fossil energi i form av olja och gas för uppvärmning i egna pannor. Under programperioden bör berörda förvaltningar och bolag hinna konvertera eller fasa ut dessa pannor. Vilket också är av vikt för att nå klimatmålet. Ett nytt delmål behöver kanske inte införas, men utfasningen kan anges i text och eventuellt läggas till i ”Delmålet innebär att”.

Förslag på text:

- användning av fossil energi i form av olja och gas för uppvärmning i egna pannor fasas ut under perioden.

Faktarutan till delmål 3.1

Faktafel: Det står fel i källan - Miljö- och hälsoutredningen, varifrån texten i det föreslagna Miljöprogrammet är hämtat. Nedanstående tabell är hämtad från SCB:s kommunala energibalanser (2007-06-17) på www.scb.se, vilket också är den källa som anges i Miljö- och hälsoutredningen. Data från 1990 och 1995 är mer osäkra än senare data.

Tab 6. Energianvändning per invånare

Energianvändning per invånare (kWh/inv) efter region, samhällssektor och tid.								
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	
Stockholm								
Folk- mängd	6 74 452	711 119	750 348	754 948	758 148	761 721	765 044	
Industri	2 307	1 794	1 475	1 783	1 583	1 555	1 788	
Transpor- ter	6 111	7 401	6 436	6 491	6 235	6 821	7 431	
Service	9 635	10 640	8 878	11 942	11 067	9 890	6 611	
Hushåll	9 784	10 182	10 274	10 714	9 628	9 310	8 597	
Totalt	27 836	30 016	27 063	30 929	28 513	27 575	26 630	

Källa: SCB, Kommunala energibalanser

Förslag på ny text till faktarutan:

Energianvändningen per stockholmare har sjunkit något över åren. En närmare analys visar att energieffektiviseringen per invånare troligen till stor del beror på den

kraftiga övergången från uppvärmning med enskild oljepanna till fjärrvärme med bättre verkningsgrad. Samtidigt har elanvändningen per invånare stigit. Bland sektorerna kan noteras att transportsektorns energianvändning per invånare har ökat.

Delmålet 3.2 Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning

Förslag på text till faktaruta?

Stockholm stads förvaltningar använder cirka 250 GWh el per år, exklusive el förbrukad för den offentliga gatubelysningen samt stadens bolag som har egna elavtal. Elanvändningen har de senaste åren varit ganska konstant. Stockholms stad har genom en gemensam upphandling köpt in miljömärkt (Bra Miljöval) el sedan 2004. Upphandlingen gällde 25 förvaltningar och omfattade cirka 150 GWh. Idag är 100 procent av de 250 GWh miljömärkt el.

Den offentliga gatubelysningen använder cirka 70 – 80 GWh el per år och elen är ej miljömärkt. Stadens bolag beräknas använda minst 400 GWh el. En del av bolagen tecknar avtal om Bra Miljöval el.

Delmålet 3.3 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 10% per stockholmare.

Den förklarande texten till delmålet är delvis missvisande. Andra delen, efter kommatecknet kan strykas (i nedanstående citat).

”Ambitionsnivån är anpassad till kommunfullmäktiges mål om att göra Stockholm fossilbränslefritt till år 2050, med hänsyn tagen till de åtgärder som är inplanerade t.o.m. 2010 enligt miljö- och hälsoskyddsnämndens åtgärdsprogram, Handlingsprogram mot växthusgaser.”

Den första punkten i målpreciseringen behöver ett förtydligande i sin förklaring av begreppet kallhyra så att det framgår att värme respektive varmvatten kommer att mätas och debiteras separat.

För att uppnå minskningen på 10 procent behövs även ett engagemang i den befintliga bostadsbebyggelsen. En installation av mätutrustning för individuell mätning och debitering av värme är i befintlig bebyggelse relativt komplicerad och kostsam, däremot kan individuell mätning och debitering av förbrukning av tappvarmvatten relativt lätt och till en överkomlig kostnad göras. Flera bostadsbolag använder sig redan av denna teknik.

Förslag på ny formulering av första punkten och tillägg:

Delmålet innebär att

- kallhyra i form av mätning och debitering av värme respektive varmvattenförbrukning införs i alla nyproducerade bostäder och kommersiella fastigheter som staden hyr ut
- individuell mätning och debitering av varmvattenförbrukning införs i allmännyttans befintliga bostäder och lokaler
- staden verkar för att individuell mätning och debitering av varmvattenförbrukning införs i befintliga bostäder och lokaler

Faktarutan till delmål 3.3

Faktafel i faktarutan.

Förslag till ändring av första meningen andra stycket:

”Stockholms mål i Stockholms handlingsprogram mot växthusgaser 2000-2005 var ...”

Fel hänvisning i not 22. Det ska vara:

Stockholms handlingsprogram mot växthusgaser 2000-2005 – Uppföljning. Miljöförvaltningen mars 2007.

MÅL 4 HÅLLBAR ANVÄNDNING AV MARK OCH VATTEN

Förslag till komplettering till den allmänt beskrivande texten (sidan 21-22):

Det är bra att stadens parker, natur och vatten lyfts fram som resurs för stockholmarnas rekreationsbehov och friluftsliv. Miljöprogrammet saknar dock en koppling till utsläpp av miljögifter relaterat till markens och vattnets kemiska status, samt till att människor och natur inte ska exponeras för miljögifter i mark eller vatten.

Miljöförvaltningen önskar även att staden gör en koppling till sambanden mellan staden och omkringliggande miljöer, vilket ligger inom stadens rådighet, förslagsvis med följande rader i beskrivningen:

Stadens mark- och vattenkvalitet har betydelse för omlandets miljö kvalitet. Ambitionen är att staden inte ska bidra till försämring av omlandets mark, vatten och natur bl.a. av tillståndet i Östersjön

I Stockholms stad finns natur med högt värde för den biologiska mångfalden, exempelvis för den nationellt hotade fauna som finns i stadens i ekmiljöer. Denna tillgång och kanske unika förhållande för en storstad, bör lyftas i den beskrivande texten.

Ett förtydligande bör läggas in vad gäller sista meningen stycke 4, sid. 22: *Miljö- och hälsoskyddsmyndigheten ansvarar för tillsyn av skyddade områden (reservat) samt miljöövervakning.*

Förslag på komplettering till Översikt - mål och regleringar, Nationellt (sidan 22-23):

Genom nya förordningar kommer EG-direktiven att implementeras i svensk lagstiftning: Miljö kvalitetsnormer för ekologisk status i ytvatten förväntas fastställas under 2009. Gränsvärdena för god badvattenkvalitet kommer att skärpas.

Delmål 4.1 Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska bevaras

Förslag till förtydligande:

Miljöförvaltningen stödjer syftet med detta delmål som är i linje med de grundläggande bestämmelserna för hushållning med mark- och vattenområden i miljöbalken, kapitel 3. Enligt 6 § ska behovet av grönområden i tätorter särskilt beaktas. Mark- och vattenområden som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras natur- eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- och kulturmiljön.

Miljöförvaltningen föreslår att preciseringen av delmålet förtydligas och nedkortas, så att lydelsen blir följande:

Delmålet omfattar inte alla stadens natur- och vattenområden, utan handlar om att bevara områden som har sådana viktiga funktioner för biologisk mångfald att de inte kan kompenseras. Till de särskilt värdefulla områdena hör, utöver de skyddade områdena, ekologiskt särskilt känsliga områden, värdefulla kärnområden och spridningsvägar, samt livsmiljöer för skyddsvärda arter enligt ArtArken.

I preciseringen av vilka områden som berörs av målet, föreslår Miljöförvaltningen att de högsta naturvärdena, såsom ekologiska kärnområden och särskilt viktiga spridningsvägar samt livsmiljöer för skyddsvärda arter enligt ArtArken, anges. Staden har idag goda underlag för att bedöma var de särskilt värdefulla områdena, t.ex. kärnområdena varav flera idag är skyddade som naturreservat, finns. Exempelvis har Miljöförvaltningen låtit KTH ta fram ett så kallat prognosverktyg som underlättar en stadsutveckling som förenar behovet av bebyggelse och infrastruktur, med behovet av

grönområden för stadens invånare.

Enligt miljöbalkens hushållningsbestämmelser (3 kap, 3 §) ska mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan skada naturmiljön. Därför bör även dessa områden ingå bland de särskilt värdefulla mark- och vattenområden som ska bevaras. I Stockholm redovisas sådana områden på kartan *Ekologiskt särskilt känsliga områden* och beskrivs närmare i rapporten *Stockholms ekologiska känslighet* (Stadsbyggnadskontoret 1995:1).

Miljöförvaltningen föreslår att de två sista meningarna i remissförslagets precisering stryks, dels då meningen om arter unika för Stockholms stad är motsägelsefull relaterat till förslagets föregående meningar, dels då de skyddade områdena omfattas av Miljöförvaltningens förslag till precisering.

Förslag på ändrat uppföljningsansvar:

Stadsbyggnadsnämnden har, enligt förslaget, ensamt ansvar för uppföljningen av delmålet. Man kan överväga att ansvaret delas med Miljö- och hälsoskyddsnämnden då nämnden har ansvaret för uppföljningen av motsvarande delmål i nuvarande miljöprogram. Miljöförvaltningen har arbetat med att förbättra förutsättningarna, i form av nya GIS-baserade uppföljningsunderlag, för att kunna följa upp delmålet. Förvaltningen arbetar även med att ta fram enklare och snabbare uppföljningsmetoder.

Figur 6:

Procentsiffran för vatten (13 %) har en felaktig placering i figuren. Figuren skulle kunna förtydligas, liksom figurtexten som kan kompletteras med ”inklusive vatten”.

Delmål 4.2 Exploatering av värdefulla mark- och vattenområden ska kompenseras

Förslag till förtydligande:

Delmålsbeskrivningen ger inte tillräcklig vägledning för planering, exploatering eller måluppföljning. Miljöförvaltningen förslår därför att den kompletteras med följande:

Värdefulla obebyggda mark- och vattenområdets natur- och rekreationsvärden som exploateras, ska kompenseras genom fysiska åtgärder, vanligtvis i närområdet. Avgränsningen av närområdet beror på vilka funktioner, organismer eller naturtyper det är som ska kompenseras. Kompensationsåtgärder kan till exempel vara nyskapande av motsvarande naturtyp och restaurering av en miljö vars naturvärden försämrats.

Delmål 4.3 Stockholmarna ska ha god tillgång till variationsrika mark- och vattenområden

Förslag till förtydligande:

I första meningen bör park- och naturmark ersättas av *park- och natur*. Detta för att tydliggöra att även vattenmiljöer ingår i detta mål.

Delmål 4.5 Staden ska verka för att park- och naturmarkernas biologiska mångfald värnas.

Förslag till omformulering av målet:

Under delmålet tydliggörs att delmålet inriktning är *skötseln* av park- och naturmarkerna. Eftersom stadens har rådighet över skötseln av många park- och naturmarker finns det inget skäl till att målet är ett s.k. ”verka för”-mål. Delmålet bör därför vara ett mål som ”ska uppnås” och därmed skrivas: *Park- och naturmarkernas biologiska mångfald ska värnas*. I de fall staden saknar rådighet över marken och vattnet kan staden verka för, genom information och vägledning, ekologiskt anpassad skötsel - men huvudinriktningen för detta delmål bör vara stadens mark och vatten.

Delmål 4.6 Staden ska verka för att den ekologiska statusen i sjöar och vatten- drag ska förbättras

En hänvisning bör göras till kommande miljö kvalitetsnormer för ekologisk status.

Förslag till omformulering av målet:

Miljöförvaltningen anser att detta delmål inte är ett "verka för"-mål utan definitivt bör vara ett mål som "ska uppnås" eftersom miljö kvalitetsnormer för god ekologisk status är under utveckling och kommer att implementeras i svensk lagstiftning.

I beskrivningen av delmålet kan det förtydligas att *brist på skötsel* handlar om brister i skötseln av vattenmiljöer.

Förslag till ändrat uppföljningsansvar:

Miljöförvaltningen ansvarar för miljöövervakning av vatten och bör därför, liksom tidigare, ha ett ansvar för uppföljningen av detta delmål. Förvaltningen föreslår därför att uppföljningsansvaret delas mellan miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten, ett samarbete som hittills har fungerat mycket bra.

MÅL 5 – MILJÖEFFEKTIV AVFALLSHANTERING

Texten om avfallshierarkin på sidan 28 är tyckande och har ingen vetenskaplig grund. Den bör därför skrivas om eller strykas. Det är alltid optimalt ur miljösynpunkt att följa hierarkin.

Delmål 5.1 Mängden avfall från stadens verksamheter ska minska

Förslag till precisering av målet:

Målet bör kvantifieras genom att i preciseringen lägga till att mängden avfall ska minska med 10 procent inom programperioden.

En fråga som behöver besvaras inför uppföljningen av målet är hur mycket staden slänger idag och mängden avfall som kan minskas i staden genom att följa avfallshierarkin, återanvända osv.

Det bör också framgå att mängden avfall relaterar till antalet anställda inom staden eftersom fler anställda betyder mer avfall och vice versa.

Delmål 5.2 Mängden avfall som nyttiggörs från stadens verksamheter ökar

Förslag till komplettering av Översikt – mål och regleringar:

Övriga mål med fokus på att minska avfallet och ökad återbruk samt material- och energiåtervinning t ex genom tillvaratagande av biogas och matavfall. Därigenom minskas utsläppen av metan, vilket bidrar till målet "Begränsad klimatpåverkan". Detta bör läggas till som ett förtydligande under detta avsnitt.

Delmål 5.3 Andelen farligt avfall som samlas in ökar.

Förslag till precisering av målet:

Målet bör preciseras med en punkt som slår fast att allt farligt avfall från stadens verksamheter ska omhändertas på ett bra sätt. Förslag på lydelse:

- Stadens verksamheter ska ha kontroll på vilket farligt avfall som uppstår inom den egna verksamheten och vart det tar vägen.

I den andra rutan på sid 30 bör det stå "Insamlad mängd farligt avfall från hushållen

...

MÅL 6 – SUND INOMHUSMILJÖ

Ingress

Den inledande texten på sidan 32 har dåligt samband innehållsmässigt med vad man brukar mena med sund inomhusmiljö och även med de delmål som sedan följer. Endast den sista meningen i andra stycket knyter an till delmålen. Här vore det kanske på sin

plats att i stället återge vad vi vet idag om upplevd komfort (luftkvalitet, värmekomfort, ljud- och ljusförhållanden) och hälsa (astma, luftvägsbesvär, hudbesvär m.m., sömnsvårigheter på grund av buller m.m.) i bostäder och stadens egna lokaler samt om radonhalter. Det borde nämnas att radongashalterna enligt riksdagsbeslut ska ligga under 200 Bq/m³ i befintliga förskolor och skolor år 2010 samt även i befintliga bostäder senast år 2020.

Mer om målområdet

Under detta avsnitt kan också med fördel framhållas att vid åtgärder för att förbättra inomhusmiljön eller åtgärda sådana problem, bör lösningar sökas som bidrar både till bättre inomhusmiljö och lägre eller lika energianvändning.

Översikt – Mål och regleringar

Det bör framgå att Stockholm stad nyligen har blivit medlem i ByggaBoDialogen, där man gjort miljöåtaganden gentemot regeringen. De mål som man därigenom åtagit sig att verka för är bland annat:

- Senast år 2009 är alla nybyggda hus och 30 % av det befintliga beståndet deklarerade och klassificerade vad gäller byggnadsrelaterad hälsa och miljöpåverkan
- Senast år 2005 finns sektorsanpassad information som gör det möjligt att välja bort byggvaror/byggkonstruktioner som innehåller eller ger upphov till kända hälso- eller miljöskadliga ämnen.

Delmål 6.1. Andel personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön i stadens egna byggnader minskar

Delmålet kan bli svårt att följa upp och/eller dra några slutsatser av. Upplevelse är inte alltid samma sak som att det är ett problem. För att det ska kunna följas upp måste någon form av enkäter eller intervjuer genomföras bland brukarna av stadens egna byggnader. Det bör därför förtydligas vad som avses med ” inomhusmiljön i stadens egna byggnader”. Som målet är formulerat kan det uppfattas som det omfattar alla miljöer, d.v.s. även arbetsmiljön

Om det enbart är boendemiljön som avses så bör "byggnader" bytas ut mot "bostäder" i målformuleringen. Ansvar för uppföljningen av målet skiljer sig beroende på vilka miljöer som ska ingå i delmålet. Miljöförvaltningens ansvar omfattar inte arbetsmiljön. Därigenom bör inte ansvaret för uppföljningen av målet, åtminstone inte när det gäller arbetsmiljö, ligga på miljöförvaltningen.

Delmål 6.2 Andelen klagomål angående inomhusmiljö till miljö- och hälsoskyddsnämnden som föranleder åtgärd för fastighetsägare minskar.

Förslag på omformulering av målet:

Förvaltningen förslår att målet omformuleras med följande lydelse:

Fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar

Motiv: Delmålet som det är formulerat i förslaget utgår i stor utsträckning från de klagomål som initieras till miljöförvaltningen. Andel eller antal klagomål kan påverkas av andra faktorer och beskriver inte säkert den verkliga situationen avseende inomhusmiljön. Andelen klagomål kan dock enligt förvaltningens mening vara ett utmärkt nyckeltal för att följa upp trender och bedöma hur fastighetsägarens egenkontroll fungerar. Alla klagomål som inkommer till förvaltningen kräver någon form av åtgärd från fastighetsägarens eller verksamhetsutövarens sida. Åtgärden kan vara besök i bostaden eller annan typ av undersökning för att kontrollera störningen som klagomålet föranleds utav. Den föreslagna målformuleringen är också mer positiv och fokuserar inte på klagomål utan på fastighetsägarens förutsättningar och eget ansvar att utre-

da och åtgärda problem innan de blir ärenden hos miljö- och hälsoskyddsnämnden. Varje år kontrollerar nämnden ca 200 fastighetsägares egenkontroll och resultatet från detta arbete kan följas upp i form av ett nyckeltal tillsammans med antalet klagomål totalt till förvaltningen.

Om målformuleringen ändå kommer att kvarstå måste man ange vilken andel det handlar om, t.ex. andelen klagomål i förhållande till totala antalet bostäder eller antalet boende i Stockholms stad. Dessutom måste det definieras vad som ska räknas som åtgärd.

Förslag till kompletterande mål inom målområde 6

Förslag till nytt delmål -Radon kommunala bostäder

Förvaltningen förslår att ett nytt delmål för radon läggs till i miljöprogrammet med följande lydelse:

70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon.

Förvaltningen anser att det är motiverat att höja ambitionsnivån för de kommunala bostäderna i förhållande till det nationella delmålet så att 70 % av bostäderna ska vara kontrollerade vid programperiodens slut. Därefter krävs tid för åtgärder för de bostadsfastigheter som överskrider riktvärdena. För radon i förskolor och skolor har Stockholm stad i princip redan uppfyllt det nationella målet. Det är det endast kontroll av nya förskolor och skolor som tillkommer varje år, men återkommande kontroll sker också för befintliga verksamheter.

Uppföljningsansvarig nämnd: Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Förslag till faktaruta

SSI bedömer att omkring 450 lungcancerfall per år orsakas av radon i bostäder. Bedömningen grundas på resultat från epidemiologiska undersökningar i bostäder, främst från de svenska studier som presenterats av Institutet för Miljömedicin vid Karolinska Institutet som sedan har bekräftats i en stor europeisk studie som publicerades från år 2005. Det finns en samverkans effekt mellan tobaksrökning och radon vilket innebär att de allra flesta fallen lungcancer från radon inträffar bland rökare. Från det att någon utsatts för radon till dess att lungcancer kan påvisas tar det 15-40 år.

I juni 2002 antog riksdagen en proposition som innebär att det nationella miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö skulle kompletteras med ett särskilt delmål för inomhusmiljön. Delmål har preciserats på två områden, radon i inomhusluft och ventilation. För radon finns två delmål angivna: "Radonhalten i bostäder ska vara lägre än 200 Bq/m³ senast år 2020" och "Radonhalten i skolor och förskolor ska vara lägre än 200 Bq/m³ senast år 2010". Riktvärdet för radon i inomhusluften är 200 Bq/m³ i befintliga bostäder och lokaler som används för allmänna ändamål. Dessa finns angivna i Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2004:6 (M) samt SOSFS 1999:22 (M). Riktvärdena för radonhalter i bostäder och lokaler där kommunerna har tillsyn enligt miljöbalken är kopplade till begreppet olägenhet för människors hälsa.

Förslag till nytt delmål - Höga ljudnivåer

Staden ska verka för att barn och ungdomar inte utsätts för skadliga höga ljudnivåer vid konserter, diskotek och evenemang

Motivet till att införa ett nytt delmål för höga ljudnivåer i miljöprogrammet är följande:

Exponering av höga ljudnivåer kan leda till en tillfällig eller bestående hörselskada. Barn och ungdomar utgör en särskild riskgrupp för hörselskador. Detta beror bland

annat på att hörselorganet hos barn och ungdomar inte är fullt utvecklat och att kunskapen om risken med höga ljudnivåer inte är lika stor hos denna grupp. Detta kan leda till att förståelsen för behovet av att skydda sig mot höga ljudnivåer inte är lika stor som hos en vuxen person. Det är miljöbalken och Socialstyrelsens allmänna råd om höga ljudnivåer som styr hur höga ljudnivåerna får vara på konserter, diskotek och evenemang. 100 dB ekvivalent ljudnivå (medel) respektive 115 dB maximal ljudnivå är Socialstyrelsens riktvärden för höga ljudnivåer. Dessa riktvärden skärps för barn eller ungdomar under 13 år och är då istället 97 dB för ekvivalent nivå (medel) och 110 dB för maximal nivå. Den som bedriver en verksamhet som ger upphov till höga ljudnivåer ansvarar för att se till att riktvärdena följs. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har tillsynsansvaret över höga ljudnivåer och bedriver stickprovskontroller på verksamheter och vid evenemang. Staden har som ägare till ett antal anläggningar, där exempelvis konserter bedrivs, stor rådighet över att de ljudnivåer som spelas inte överskrider riktvärdena och att dessa också kontrolleras vid evenemang och konserter.

Uppföljningsansvarig nämnd: Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Socialtjänstnämnden

Socialtjänstnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 30 augusti 2007 att godkänna förvaltningens yttrande som svar på remissen.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 juni 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens miljöarbete

Förvaltningen har en miljöpolicy och arbetar varje år i samband med budgeten fram ett miljöprogram för verksamheten.

Förvaltningens miljöarbete riktar in sig på de områden verksamheterna har störst rådighet över nämligen: miljöeffektiva resor och transporter, källsortering med särskild utsortering av farligt avfall samt hållbar energianvändning för förvaltningens verksamheter.

Varje år skickas en miljöenkät till samtliga verksamheter som en uppföljning av verksamheternas miljöarbete. I den löpande interkontrollen inom förvaltningen följs även miljöfrågor upp.

Förvaltningen arbetar vidare för att varje verksamhet ska ha egen kontroll över sin energiförbrukning. Lokalinventeringar som genomförts har ökat medvetenheten i energifrågor vad gäller både förbrukning och driftskostnader.

Årligen delas ett internt miljödiplom ut till de verksamheter som framgångsrikt arbetar enligt förvaltningens miljöpolicy och miljöprogram.

Enligt den utbytesplan förvaltningen har lagt fast kommer antalet miljöbilar i förvaltningen under 2007 uppgå till 75 % och vid 2008 års utgång till 100 %.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen kan konstatera att det egna miljöarbetet i tillämpliga delar stämmer väl med förslaget till miljöprogram för Stockholms stad.

Nedan kommenteras de delmål som förvaltningen har stor rådighet att arbeta med

och de delmål förvaltningen kan verka för ska uppnås under programperioden.

Mål 1 Miljöeffektiva transporter

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 1.1 Stadens arbetar systematiskt för att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter.

Delmål 1.2 Stadens bilpark består till 100 % av miljöbilar som till 85 % körs på förnybart drivmedel.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen arbetar med att miljöeffektivisera transporterna och de uppställda delmålen 1.1 och 1.2 är möjliga att genomföra. Kommunstyrelsen ansvarar för uppföljning av delmål 1.1 och Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för uppföljningen av delmål 1.2.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden

Delmål 1.3 Utsläppen från trafiken minskar

Delmål 1.4 Andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar

Delmål 1.5 Andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ökar

Delmål 1.6 Trafikbullret utomhus minskar

Förvaltningens synpunkter

När det gäller delmål 1.3 – 1.6 kommer förvaltningen att medverka till att de uppställda målen nås genom att dels förordas att anställda åker kollektivt, cyklar eller går i tjänsten dels genom att förvaltningens bilpark byts ut till miljöbilar. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för uppföljningen av delmålen.

Mål 2 Giftfria varor och byggnader

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 2.1 Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska.

Delmål 2.2 Andelen ekologiska livsmedel som staden köper in är minst 15 %.

Delmål 2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras.

Förvaltningens synpunkter

Genom att välja leverantörer som är upphandlade av staden och förvaltningen kan delmål 2.1 och 2.2 uppfyllas. Miljö- och hälsoskyddsnämnden och Stockholm Vatten ansvarar för uppföljning av delmål 2.1. Kommunstyrelsen ansvarar för uppföljningen av delmål 2.2. Förvaltningen har ingen rådighet över delmål 2.3. Exploateringsnämnden ansvarar tillsammans med miljö- och hälsoskyddsnämnden för uppföljningen av delmål 2.3.

Mål 3 Hållbar energianvändning

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 3.1 Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10 %.

Delmål 3.2 Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning.

Förvaltningens synpunkter

- Förvaltningen arbetar kontinuerligt med att minska energianvändningen där förvaltningen har möjlighet att påverka. Genom att successivt införa rörelsestyr

ljus i förvaltningens boenden och behandlingsverksamheter kan energiförbrukningen minskas.

- Förvaltningen deltar i stadens upphandlingar där krav kommer att ställas på miljömärkt el eller motsvarande krav om inte kravet leder till orimliga kostnader. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för uppföljningen av delmål 3.1, medan varje nämnd och styrelse ansvarar för att leverera data gällande den egna energianvändningen. Kommunstyrelsen ansvarar för uppföljning av delmål 3.2.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden

Delmål 3.3 Utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 10 % per stockholmare.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen kommer att arbeta för att miljöeffektivisera transporterna i verksamheterna och minska energianvändningen i de lokaler förvaltningen brukar. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för uppföljningen av delmålet.

Mål 4 Hållbar användning av mark och vatten

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 4.1 Särskild värdefulla mark- och vattenområden ska bevaras

Delmål 4.2 Exploatering av värdefulla mark- och vattenområden kompenseras

Delmål 4.3 Stockholmarna har god tillgång till variationsrika mark- och vattenområden.

Delmål 4.4 Stadsbyggandet ska vara långsiktigt hållbart

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden

Delmål 4.5 Park- och naturmarkernas biologiska mångfald värnas

Delmål 4.6 Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag förbättras.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen har ingen rådighet över detta målområde. Miljö- och hälsoskyddsnämnden ansvarar för miljöövervakning samt tillsyn.

Mål 5 Miljöeffektiv avfallshantering

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 5.1 Mängden avfall från stadens verksamheter ska minska

Delmål 5.2 Mängden avfall som nyttiggörs från stadens verksamheter ökar

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen arbetar idag aktivt och metodiskt med källsortering, kompostering i lokaler där det är möjligt och utsortering av farligt avfall. Det borde vara möjligt för förvaltningen att minska den genererade avfallsmängden med minst 10 viktprocent per anställd. En förutsättning för redovisningen av det uppkomna avfallet är att enklare system för mätning av avfallet skapas. Trafik- och renhållningsnämnden ansvarar för uppföljningen av delmålen.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden

Delmål 5.3 Andelen farligt avfall som samlas in ökar

Delmål 5.4 Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som mängden avfall som nyttiggörs ökar.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen har möjlighet att påverka att andelen insamlat farligt avfall ökar om insamlingssystemet byggas ut.

Mål 6 Sund inomhusmiljö

Mål för staden

Under programperioden ska följande delmål uppnås

Delmål 6.1 Andelen personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön i stadens egna byggnader minskar

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen hyr och brukar lokaler och kan verka för en sund inomhusmiljö i dessa lokaler genom miljö- arbetsmiljö- och säkerhetsarbete samt samverkan med fastighetsägarna. Miljö- och hälsoskydds nämnden ansvarar för uppföljningen av delmålet i samarbete med Skolfastigheter i Stockholm AB, Micasa och fastighetsnämnden.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden

Delmål 6.2 Andelen klagomål angående inomhusmiljö till miljö- och hälsoskydds nämnden som föranleder åtgärd för fastighetsägare minskar

Delmål 6.3 Andelen bullerstörda inomhus minskar

Förvaltningens synpunkter

- Delmål 6.2 berör alla nämnder och styrelser som i sin verksamhet kan påverka utvecklingen och skapa förutsättningar för en bättre inomhusmiljö i Stockholms fastighetsbestånd.

- Delmål 6.3 berör särskilt miljö- och hälsoskydds nämnden, stadsbyggnadsnämnden, trafik- och renhållningsnämnden och stadens egna fastighetsbolag. Miljö- och hälsoskydds nämnden ansvarar för uppföljningen av delmål 6.2 – 6.3.

Förvaltningen föreslår att nämnden tillstyrker inriktningen i förslaget till miljöprogram för Stockholm 2007-2010.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 augusti 2007 att som svar på remissen överlämna och åberopa kontorens utlåtande.

Reservation anfördes av ledamöterna Gunni Ekdahl (s), Hasan Dölek (s), Anette Höijer (s) och Kristoffer Hernbäck (s), som hänvisade till Ekdahls yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Cecilia Obermüller (mp) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Maria Hannäs (v) med hänvisning till eget yrkande, *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 6 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöprogrammets upplägg, status och roll

Det nya förslaget till miljöprogram är mer kortfattat och därför mer lättillgängligt än tidigare förslag. Positivt är också att nyckeltalen/ indikatorerna endast ska ses som förslag och att arbetet med att ta fram lämpliga uppföljningsmått kan fortsätta. Kontoret konstaterar också att flera av de synpunkter som framfördes av stadsbyggnadsnämnden i den förra remissen har tillgodosetts.

Fortfarande är dock programmet roll i förhållande till andra styrdokument, som Vision 2030 och den kommunövergripande översiktsplanen, oklar. I förslagets inledning sägs att programmet ska vara styrande för staden som helhet och vägledande för den enskilda nämnden och styrelsen. Varje nämnd och styrelse ska, inom ramen för den ordinarie verksamhetsplaneringen och uppföljningen, anta egna mål som syftar till att uppnå de kommunövergripande målen. Detta ser kontoret som en bra arbetsätt, för att göra miljöarbetet integrerat i varje verksamhet, men miljömålen relation till stadens övriga mål behöver redas ut.

Delmål

1. Miljöeffektiva transporter

Stadsbyggnadsnämnden menade i förra remissen att delmålet 1.6, ”Staden ska verka för att trafikbullret utomhus minskar”, inte var möjligt att förena med visionen om Stockholms utveckling. Sedan dess har dock dels en teknikutveckling kommit igång, dels en viss förändring i tolkningen av bullernormerna skett, varför stadsbyggnadskontoret nu inte har något att invända mot delmålet.

2. Giftfria varor och byggnader

I sista stycket under ”Mer om delområdet” sägs att staden vid anvisning av mark för byggnader kan ställa miljökrav. Det är idag oklart vilka sådana krav som ska ställas vid markanvisningar, då ”Programmet för miljöanpassat byggande” har utgått som styrdokument. Det framgår inte heller av delmål 2.1, ”Utsläppen av miljö- och hälso-

skadliga ämnen från varor och byggnader ska minska”, om delmålet ska tillämpas vid markanvisningar, eller om det endast gäller de byggnader som staden äger.

3. Hållbar energianvändning

Som delmål 3.3 föreslås att staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 10 procent per stockholmare. Kontoret anser att ett särskilt delmål om förnybar energi i fjärrvärmens behövs, med hänvisning bl.a. till ett av kommunfullmäktiges uppdrag till Fortum Värme i budgeten för 2007-2009: att fortsätta minskningen av användandet av fossila bränslen till förmån för andra förnybara bränslen.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Stadsbyggnadskontoret håller fast vid sin tidigare ståndpunkt, att det i delmål 4.1, ”Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska bevaras”, eller i dess precisering, ska framgå att det förutom biologiska värden och funktioner även är rekreativa kvaliteter som skall bevaras. Kontoret anser att det är lämpligt att stadsbyggnadsnämnden, så som föreslås, får ansvar för uppföljning av delmålet.

Kontoret anser likaså att det bör framgå av preciseringen till delmål 4.2, ”Exploatering av värdefulla mark- och vattenområden kompenseras” att såväl sociala som biologiska värden ska kompenseras. Uppföljningsansvaret för delmål 4.2 bör inte ligga på både exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden, utan enbart på exploateringsnämnden, då de har ansvaret för att genomföra kompensationsåtgärder och ett delat ansvar kan riskera att inte fungera.

Delmål 4.4, ”Stadsbyggandet ska vara långsiktigt hållbart”, är nytt och i linje med yttrandet som stadsbyggnadsnämnden lämnade i den förra remissen. Delmålet hänvisar till stadsbyggnadsstrategin i översiktsplan 99. Kontoret tillstyrker förslaget till nytt delmål, men anser att stadsbyggnadsnämnden bör ha uppföljningsansvaret, istället för exploateringsnämnden och miljö- och hälsoskyddsnämnden, som föreslås. Uppföljningen kan ingå i arbetet med stadsutvecklingsrapporten inom den rullande översiktsplaneringen, t.ex. i form av mått på hur stor del av byggandet som skett på redan exploaterad mark respektive grön mark, samt hur stor del av byggandet som skett i goda kollektivtrafiklägen.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Kontoret ställer sig bakom delmålen.

6. Sund inomhusmiljö

Kontoret ställer sig bakom delmålen.

Trafik- och renhållningsnämnden

Trafik- och renhållningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 28 augusti 2007 att som svar på remissen överlämna och återopa kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av sig ledamoten Torhild Lamo (v) och ersättaren Kajsa

Stenfelt (v) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Mats Lindqvist (mp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga 1*.

Trafikkontorets tjänsteutlåtande daterat den 15 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Kontoret ser positivt på upplägget att i programmet definiera de övergripande miljömålen och överlåta till nämnder och styrelser att hantera dessa i analyser och miljöutredningar för egna miljöförbättrande åtgärder. Uppdelningen av delmål i ”ska-mål” med rådighet för staden och ”verka för-mål” utan denna rådighet, ger tydlighet när det gäller programmets genomförande. Uppföljningsarbetet föreslås ske inom stadens integrerade system för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet (ILS). På detta sätt får genomförandet av programmet en koppling till resurser och ekonomi. Föreliggande programförslag saknar i likhet med det tidigare förslaget en kostnadsberäkning, vilket är en brist. Som framgår av exempel i avsnittet *Hållbar energianvändning* nedan medför genomförandet betydande kostnader.

Antalet delmål uppgår till totalt 37 st., dvs ett mer än i tidigare förslag. I kontorets yttrande över det föregående förslaget ifrågasattes antalet ”verka för-mål” eftersom staden saknar rådighet över dessa. Kontoret anser att det är bra att antalet har minskat från 16 till 11, men anser att antalet ”verka för-mål” bör minskas ytterligare eller motiveras tydligare. T.ex. ska utsläppen av växthusgaser från energianvändning minska med 10 % per stockholmare. I EU-samarbetet har Sverige åtagit sig att minska med 4 %. Skälet för den föreslagna ambitionsnivån bör relateras till EU-åtagandet.

Miljöeffektiva transporter

Kontoret ställer sig positivt till de delmål som utpekats. Ansvar för uppföljning åvilar miljö- och hälsoskyddsmyndigheten. För kontorets del innebär delmålet att upphandling av entreprenader kommer att påverkas genom krav på utförandet av transporter samt att bilparken byts ut snabbare. När det gäller ”verka för-målen” har staten ett stort ansvar för att minska miljöbelastningen från fordon genom fordonslagstiftningen.

Hållbar energianvändning

Under delmål 3.1 anges att energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar ska minska med 10 %. Kontoret vill i detta sammanhang belysa avsaknaden av kostnadsaspekter vid genomförande av programmet. Exemplet är kontorets projekt *effektivisering av gatubelysning*. Den årliga energibesparingen blir 11,5 %. Projektet medför en investeringskostnad om 63 miljoner och en årlig besparing med ca 5 miljoner. I dagsläget är 60% av projektet finansierat i budget.

Hållbar användning av mark och vatten

Kontoret ställer sig positivt till den nya utformningen av målet med inriktningen att särskilt värdefulla mark- och vattenområden skall bevaras. Inom exploateringsprojekt kan mark förädlas och tillföras nya kvaliteter. För större trafikanläggningar kan det däremot vara förenat med stora kostnader att kompensera värdefull mark vid genomförandet, t.ex. med dyrbara lösningar som tunnlar och motsvarande utformning av projekt.

Miljöeffektiv avfallshantering

Kontoret kan konstatera att den beskrivning avseende miljöeffektiv avfallshantering i delmålet som görs i miljöprogrammet är en relevant beskrivning. Endast på några få punkter bör vissa formuleringar justeras för att överensstämja med vedertagen terminologi inom avfallsområdet samt med den nuvarande och kommande avfallsplanen.

Kontoret utpekas som huvudansvarig för redovisning av merparten av indikatorerna. Förslaget, i sin nuvarande utformning, kräver stora insatser från kontoret för att sammanställa indikatorerna 5.1 till 5.4. men kommer också att kräva resurser hos stadens övriga verksamheter för att leverera in data till sammanställningarna.

Kommentarer till delmål och indikatorer:

Delmål 5.1

Mängden avfall från stadens verksamheter ska minska

Inom detta delmål anges att en plattform för återanvändning av produkter och inventarier bör skapas men det framgår inte vem som bör ges detta uppdrag. Kontoret ser inte att kontoret är den som skall ansvara för skapandet och hanteringen av denna plattform.

Indikator 5.1

Mängd avfall som stadens verksamheter ger upphov till per anställd

Indikatorn ska följa upp den totala avfallsmängden d.v.s. både hushålls- och verksamhetsavfall, fördelat på avfallslag, som uppkommer inom stadens verksamheter. Detta förutsätter att respektive bolag eller förvaltning har total kunskap om verksamhetens avfallsmängder och rapporterar in dessa till kontoret. Kontoret har en mycket god statistik över hushållsavfallet inom staden. Att utforma indikatorn som ”mängden avfall/anställd” är tveksam då förändringen i antalet anställda kan påverka indikatorvärdet mer än förändringen i mängden avfall och därför inte ge en rimlig beskrivning av avfallsmängdernas förändring. Därför bör indikatorn anges som ”*Mängd avfall som stadens verksamheter ger upphov till*”.

Delmål 5.2

Mängden avfall som nyttiggörs från stadens verksamheter ökar

Kontoret föreslår att målet omformuleras så att det följer det nationella målets inriktning: ”*Mängden avfall som nyttiggörs, inklusive biologisk behandling, från stadens verksamheter ökar*”. Den här ändringen föreslås för att komplettera den redan idag stora energiutvinning vid Högdalenverket och pågående materialåtervinningen med utnyttjande av matavfall från stadens storkök till rötning bl.a. i Henriksdals reningsverk med ökad produktion av framförallt fordonsgas inom staden.

Indikator 5.2

Indikatorn är uttryckt med två uppföljningsdelar i miljöprogrammet och bör därför benämnas som indikator 5.2 A och 5.2 B.

Indikator 5.2 A

Andel matavfall som stadens verksamheter sorterar ut för biologisk behandling

Den föreslagna indikatorn är resurskrävande för förvaltningar och bolag, eftersom det krävs en omfattande utredning för att ta reda på hur mycket matavfall som genereras totalt. Kontoret föreslår att indikatorn istället bör utgå från mängd utsorterat matavfall från stadens förvaltningar samt bolag och därför bör ändras till ”*Mängden matavfall som stadens verksamheter sorterar ut för biologisk behandling*”. Statistiken finns då tillgänglig via avdelningen avfalls ordinarie uppföljning.

Indikator 5.2 B

Andel av stadens verksamheter som sorterar ut förpackningar/papper/matavfall

I denna indikator anges då om förvaltningen och bolaget har system för utsortering av förpackningar/papper/matavfall.

Delmål 5.3

Andelen farligt avfall som samlas in ökar

Att mängden farligt avfall som inte kommer till rätt behandling skall minskas är oerhört väsentligt. Att fastställa den totala mängden farligt avfall är mycket resurskrävande varför detta delmål endast kan verifieras genom att mängden farligt avfall som lämnas i andra insamlingssystem än det för farligt avfall minskar samtidigt som systemen för farligt avfall tar emot större mängder.

Indikator 5.3

Indikatorn är uttryckt med två uppföljningsdelar i miljöprogrammet och bör därför benämnas som indikator 5.3 A och 5.3 B.

Indikator 5.3 A

Andel farligt avfall i soppåsen och grovavfallet

Indikatorn motsvarar nyckeltal som också återfinns i avfallsplanen och fås fram genom återkommande plockanalys. Indikatorn speglar hur väl de tillgängliga insamlingsystemen används av stockholmarna.

Indikator 5.3 B

Andel hushåll i Stockholm som sorterar ut farligt avfall

Indikatorn fås fram genom de brukarundersökningar som genomförs. Indikatorn speglar hur väl de tillgängliga insamlingsystemen är kända och används av stockholmarna.

Delmål 5.4

Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som mängden avfall som nyttiggörs ökar

Kontoret föreslår att delmålet skrivs om till: *Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som andelen hushållsavfall som återvinns genom materialåtervinning*

inklusive biologisk behandling ökar.

Indikator 5.4

Indikatorn är uttryckt med fyra uppföljningsdelar i miljöprogrammet och bör därför benämnas som indikator 5.4 A, 5.4 B, 5.4 C och 5.3 D.

Indikator 5.4 A

Mängd hushållsavfall per stockholmare

Motsvarande nyckeltal återfinns också i avfallsplanen och ingår i kontorets normala uppföljning av avfallshantering.

Indikator 5.4 B

Andel återvinningsbart material i soppåsen

Indikatorn motsvarar nyckeltal som också återfinns i avfallsplanen och fås fram genom återkommande plockanalys där återvinningsbart material i ”soppåsen” fastställs.

Indikator 5.4 C

Andel matavfall som behandlas biologiskt

Den föreslagna indikatorn är resurskrävande för förvaltningar och bolag, eftersom det krävs en omfattande utredning för att ta reda på hur mycket matavfall som genereras totalt. Kontoret föreslår att indikatorn istället bör utgå från mängd utsorterat matavfall som samlas in. Denna statistik finns tillgänglig från den ordinarie uppföljningen av avfallshanteringen.

Indikator 5.4 D

Andel av fosfor i rötslammet som återförs

Indikatorn finns också i den kommande avfallsplanen och Stockholm Vatten AB är indikatoransvarig.

Sund inomhusmiljö

I delmål 6.3 anges att andelen bullerstörda inomhus minskar. Kontoret finner målsättningen god men konstaterar samtidigt att under indikator föreslås följande: Antal personer som utsätts för trafikbuller inomhus i stadens fastigheter över gällande riktvärden d.v.s. 30dBA ekv och 45 dBA max ljud. Kontoret anser att indikatorn bör preciseras i samband med att kontoret utarbetar ett nytt bullerskyddsprogram.

Intressekonflikter

I programmet anges att det är ett kommunövergripande styrdokument. Kontoret finner det viktigt att klargöra programmets status i förhållande till andra styrdokument i staden, t.ex. Vision 2030. I den regionala planeringen finns intressen som inte är förenliga med miljöprogrammets intentioner. Grannkommuner arbetar för bostads- och arbetsplatsutbyggnader i mindre centrala lägen vilket leder till ökat resande. Regionförstoring verkar i samma riktning. En koppling till annan planering och tydliggörande av programmets status är därför eftersträvarvärd.

Trafikkontorets förslag

Kontoret föreslår att nämnden som svar på remissen överlämnar utlåtandet till stads-

ledningskontoret, och att nämnden beslutar att omedelbart justera detta beslut.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 augusti 2007 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remiss ”Revidering av Stockholm stads miljöprogram 2007-2010”.

Reservation anfördes av vice ordföranden Roger Mogert m fl (s) och ledamoten Inger Stark (v), *bilaga 1*.

Reservation anfördes av ledamoten Anna Fredriksson (mp), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 19 juni 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att de mål i miljöprogrammet som gäller för nämndens verksamheter är viktiga och relevanta. Förvaltningen ställer sig bakom de mål som berör utbildningsnämndens verksamheter. Förvaltningen vill dock markera att det i god tid ges anvisningar för hur uppföljningen skall utformas.

Stadsdelsnämnden Skarpnäck

Stadsdelsnämnden Skarpnäck beslutade vid sitt sammanträde den 23 augusti 2007 att godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämna det till kommunstyrelsen som sitt svar över remissen ”Nytt miljöprogram för Stockholms stad 2007-2010”.

Vice ordföranden Maria Hannäs (v) lämnade förslaget utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) till förmån för eget förslag till beslut, *bilaga 1*.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten Birgitta Hansen (mp), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Skarpnäcks tjänsteutlåtande daterat den 31 juli 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen väljer att redovisa mål, delmål och kommentarer för varje kapitel för sig.

Målområde 1 Miljöeffektiva transporter

1.1 Staden arbetar systematiskt för att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter.

1.2 Stadens bilpark består till 100 procent av miljöbilar som till 85 procent körs på förnybart drivmedel.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden:

1.3 Utsläppen från trafiken minskar.

1.4 Andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

1.5 Andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ökar.

1.6 Trafikbullret utomhus minskar.

Förvaltningen anser

Målen för transportområdet är bra och även indikatorerna. Ett centralt avtal som staden nyligen slutit med Schenker har en avgörande betydelse för belastningen från egna och upphandlade transporter (1.1). Detta måste följas upp på SLK. Skarpnäcks stadsdelsförvaltning har nyligen upphandlat parkskötsel enligt gällande direktiv. Gatuskötsel har numera trafikkontoret ansvar för.

Mål 1.2 När det gäller miljöbilar har Skarpnäcks stadsdelsförvaltning antagit en bilpolicy som stämmer väl överens med målet:

”Samtliga bilar som hyrs och leasas av Skarpnäcks stadsdelsförvaltning ska vara miljöbilar senast år 2008.

År 2008 får endast miljöbränsle användas till de bilar som drivs med etanol eller biogas. Undantag för elhybridbilar som drivs med bensen.

År 2008 ska förvaltningens samtliga bilar ha dubbfria vinterdäck och HA-fria vinter- och sommardäck.

Minskad bränsleförbrukning:

- Lufttryck i däcken ska kontrolleras var tredje tankning.
- Syntetisk olja ska användas i motorn.
- Motorvärmare ska användas där det går.
- Förvaltningens enheter bekostar kurs i Ecodriving varje år.”

Denna bilpolicy skulle kunna kompletteras med beslut om att prioritera taxiresor med miljötaxi, krav på utsläppskvoter för egen bil i tjänst och vilka färdmedel som är prioriterade för övriga tjänsteresor.

Övriga ”verka för”- mål anser förvaltningen sig ha svårt att arbeta med. Möjligen kan det gå att inspirera skolor och förskolor att arbeta med ”Vandrande skolbuss” (dvs. att föräldrar samarbetar för att lämna och hämta barn – minskar bilåkande utanför skolor), verka för att flera bensinstationer har alternativa bränslen, fler infartsparkeringar för bilar planeras, bra ställ för cyklar, samt för tyst asfalt och bullerplank vid Tyresövägen. I ”Vision för Söderort” fanns ursprungligen en idé om att dra en tvärbana i Söderort ända till Skarpnäck. Denna idé anser förvaltningen fortfarande vara värdefull för Skarpnäcks framtida utveckling då den bidrar till minskande utsläpp av växthusgaser.

Målområde 2 Giftfria varor och byggnader

2.1 Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska.

2.2 Andelen ekologiska livsmedel som staden köper in är minst 15 procent.

2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras.

Förvaltningen anser

De mål som formulerats är bra. Det finns ett bra stöd i ”Guide till giftfria varor” men det finns även ett stort informationsbehov för att alla ska veta om att guiden finns och hur den samstämmer med de upphandlade avtal som finns.

Det pågående avtalet för livsmedel har inneburit problem. Leveranser av ekologiska livsmedel har varit både dyra och krångliga. Skarpnäcks enheter handlade c:a 4 – 5 % ekomat under 2006. Eftersom miljöprogrammet uppmanar till kostnadseffektivitet så hyser förvaltningen en oro för att detta mål inte kan uppnås.

Målet om att följa upp Hammarby sjöstad med två nya miljöprofilområden är mycket bra. En förhoppning är att staden här får tillfälle att pröva nya olika lösningar för t ex sophantering och uppvärmning.

Målområde 3 Hållbar energianvändning

3.1 Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10 procent.

3.2 Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden:

3.3 Utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 10 procent per stockholmare.

Förvaltningen anser

Det två första målen är bra. Förvaltningen uppfattar mål 3.3 som oklart. Eftersom målet inkluderar trafik är det lätt att mäta samma sak två gånger. När det gäller mål 3.1 finns ett dilemma. Förvaltningen har inte full rådighet över frågan om energibesparingar. Skarpnäcks stadsdelsförvaltning äger inga fastigheter utan måste samarbeta med andra fastighetsägare. Dessa fastighetsägare ska bekosta investeringar för att stadsdelsförvaltningens enheter ska kunna spara energi. Det vore önskvärt att de fastighetsförvaltande förvaltningarna och bolagen intensifierade sitt arbete med långsiktiga planer för energisparåtgärder gärna i samråd med de förvaltningar som hyr lokaler.

Indikator 3.1 ”Elanvändning fördelat på verksamhetsel, fastighetsel samt ej lokalan knuten el relaterat till parameter som speglar verksamhetens omfattning t.ex. antal anställda”. Förvaltningen tror att det blir svårt att få fram sådan särskiljande statistik från Fortum.

Målområde 4 Hållbar användning av mark och vatten

4.1 Särskilt värdefulla mark- och vattenområden ska bevaras.

4.2 Exploatering av värdefulla mark- och vattenområden kompenseras.

4.3 Stockholmarna har god tillgång till variationsrika mark- och vattenområden.

4.4 Stadsbyggandet ska vara långsiktigt hållbart.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden:

4.5 Park- och naturmarkernas biologiska mångfald värnas.

4.6 Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag förbättras.

Förvaltningen anser

Målen för kapitlet är bra och berör Skarpnäck i hög grad. Inom stadsdelsområdet finns mycket värdefulla mark- och vattenområden. Här finns två naturreservat och en av Stockholms renaste sjöar, Flaten. Dessutom finns det 14 koloniområden.

Mål 4.6 pågår. Stockholm Vatten AB bedriver två miljömiljardsprojekt som syftar till att rena trafikdagvatten från Tyresövägen. Det ena projektet ska rena vatten som

rinner ut i Flaten och det andra ska rena vatten som rinner ut i Ältasjön. Skarpnäcks stadsdelsförvaltning bedriver ett miljömiljardsprojekt inom Listuddens koloniområde som syftar till att förbättra utsläpp av avloppsvatten från koloniområdet, både från enskilda stugor och från en gemensam dusch. Projektet förväntas kunna minska belastning på Flaten och åstadkomma minskade transporter i området.

Indikator 4.2 ”Andel exploateringar där naturvärden och/eller rekreativvärden gått förlorade och de ekologiska funktionerna inte återskapats.” Denna indikator är svår att bedöma - vem ska värdera vilka naturvärden som eventuellt gått förlorade?

Indikator 4.5 ”Areal mark per år där restaurering och nyskapande av ängar, betesmarker, våtmarker och andra kulturpräglade biotoper, genomförs.” Stadsdelsförvaltningens arbetstränerverksamhet vid Skrubba har fram till 2007 haft både kor och får som betat inom Flatens naturreservat. Djuren har bidragit till att öppna upp gammal kulturbetesmark.

Målområde 5 Miljöeffektiv avfallshantering

5.1 Mängden avfall från stadens verksamheter ska minska.

5.2 Mängden avfall som nyttiggörs från stadens verksamheter ökar.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden:

5.3 Andelen farligt avfall som samlas in ökar.

5.4 Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som mängden avfall som nyttiggörs ökar.

Förvaltningen anser

Bra mål för området. Enligt miljöprogrammet är insamlingen av farligt avfall sämre i Stockholm än genomsnittet för landet. Förvaltningen anser att den måste förbättras. Den mobila insamling som berör Skarpnäcks stadsdelsområde är bra men intrycket är att den fortfarande är ganska okänd för allmänheten. Det är också önskvärt att staden inrättar fler återvinningscentraler. Inom stadsdelsområdet finns även problem med att hitta platser för återvinningsstationer, speciellt i den norra delen som är byggt på fyrtio- och femtiotalet. En del fastighetsägare har problem att hitta plats för vanliga hushållssopor också. Här kan staden hjälpa till med idéer om bygglov för utförande av nya slags avfallsanläggningar.

Indikator 5.1 ”Mängd avfall som stadens verksamheter ger upphov till per anställd” är förvaltningen tveksam till. Det borde räcka med att mäta den totala mängden avfall.

För övrigt vill förvaltningen slå ett slag för pantsystem – att belöna bra beteende är väldigt effektivt.

Målområde 6 Sund inomhusmiljö

6.1 Andelen personer som besväras av hälsoproblem orsakade av inomhusmiljön i stadens egna byggnader minskar.

Staden ska verka för att följande delmål uppnås under programperioden:

6.2 Andelen klagomål angående inomhusmiljö till miljö- och hälsoskydds nämnden som föranleder åtgärd för fastighetsägare minskar.

6.3 Andelen bullerstörda inomhus minskar.

Förvaltningen anser

Förvaltningen har inga synpunkter på målen.

För övrigt kan förslagen i utredningen ”Stockholms Ström”, den stora översiktsutredningen av eltillgången i Stockholms län, där man bland annat föreslår nedgrävning av elledningar, bidra till bättre boende.

Allmänna kommentarer

Det nya miljöprogrammet ”förutsätter ett brett samarbete mellan staden, näringslivet och medborgarna”. Det är oklart hur detta ska gå till och vilka som ska samarbeta. Lika oklart är det vem som ska genomföra de egna analyser eller miljöutredningar som miljöarbetet ska utgå ifrån.

Flera av fotnoterna i miljöprogrammet har hamnat på fel sida.

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta beslutade vid sitt sammanträde den 23 augusti 2007 att som svar på remissen överlämna förvaltningens utlåtande.

Reservation anfördes av ledamöterna Abdo Goriya (s), Jonas Ljungstedt (v), Awad Hersi (mp), Rune Olofsson (s), Eva Andersson (s), samt tjänstgörande ersättaren Azad Hassan (s), *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Spånga-Tenstas tjänsteutlåtande daterat den 13 juli 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Det reviderade förslaget till miljöprogram överensstämmer i sin huvudinriktning med det tidigare förslaget som nämnden i februari 2006 tog ställning till. Förvaltningen instämmer därför med huvudinriktningen och hänvisar i huvudsak till vad nämnden då framförde.

Det dåvarande remissvaret utarbetades gemensamt av stadsdelförvaltningarnas Agenda-21 samordnare. Det var en noggrann genomgång av programmet och fler synpunkter lämnades. Det reviderade förslaget till miljöprogram som förvaltningen nu har att yttra sig över skiljer sig inte på ett sådant avgörande sätt ur förvaltningens perspektiv att en lika ambitiös genomgång är påkallad. Stadsdelsnämnderna förändrade uppdrag påverkar också i vad mån ännu ett omfattande remissarbete är möjligt.

Förvaltningen anser att det är positivt att uppföljningen av miljöprogrammets mål och delmål inarbetas i ILS-systemet. Liksom att det i förslaget till miljöprogram anges att indikatorer på måluppfyllelse ska utarbetas som kan läggas i det webb-baserade uppföljningsverktyget för all verksamhet som hela staden ska arbeta med. I det perspektivet är det också bra att sådana mål som staden har egen rådighet över tydliggörs.

Utöver detta vill förvaltningen lyfta fram vikten av informationsinsatser som är angelägna att genomföra inte minst i Järvaområdet. Här kan också frivilliga och ideella organisationer göra betydande insatser. Ett exempel på en lokal insats som haft betydelse men som också kan utvecklas är den s.k. föreningsstämningen i Tensta. Det är lokala föreningar som mot ersättning genomför stämning av utemiljöer och i samband med det sker informations-spridning om den gemensamma miljön.

När det gäller miljöeffektiva transporter kan det också vara av intresse att undersöka möjligheterna till upphandling som minimerar transporter som exempelvis lokala producenter och entreprenörer.

Stadsdelsnämnden Södermalm

Stadsdelsnämnden Södermalm beslutade vid sitt sammanträde den 30 augusti 2007 att överlämna och åberopa förvaltningens tjänsteutlåtande 2007-08-06.

Reservation anfördes av ledamöterna Jan Forsell m.fl. (s), Birger Jeansson (mp) och Åsa Hagelstedt (v) till förman för eget förslag till beslut, *bilaga 1*.

Stadsdelsförvaltningen Södermalms tjänsteutlåtande daterat den 6 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Övergripande synpunkter

Förvaltningen anser i huvudsak att förslaget till nytt miljöprogram är bra då miljömålen är få men tydligt formulerade. Trots att antalet delmål har minskat i jämförelse med det förra förslaget, anser förvaltningen inte att det innebär ett sämre miljöprogram. De nu aktuella delmålen täcker i det stora hela in de tidigare delmålen. Förvaltningen uppskattar att förslaget tydligt delar upp delmålen i sådana som staden har rådighet över och där staden endast kan verka för att de ska uppnås. Det är också till stor hjälp att det tydligt anges vilka förvaltningar och bolag som i första hand berörs av ett mål och som kan bidra till förbättringar.

Förvaltningen anser att det är bra att det i förslaget framhålls att det inte finns något motsatsförhållande mellan hållbar tillväxt och miljötänkande. Det nämns också att energibesparingar och återanvändning av produkter inte bara bidrar till en hållbar utveckling utan också till kostnadsbesparingar. Detta anser förvaltningen vara viktiga aspekter att framhålla om miljöarbetet ska få gott resultat.

Förvaltningen uppskattar att förslaget under de flesta delmålen tydligt knyter an till de beslut, överenskommelser och riktlinjer som finns nationellt och internationellt.

Synpunkter på de olika delmålen

Delmålen under "Miljöeffektiva transporter"

Delmålen handlar bl. a. om minskat utsläpp och buller från trafiken, att staden miljöeffektiviserar sina transporter och att förutsättningarna för resor med kollektivtrafik, cykel och gång ska beaktas i stadsplaneringen. Delmålen är i stort desamma som i det tidigare förslaget med undantag från målet om andelen miljöfordon i stadens förvaltningar och bolag som skärps från 80% till 100%. Undantag görs ifrån brandfordon och andra specialfordon. Målet om andelen tankat miljöbränsle för miljöfordonen, är som tidigare 85%.

Förvaltningen välkomnar skärpningen av målet för andelen miljöfordon inom stadens verksamheter. Övriga delmål anser förvaltningen vara tydligt formulerade och relevanta att ha med i ett kommande miljöprogram. Förvaltningen vill peka på vikten av att staden verkar för att andelen miljöfordon och andelen miljöbränsle ökar i staden. Det är också viktigt att staden verkar för möjligheten till god kollektivtrafik, gång och cykel. Förvaltningen kan styra medarbetarnas val av tjänsteresor som ett led i att

minska miljöbelastningen. Det nyligen slutna avtalet mellan staden och transportföretaget Schenker om leveranser av vissa varor till stadens verksamheter syftar bl. a. till att minimera utsläppen, men också att spara pengar. Om projektet visar sig fungera väl, är förvaltningens förhoppning att fler varugrupper blir aktuella. Förvaltningen kan i samband med upphandling ställa krav på att systematiskt arbete genomförs i syfte att minska miljöbelastningen vid transporter.

Delmålen under ”Giftfria varor och byggnader”

Delmålen handlar bl. a. om att staden inte ska köpa in varor och tjänster där ämnen som listas i stadens upphandlingsguide för giftfria varor ingår samt att stadens verksamheter ska köpa in en viss andel ekologiska livsmedel. Antalet delmål har i förslaget minskat till tre stycken från tidigare sex. Delmålen som innebär att staden ska ”verka för” har tagits bort, t. ex. att staden ska verka för att andelen hushåll och företag som köper ekologiska livsmedel ökar. Ett nytt delmål har tillkommit vilket innebär att två bostadsprojekt ska miljöprofileras. Målet att stadens verksamheter ska handla en viss andel ekologiska livsmedel finns kvar, men andelen har minskats från 20% till 15%. Vid upphandling av entreprenad av färdiga måltider till förskola, äldreomsorg m.m. ställs krav på minst 15% ekologiska livsmedel.

Förvaltningen har inga synpunkter på att ”verka för”- målen tagits bort annat än att informationen om miljövänliga varor troligen kan skötas lika bra av ideella föreningar som av staden. En sänkt ambitionsnivå av målet om andelen inköpta ekologiska livsmedel till stadens verksamheter, kan enligt förvaltningen ha bättre förutsättningar att uppnås. En målsättning på 20% får anses, mot bakgrund av det tröga arbetet med att öka den ekologiska andelen i staden mellan år 2002-2006, som tämligen orealistisk. I början av 2007 var andelen 6,8% för staden i helhet. För Maria-Gamla stans stadsdelsförvaltning var andelen år 2006 ca 8% och för Katarina-Sofia stadsdelsförvaltning ca 5%. Målet att under programperioden miljöprofilera två bostadsprojekt anser förvaltningen vara viktigt då detta kan leda till många nya intressanta tekniska lösningar och ny kunskap till nytta för framtida bostadsbyggande.

Delmålen under ”Hållbar energianvändning”

Delmålen handlar bl. a. om att minska energianvändning i stadens verksamheter och att minska utsläppen av växthusgaser i samband med energianvändning. Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning. Antalet delmål har minskat till tre från tidigare sju. I samband med att nya riktlinjer för arbetet mot utsläpp av växthusgaser ska tas fram under 2007 och 2008, kommer en ökad ambitionsnivå vad gäller minskningen av växthusgaser att utredas. Målet om att minska utsläppet av växthusgaser från energianvändningen med 10% per stockholmare kan komma att skärpas.

Förvaltningen anser delmålen vara bra och tydligt formulerade. Förvaltningen välkomnar en utredning om ökad ambitionsnivå vad gäller minskade utsläpp av växthusgaser med tanke på den allt mer uppenbara kopplingen mellan dessa och klimatförändringarna. Förvaltningen kan genom att välja energibesparande kopiatorer, lågenergilampor mm, samt genom diverse beteendemässiga åtgärder bidra till att minska på energiförbrukningen. Förvaltningen saknar idag fullständig rådighet över sin energi-

förbrukning då den inte äger sina lokaler. Förbrukning av fastighetsel (ventilation, uppvärmning mm), kan inte förvaltningen i dagsläget påverka.

Delmålen under ”Hållbar användning av mark och vatten”

Delmålen handlar bl. a. om bibehållande av värdefulla naturområden, värnandet av den biologiska mångfalden och god tillgång till variationsrika mark- och vattenområden. Förslaget innehåller sex stycken delmål, det tidigare förslaget fem delmål. Delmålen i det nya förslaget är i det stora hela identiska med dem som fanns i det förra förslaget. Ett nytt delmål har dock tillkommit, ”Stadsbyggandet ska vara långsiktigt hållbart”. I avsnittet uttrycks utmaningen att skapa goda förutsättningar för livet i staden och främja en långsiktigt hållbar markanvändning som bidrar till en positiv ekonomisk utveckling utan att viktiga miljövärden går förlorade. Stadsdelsförvaltningarna har en framträdande roll att spela vad gäller att uppnå dessa mål då ansvaret för drift och underhåll av parker- och naturområden ligger på dessa.

Förvaltningen anser att delmålen är bra men inser samtidigt att det kan vara svårt att i vissa lägen jämka ihop kravet på infrastruktur som bostäder, vägar mm, med tillgång till parker- och naturområden. Kompensation av exploaterad mark och information om närliggande naturområden och hur man tar sig dit, ser förvaltningen som framkomliga vägar att mildra denna konflikt. Förvaltningen välkomnar förslaget till nytt delmål som handlar om att stadsbyggandet ska vara långsiktigt hållbart. Riktlinjerna för detta mål finns redan i Översiktsplan 99, men förvaltningen anser det vara viktigt att dessa riktlinjer förs in i ett nytt miljöprogram. Förvaltningen förutsätter att delmålet som innebär värnandet om den biologiska mångfalden i första hand gäller naturmark och inte parkskötsel i allmänhet (läs Mariatorget, Nytorget m. fl.). Förvaltningen ska använda sig av riktlinjerna för god park- och naturtillgång som redovisas i stadens parkprogram vid skötsel och upprustning av parker och grönområden.

Delmålen under ”Miljöeffektiv avfallshantering”

Delmålen handlar om att minska avfallsmängderna, verka för utökad insamling av farligt avfall, öka andelen avfall som nyttiggörs i form av energiutvinning, materialåtervinning eller återanvändning. Delmålen stämmer i stort sett överens med de tidigare föreslagna målen men har blivit färre. I avsnittet framhålls att det inte alltid är effektivt att tillämpa EU:s avfallshierarki där det bl. a. sägs att man ska materialåtervinna i första hand och tillämpa energiutvinning i andra hand. Ibland kan förbränning med energiutvinning vara lika bra som materialåtervinning.

Förvaltningen anser att målen är tydligt formulerade och täcker in avfallsproblematiken på ett tillfredsställande sätt. Andelen insamlat matavfall från stadens verksamheter har i förslaget sänkt från 50% till 35%. Förvaltningen anser att den nu föreslagna andelen är mer realistisk att uppnå med tanke på de i många fall praktiska svårigheter som denna hantering innebär. Förvaltningen välkomnar den tydliga inriktningen på delmålen som innebär att material och produkter kan nyttiggöras och därmed också spara ekonomiska resurser. Förvaltningen kan i samband med upphandling ställa krav på att varan eller tjänsten genererar minimalt med avfall.

Delmålen under ”Sund inomhusmiljö”

Delmålet handlar om att minska andelen personer som besväras av inomhusmiljön såsom buller, fukt och dålig ventilation. Exponeringen av elektromagnetiska fält ska

också undvikas då det kan ha påverkan på hälsan. Delmålen är tre till antalet i jämförelse med sju i det förra förslaget. I princip har de sju delmålen slagits samman till tre.

Förvaltningen välkomnar att antalet delmål blivit färre vilket på ett tydligare sätt pekar på huvudsyftet med det övergripande målet om att uppnå sund inomhusmiljö. Förvaltningen tar idag initiativ till att förebygga och åtgärda faktorer som kan leda till inomhusmiljöproblem vad gäller de lokaler som hyrs för den egna verksamheten.

Synpunkter på förslaget till indikatorer/uppföljning

Ansvar för att ta fram relevanta indikatorer ligger på den förvaltning eller styrelse som i förslaget pekas ut som uppföljningsansvarig. Förvaltningen välkomnar ett samarbete mellan berörda förvaltningar, bolag och stadsledningskontoret under hösten 2007 som kan klargöra vad som ska mätas och hur.

Stadsdelsförvaltningarna föreslås inte ha uppföljningsansvar annat än för indikatorn som beskriver arealen mark som årligen restaureras till äng, betesmark eller andra kulturpräglade biotoper. I övrigt ansvarar stadsdelsförvaltningarna endast för att inkomma med underlag till den uppföljningsansvariga nämnden. De flesta uppgifter finns lättillgängliga men förvaltningen ser svårigheter att få tag i uppgifter beträffande två områden: Elanvändning uppdelat på verksamhetsel och fastighetsel samt uppgifter på andelen utsorterat matavfall i verksamheten. Uppföljningen av arealer nyskapad kulturpräglad biotop görs i samverkan med exploateringskontoret.

Sammanfattande synpunkter

Förvaltningen anser på det stora hela att förslaget till Miljöprogram för Stockholm 2007-2010 är bra. De mål som förvaltningen har rådighet över, t. ex. inköp av ekologiska livsmedel, energibesparing, användandet av miljöbilar och insamling av biologiskt avfall tror förvaltningen är rimliga att uppnå inom programperioden. I samband med arbetet att uppnå ”verkan för”-målen, kan förvaltningen tänka sig delta i förvaltningsövergripande informationskampanjer och andra aktiviteter. Förvaltningen har dock inte möjlighet att delta i alla aktiviteter, utan en avvägning måste göras från fall till fall. Förvaltningen ser gärna att olika former av stödinsatser från centralt håll genomförs som kan bidra till att förvaltningen uppnår de mål som den har rådighet över. Förvaltningen kan även komma att behöva hjälp och vägledning i hur den ska välja de mest kostnadseffektiva åtgärderna. Hur ett eventuellt samarbete med näringslivet om miljöfrågor ska vara konstruerat vill förvaltningen också ha klargjort. Förvaltningen ser positivt på kopplingen mellan ekonomi och god miljö vilket kan vara en avgörande förutsättning för att uppnå ett gott resultat. Förvaltningen är angelägen om att den nämnda utredningen som ska se över höjd ambitionsnivå vad gäller minskade utsläpp av växthusgaser kommer till stånd.

AB Familjebostäder

VD:s utlåtande daterat den 27 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

AB Familjebostäder har av KF/KS kansli Stockholm Stad erhållit ”Reviderat miljö-

program för Stockholm Stad 2007-2010" på remiss.

Sammanfattningsvis kan konstateras att bolaget stöder förslagets grundtanke att stadens miljöarbete inriktas på strategiskt viktiga frågor där staden har egen möjlighet att agera. Följande frågor nedan som direkt berör Familjebostäders verksamhet kommenteras.

1. Miljöeffektiva Transporter

Mål för Staden:

Stadens bilpark består av 100% av miljöbilar som till 85% körs på förnybart drivmedel.

Familjebostäder anser att i samband med ny miljöbilsdefinition antaget i KF 28 maj 2007 (Dnr 303-1287/2007) blir målet med att fordonen körs med 85% på förnybart drivmedel inte relevant. Ny miljöbilsdefinition medger att fordonen drivs med bensin alt diesel under förutsättning att maximal bränsleförbrukning inte överstiger 0,5 l bensin/mil resp 0,45 l diesel/mil.

Familjebostäder anser därför att det bör formuleras att Stockholms stads totala förbrukning av fossila drivmedel/utsläpp av fossil CO2 från transporter ska minska över tiden. För uppnå målet ska 85% av fordonen i Stadens bilpark uppfylla den nya miljöbilsdefinitionen.

I de fall miljöbilarna är flexifuelfordon ska dessa dessutom köras på minst 85 % miljöbränsle.

1.4 Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar.

Det har i flera sammanhang konstaterats att bilinnehavet per lägenhet är högre för bostadsrätter i flerfamiljshus än för hyresrätter. Familjebostäder anser därför att staden vid markanvisningar i lägen med god tillgång på kollektivtrafik såsom i innerstaden, bör prioritera hyresrätten. I samband med exploatering av stadens utvecklingsområden bör kollektivtrafiken främst tillgodoses genom spårbunden trafik.

2. Giffria varor och byggnader

Mål för Staden:

2.1 Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska.

Familjebostäder anser att det är av vikt att ställa relevanta och formellt juridiskt korrekta miljökrav på varor och byggnader för att minska risken för utsläpp av miljö- och hälsoskadliga ämnen.

Familjebostäder noterar vidare att stadens upphandlingsguide fungerar som miljövärderingsverktyg för produkter som staden miljövärderat. Familjebostäder anser att i syfte att minska miljöbelastningen från byggvaror samt från byggnaderna totalt sett ska dessutom miljövärderingsverktyg direkt avsedda för sådan miljövärdering användas.

Familjebostäder och andra större fastighetsförvaltare ägda av Stockholm Stad och Stockholm läns landsting (Svenska Bostäder, Stockholms Hem, Locum, Sisab, SL) är anslutna till miljödatan "Byggvarubedömningen" (fd ByggdMiljö) vilken har som funktion att miljöbedöma byggvaror. Parallellt med tillämpningen av databasen pågår arbete med att utveckla denna till en branschstandard. Familjebostäder anser därför att som miljömål för staden bör formuleras att i stadens upphandling ska miljöbedömda byggvaror väljas baserat på "Byggvarubedömningen".

2.3 Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras.

Familjebostäder som är ett ISO 14001 certifierat bostadsbolag är principiellt positivt till att delta i miljöprofilerande projekt. En förutsättning är dock att Familjebostäders eventuella merkostnad för deltagande kan täckas genom ekonomiskt stöd från staden.

3. Hållbar energianvändning

3.1 Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10 procent.

Familjebostäder vill poängtera i sammanhanget att den faktaruta på sid 17 i remissen innehåller felaktigheter angående energistatistik, troligtvis beträffande enheterna. Det anges i texten att varje Stockholmares energianvändning ska minska till 31 500 GWh/pers*år till 27 900 GWh/pers*år. Då totala energianvändningen totalt för Sverige uppgår till 405 TWh/år, blir genomsnittet 45 000 kWh/pers*år. Familjebostäder tror att det är ett enhetsfel som behöver rättas.

3.2 Upphandlad el i stadens verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning.

Familjebostäder anser att det viktigaste arbetet för att minska miljöpåverkan från energianvändningen är att minska slöseriet med energi. Därför anser Familjebostäder att investeringar för energieffektivisering ska prioriteras istället för köp av miljömärkt el. Om staden ändå vill besluta om inköp av miljömärkt el så bör detta enbart genomföras för verksamheter som genomfört ett energieffektiviseringsarbete och fått bort överanvändningen av energi.

Familjebostäder vill i sammanhanget erinra om att upphandling av el för staden och flertalet av stadens bolag är av sådan omfattning att det omfattas av EUs krav på offentlig upphandling. Det har tidigare slagits fast av EU-domstolen att miljökrav på en vara endast får avse varans användning. En konsekvens av detta är att upphandlande enhet inte får ställa krav på hur en vara produceras eller tillverkas. Familjebostäder bedömer det därför inte möjligt att ställa krav på miljömärkt el, i de fall miljömärkningen avser hur varan (elen) produceras.

3.3 Stadens ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändningen minskar med 10 procent per Stockholmare.

Familjebostäder anser att det inte finns några juridiska hinder för att träffa avtal om kallhyra för nyproducerade bostäder. Dessutom har de försök som genomförts i Familjebostäders regi med kallhyra visat på en minskning av

energianvändningen upp till 20 % jämfört med varmhyra. Familjebostäder vill dock poängtera att det är i samverkan med hyresgästföreningen som hyresavtal med kallhyra bör genomföras. För att underlätta ett genomslag för kallhyresavtal, anser vi att staden bör verka för att en överenskommelse om kallhyra träffas med hyresgästföreningen centralt, där de olika rättsliga frågorna och rättvisa bedömningar kan prövas.

4. Miljöeffektiv avfallshantering

5.3 Andelen farligt avfall som samlas in ökar

Familjebostäder anser att det finns för få miljöstationer i Stockholm. I Familjebostäders regi samlas Farligt Avfall in där utrymme finns. I de fall Familjebostäder saknar plats för hantering av Farligt Avfall och att Staden miljöstationer inte finns inom rimligt avstånd så ökar risken att det Farliga Avfallet hamnar i hushållsavfallet.

AB Stockholmshem

VD:s utlåtande daterat den 29 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Som svar på rubricerad remiss får Stockholmshem avge följande svar.

Nedan kommenteras de förslag i remissen som direkt påverkar Stockholmshe-
ms verksamhet.

Allmänt

En generell brist i programförslaget är att man inte analyserat kostnaderna som ett införande skulle medföra för Stockholmshem och staden i övrigt.

Som allmännyttig fastighetsägare har vi ett stort tryck på sig att hålla hyreskostna-
derna nere för våra hyresgäster. Bolaget får heller inte av ägaren pådyvlas kostnads-
drivande åtgärder som snedvrider konkurrenssituationen till vår nackdel gentemot
andra fastighetsägare. Vi förespråkar därför starkt en stor försiktighet med ålägganden
om fördyrande åtgärder för Stockholmshem.

*1.2 Stadens bilpark ska år 2010 till 100 % bestå av miljöbilar som till 85 % körs på
förnybart drivmedel.*

Stockholmshem anser att staden bör ansluta sina mål till den nya miljöbilsdefinition
som kommunfullmäktige antagit våren 2007.

*1.3 Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar/trafikens kvävedioxidut-
släpp*

Stockholmshem tillstyrker målet. Bolaget har för sin del beslutat att decentralisera
sin förvaltningsorganisation bland annat för att minska utsläppen från bolagets fordon.

*2.1 Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från stadens varor och byggnader
ska minska*

Stockholmshem är en av grundarna till miljödatabasen Byggd Miljö, numera Bygg-
varubedömningen och som byggts upp tillsammans med andra större aktörer på fastig-
hetsmarknaden. Avsikten är att utveckla databasen ytterligare och få den antagen som
branschstandard. Byggvaror bör således väljas utifrån Byggvarubedömningen.

2.3 Under perioden ska minst två bostadsprojekt miljöprofileras

Stockholmshem är positivt till att genomföra miljöprofilerade bostadsprojekt. Even-
tuella merkostnader som inte bedöms kunna återbetalas genom lägre förbrukning etc.
förutsätts kompenseras av staden genom ägartillskott, lägre avkastningskrav eller lik-
nande.

*3.3 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändning mins-
kar med 10 % per stockholmare under perioden*

En metod för att minska utsläppen är att medvetandegöra hyresgästerna om energi-
kostnaderna och miljökonsekvenserna av det egna beteendet. Ett första steg i denna
riktning skulle kunna vara att informera hyresgästerna angående förbrukningen i deras
område. I ett andra steg bör mätning och debitering av åtminstone varmvattnet ske i
våra nyproducerade hyresrätter. Ett tredje, och svårare steg rent tek-
niskt/kostnadsmissigt, är att införa mätning och debitering av värme och varmvatten i
befintligt bestånd. Troligen förutsätter detta tredje steg en lagstiftning som stipulerar
villkoren för mätningen och debiteringen av hyresgästerna för att inte olika typer av
tvister ska uppstå.

Detta remissvar har inte behandlats i Stockholmshems styrelse.

Skolfastigheter i Stockholm AB

VD:s utlåtande daterat den 28 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Kommunstyrelsen har remitterat rubricerade ärende till bland andra SISAB för synpunkter. Yttrandet skall vara tillhanda senast den 29 augusti 2007. Ärendet avser förslag på nytt Miljöprogram för Stockholm 2007-2010. SISAB önskar med anledning härav framföra följande.

Vår stad är vår miljö:

Uppföljning: För en övergripande uppföljning är det logiskt att det finns ett antal gemensamma indikatorer eller andra fastställda uppföljningsmetoder. Dock bör det ges utrymme för olika förvaltningar och bolag, som under lång tid byggt upp egna uppföljningsmetoder och utvärderingar, att fortsatt kunna redovisa måluppfyllelse och uppföljningar på ett kompletterande sätt till de fasta indikatorerna. Det betyder i praktiken att det webbaserade verksamhetsstödet måste innehålla forum för olika typer av redovisningar.

1 Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.3—1.6: För SISAB är målområdet Miljöeffektiva transporter centralt. Många skolor och förskolor ligger idag placerade i närhet till omfattande trafik som ger dålig luftkvalitet och betydande bullerstörningar. Trafikens miljöbelastning måste minska. På många håll måste också mer trafiksäkra miljöer skapas. Långsiktiga mål och strategier för hur trafikens miljöbelastning kan minska bör formuleras under programperioden.

2. Giftrika varor och byggnader

Allmänt: SISAB noterar att en del punkter vid beskrivningen av delmålens innebörd regleras i författningen vilket i sin tur gör att det inte skall behöva skrivas i ett miljöprogram.

Delmål 2.1: SISAB konstaterar att minskningen av utsläpp från miljö och hälsoskadliga ämnen från varor lättast uppnås genom att göra inköp med så få eller så låg halt av miljö- och hälsoskadliga ämnen som möjligt. SISAB anser att stadens upphandlingsguide fungerar som miljövärderingsverktyg för de produkter som miljövärderas där.

SISAB anser vidare i syfte att minska miljöbelastningen från kemiska och ickekemiska byggvaror samt från byggnader totalt sett, ska miljövärderingsverktyg avsedda för sådan miljövärdering användas. SISAB använder Byggd Miljös miljövärdering och rekommenderar att staden anger detta verktyg i miljöprogrammet parallellt med stadens upphandlingsguide.

3. Hållbar energianvändning

Allmänt: SISABs erfarenhet är att nya byggnader förbrukar mer energi vid idrifttagandet än vad som var beräknat vid planeringen. Denna erfarenhet delas av många aktörer i branschen. SISAB anser därför att det i miljöprogrammet bör finnas delmål som behandlar nya byggnader.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.3: Delmålet tar upp tillgången till bland annat parkmark och natur. Miljöförvaltningen redovisade en rapport i mars 2007 – ”Barns tillgång till lekområden”. Där nämns förbättringsmöjligheter för barns tillgänglighet till park och andra lekområden. SISAB framhåller betydelsen av barnens tillgänglighet till park, natur och lekområden.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Inget.

6. Sund inomhusmiljö

Allmänt: SISAB anser att det är bra att man beskriver problematiken utifrån riskfaktorer i inomhusmiljön. Det är viktigt att det finns en förståelse att det är många faktorer som påverkar upplevelsen av inomhusmiljön. Därav blir det inte konsekvent att skriva att delmålen innebär att ha godkända ventilationskontroller och att verksamheten skall arbeta för en god ljudmiljö. Dessa två aspekter är inte fel men för att arbeta med en god inomhusmiljö skulle man behöva lägga till ytterligare aspekter för att få totalbilden. SISAB anser härav att man istället skall skriva, under 6.1 ”delmålet innebär att”, att; – stadens fastighetsägare och verksamhetsutövare i fastigheterna skall aktivt arbeta med att förbättra ljudmiljö, luftkvalitet och termiskt inomhusklimat. Det är inom ljudmiljö, luftkvalitet och termiskt inomhusklimat som alla fysiska riskfaktorer för en osund inomhusmiljö finns.

SISAB konstaterar att ha godkända ventilationskontroller regleras tydligt i författningen, vilket i sin tur gör att det inte skall behöva skrivas i ett miljöprogram.

Stockholms Hamnar AB

VD:s utlåtande daterat den 27 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms Hamnar har som mål att vara Östersjöns ledande hamnar på miljöområdet och vi arbetar utifrån ett helhetsperspektiv för att minska sjöfartens och transportsektorns miljöpåverkan. Vi vill medverka till en ökad miljömedvetenhet i alla led – lokalt, regionalt och globalt samt från vår egen verksamhet till våra kunder och allmänhet.

Ett systematiskt arbete har pågått sedan mitten av 1980-talet för att reducera fartygens svavel- och kväveoxider samt att förbättra hanteringen av avfall från fartygen. Hamnen använder differentierade hamnavgifter för att med ekonomiska incitament stödja och uppmuntra rederierna till att aktivt själva verka för en minskad miljöpåverkan.

Av en studie som SLB-analys har tagit fram på uppdrag av Stockholms Hamnar framgår det att utsläppen från den reguljära trafiken av kväveoxider minskade med 40 procent och svaveloxider med 60 procent mellan 1995 och 2006.

Hamnen har implementerat ett miljöledningssystem för det systematiska miljöarbetet enligt miljöledningsstandarden ISO 14001:1996 och certifierades i slutet av 2004. Hamnen beaktar i sitt arbete med att identifiera sina mest betydande miljöaspekter de nationella miljömålen samt Stadens uppsatta mål i miljöprogram.

Synpunkter

Med ett ambitiöst arbetssätt och metod har Miljöförvaltningen i Stockholm försökt att samordna, koordinera och strukturera stadens visioner till mål, nyckeltal och strategier.

Hamnen har utifrån den verksamhet bolaget bedriver i Stockholm följande synpunkter på förslaget.

Hamnen är särskilt berörd av målområdet Miljöeffektiva transporter och under detta målområde anges bl.a. *"Sjöfarten bidrar med en icke försumbar andel av luftföroreningarna. Den står för sex procent av kväveoxid- och två procent av svaveloxidutsläppen."*

Av förslaget framgår inte hur dessa uppgifter tagits fram och inte heller vid vilket år beräkning gjorts. Som framgår ovan under bakgrund har emissionerna från fartyg i linjetrafik minskat markant. Hamnen ställer sig frågande till om dessa resultat beaktats i den gjorda beskrivningen av sjöfartens betydelse för luftkvaliteten i Stockholm.

Även om Hamnen inte till fullo delar uppfattningen att "sjöfarten bidrar med en icke försumbar andel av luftföroreningarna" anser Hamnen i likhet med miljöprogrammet att det är viktigt att fortsatt följa dess utveckling och att vidta åtgärder för om möjligt ytterligare minska dess negativa påverkan. Olika åtgärder som fortsatt utveckling av differentierade hamnavgifter och el-anslutning av fartyg samt samarbetsprojekt rörande miljön med kunder och partners är exempel på sådana åtgärder

Som konsekvens av miljöprogrammets innehåll rörande målområdet Miljöeffektiva transporter har som delmål 1.3 angetts att *"Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar"*. Av delmålet framgår att mätningar av svaveloxider främst syftar till att mäta utsläppen från färjetrafiken. Mot bakgrund av vad som sagts ovan och att det i miljöprogrammet angetts att sjöfarten endast svarar för 2 % av utsläppen borde mätningarna främst ha inriktning mot andra transportslag.

Beträffande övriga målområden och delmål som Hamnen är berörd av i olika omfattning vill Hamnen endast framhålla vikten av att tydliga nyckeltal skapas för att underlätta uppföljning av målpuppfyllelse.

Stockholm Vatten AB

VD:s utlåtande daterat den 21 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Vi har tagit del av det reviderade miljöprogrammet och vill här lämna våra synpunkter dels på den förändrade strukturen av programmet dels på själva målen. Remissen som presenterar det reviderade miljöprogrammet består av två delar - En sammanställning i punktform (punktsammanställning), samt själva måldokumentet (måldokumentet).

DET REVIDERADE PROGRAMMETS STRUKTUR

Det reviderade miljöprogrammet som föreligger i denna remiss skiljer sig både när det gäller ambitionsnivåer (delmål och mått) och struktur. Programmet är tydligare än det tidigare när det gäller ansvar i och med att många delmål, mått och indikatorer med oklar "adress" tagits bort.

I denna och den tidigare versionen av Stockholms miljöprogram följs dock inte den

nationella och regionala målstrukturen, vilket enligt vår uppfattning försvårar målarbete och uppföljning totalt sett, några av de uppföljningsmått som finns för de regionala delmålen hade säkert kunna användas eller utvecklas till ett Stockholmsperspektiv här.

Staden har i stället formulerat sex egna övergripande mål, som genom hänvisningar knyter an till ett eller flera av de nationella målen. Hänvisningar till andra (styrande) dokument förekommer på ett flertal ställen. Några hänvisningar, främst till Europadirektiv har felaktiga beteckningar. Det vore till hjälp om man i miljöprogrammet tydligare kunde utläsa vad dessa överordnat styrande dokument och förordningar i praktiken innebär för miljöarbetet i Stockholm.

De sex övergripande målen är de samma som tidigare, men delmålen har ändrats på ett tämligen genomgripande sätt, bl.a. är delmålen för varje övergripande mål uppdelat i två kategorier, dels i direkta mål där varje förvaltning och bolag, genom hur man bedriver sin verksamhet, direkt kan påverka, dels i mål där man indirekt (verka för) genom t.ex. upphandlingar, information och myndighetsutövning kan påverka stadens medborgare och företag. Denna indelning är i och för sig bra då den skapar en ökad tydlighet, men inte helt konsekvent för alla mål.

Den tidigare versionen av Stockholms miljöprogram hade fler uppföljningsmått

Enligt det nu föreliggande reviderade förslaget skall verksamhetsutövaren själv utveckla det mest relevanta uppföljningsmålet eller indikatorn, men valet av dessa skall ske i samråd med kommunstyrelsen. Då programmet skall löpa från i år kräver processen ett smidigt handläggande från kommunstyrelsen och en enig syn om vad som är rätt ambitionsnivå. Beroende på en verksamhets natur kan miljöaspekter som energiförbrukning, växthusgasproduktion och avfallshantering mätas per kund, innevånare, anställd, kvadratmeter eller producerad enhet. Det blir många mått och indikatorer som det skall samrådats om. Avsaknaden av gemensamma mått och indikatorer medför att staden tappar helhetsperspektiv och tempo i programarbetet.

SYNPUNKTER PÅ MÅL

Mål för staden : Miljöeffektiva transporter

1.1 Staden arbetar systematiskt för att minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter.

Att arbeta systematiskt är otydligt som styrbegrepp och svårt att följa upp. En bättre formulering är - skall minska miljöbelastningen från egna och upphandlade transporter.

1.2 Stadens bilpark består till 100 procent av miljöbilar som till 85 procent körs på förnybart drivmedel

I punktsammanställningen står målet "stadens bilpark består till 100 % av miljöbilar som till 85 % körs på förnyelsebart drivmedel". I huvudtexten ser man att detta mål består av två delmål, dels att stadens bilpark enbart skall bestå av miljöbilar (vissa bilar som kör på 100 % bensin eller diesel är miljöbilar enligt stadens definition), dels att de bilar som är etanol- eller biogasdrivna skall köras till 85 % på förnyelsebart bränsle.

Läser man det övergripande målet så som det framställs i punktsammanställningen så utesluts i praktiken en kategori miljöbilar, de bränsle- och partikelsnåla. En tydligare skrivning är önskvärd. Staden bör också aktivt bidra till att det blir lättare att tanka biogas.

Mål för staden : Giftfria varor och byggnader

Målet "Giftfria varor och byggnader" har olika formuleringar av delmål i punkt-

sammanställningen och måldokumentet. I måldokumentet för delmål 2.1 står det inte "stadens varor" (som det står i punktsammanställningen) utan bara varor. Det är en stor skillnad om man skall verka för alla varor som hanteras i staden eller enbart de varor som direkt hanteras av stadens förvaltningar och bolag. Vårt slam, avloppsvatten och råvatten påverkas till mycket stor och väsentlig del av ämnen vars flöden vi enbart kan påverka indirekt. Mindre skadliga och kontroversiella ämnen i miljön ökar värdet på Stockholm Vattens produkter och kundernas förtroende för oss. Det finns därför all anledning att staden skall verka för detta mål. I texten om målområdet på sid. 12 står det att "Genom dialog och samverkan med allmänhet, näringsliv samt universitet och högskola kan staden även bidra till att öka kunskapen kring gifterna och minska spridningen". Stockholm som miljonstad har en betydande miljöpåverkan utanför staden. Ett "verkansmål" med formuleringen "Stockholms stad skall verka för att utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från staden minskar" är enligt vår uppfattning väl motiverat.

Valet av ämnen i slammet som skall mätas och rapporteras av Stockholm Vatten och vilka målnivåer som skall uppnås är komplicerat, här bör ett nationellt grepp tas.

Vårt att kommentera är att fosfor inte är ett gift vilket man kan uppfatta det som då fosfor avhandlas under det övergripande målet "Giffriga varor och byggnader". Under programperioden så kommer fosforhaltiga rengöringsmedel att förbjudas.

Mål för staden : Hållbar energianvändning

Stockholm Vatten kan aktivt bidra till att minska Stockholms användning av fossila bränslen och förbrukning av högvärdig energi. Detta kan främst ske genom att öka biogasproduktionen samt använda producerad biogas till produktion av fordonsbränsle (eller annan ersättning för fossila bränslen). De föreslagna målen är dock formulerade så att detta arbete inte premieras. Stockholm Vatten menar att målet istället bör var inriktat mot bolagets nettoanvändning av högvärdig energi. En sådan målformulering gör att risken för suboptimeringar undviks.

Användningen av högvärdig energi bör relateras till produktionen. Ökade krav eller ökad produktion kan leda till ökad användning. Enheten energianvändning per person i faktarutan har blivit fel – GWh i stället för kWh.

Under programperioden ska följande delmål uppnås

3.1 Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10 procent.

Som målet är formulerat får Stockholm Vatten mycket svårt att klara målet, men under perioden 2007-2010 kommer användningen av högvärdig energi (exergi) att minska med minst 10 % genom redan pågående åtgärder. Stockholm Vatten menar att målskrivningen bör premiera att man ersätter högvärdiga energislag som el, gas och olja med exempelvis fjärrvärme.

3.2 Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning.

För målet hållbar energianvändning så jämförs miljömärkt och kärnkraftsel i punktsammanställningen, i måldokumentet nämns ingenting om kärnkraftselens status i detta sammanhang, ett klarläggande behövs.

Mål för staden : Hållbar användning av mark och Vatten.

Generellt nämns inget om förorenade markområden trots att det finns nationella och regionala miljömål för dessa. En tydligare anknytning till stadens vattenprogram bör

göras då det finns utvecklade mål och åtgärder för vattenmiljön i Stockholm.

Under programperioden ska följande delmål uppnås

4.6 Den ekologiska statusen i Stockholms sjöar och vattendrag förbättras.

Detta delmål anges som ett indirekt (verka för) mål, det är till största delen ett direkt mål.

Stockholm Vatten står som ansvarig för att följa upp detta mål. Målet för bräddade volymer är det villkorat av miljödömsstolen. Beaktande de ändrade nederbördsmonster, som kan vara relaterat till klimatförändringen, med kraftigare skyfall måste Stockholm Vatten se över möjligheten att ändra detta villkor. Bräddat avloppsvatten innehåller, beroende på hur kraftig nederbörd och därmed utspädningen är, endast en liten del spillvatten. Det är spillvattnet som innehåller närsalter och bakterier. Ett år med bräddade volymer på 500 000 m³ orsakade av tre kraftiga skyfall, kan innebära mindre mängder bräddat spillvatten än ett "normalår" med en bräddad volym på 325.000 m³. Ett mål som tar hänsyn till mängden bräddat spillvatten vore därför mer relevant och ekonomiskt försvarbart.

Stockholm Vatten har inför koncernens styrelse redovisat vad vi anser vara ett miljömässigt omhändertagande av snömassor, men känner att vi inte äger denna fråga, här krävs en väl förankrad ståndpunkt från staden.

Mål för staden : Miljöeffektiv avfallshantering

Förslaget till avfallsplan 2008 -2012, nu på remiss, berör detta mål. Målen för matavfall är dock olika i Avfallsplanen och Miljöprogrammet. Det är viktigt att dessa mål förtydligas och harmoniseras .Vi hänvisar här till vårt remissvar om avfallsplanen

Under programperioden ska följande delmål uppnås

5.4 Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som mängden avfall som nyttiggörs ökar.

Under delmål 5.4 som gäller återföring av fosfor bör det överensstämma med det nationella målet för slam. Delmålet skrivs nu "andelen fosforföreningar i avlopp som återförs till produktiv mark ökar i den takt som krävs för att avfallsplanens mål uppnås". Målen i avfallsplanen är skrivna till 2010, det nationella målet till 2015. Vad som är produktiv mark definieras inte. I det regionala delmålet står det åkermark.

AB Stokab

VD:s utlåtande daterat den 16 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Miljöprogrammets sex övergripande mål täcker väl de miljöområden som Stokab kan påverka. Enligt Stokabs uppfattning visar detta miljöprogram på ett flertal förbättringar jämfört med tidigare program, framförallt fokuseringen på den egna rådigheten. Till detta har fogats hur behovet av helhetsperspektiv kan stärkas genom en samordnad uppföljning inom staden.

Uppföljningen av miljöarbetet måste enligt Stokabs mening utvecklas i samma anda som miljöprogrammet. Vi vill särskilt poängtera att det skapar oklarheter om miljöprogrammet fokuserar på den egna rådigheten i målen och uppföljningen mer har fokus på hur staden generellt skall verka för en minskad miljöbelastning i samhället. Det finns en risk med att en sådan uppföljning endast medför en ökad administration

som inte leder till den eftersträvansvärda miljönyttan.

Miljöförvaltningen inforordrar uppgift på bl a kostnader för SL-kort. Resandet med kollektiva färdmedel är en angelägen fråga och berör såväl medborgare som näringsliv i staden. Däremot är det tveksamt om detta är en av de mått/indikator som bäst speglar miljöarbetet inom verksamheterna. Verksamhetsrelaterade transporter kräver ofta att utrustning skall finnas med i fordonen, dessa resor kan som regel inte ersättas med allmänna kommunikationsmedel.

Vidare har miljöförvaltningen som en del i uppföljningen av transporter angett att bolag och förvaltningar skall svara på ett antal frågor om vilka insatser som görs för att minska tjänsteresor med ett antagande om att detta skall minska kostnaderna för bolaget. Resor med bil är en betydande miljöaspekt för Stokab, dessa resor och transporter sker dock huvudsakligen inom bolagets drift och leveransfunktioner. Insatserna för att minska miljöbelastningen sker genom olika utvecklingsinsatser i verksamheten bl a nytt säkerhetssystem för tillträde till Stokabs anläggningar, samordnade transporter m m. De åtgärder som miljöförvaltningen angett, ex att ökad gång/cykel kan minska kostnaderna, svarar inte på ett adekvat sätt upp mot de insatser som är viktiga för att Stokab ska minska belastningen på miljön.

AB Svenska Bostäder

VD:s utlåtande daterat den 20 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Övergripande synpunkter

Svenska Bostäder är som etablerat förvaltande bolag med fokus på miljöfrågor i stort positiva till Stockholms Miljöprogram 2007-2010. Företaget anser att det är bra att staden på detta sätt tydligt kommunicerar sin ambition inom miljöområdet.

Svenska Bostäder anser också att följande förändringar i det föreslagna miljöprogrammet är tilltalande:

- Att antalet delmål och nyckeltal har minskat.
- Att målsättningen är att programmet ska följs upp inom stadens ordinarie ledningssystem under stadsledningskontorets ledning.
- Att stadens nämnder och styrelser ska anta egna mål utifrån sina egna analyser och miljöutredningar. Svenska Bostäder anser att det finns en fara att kraftigt öka antalet mål och nyckeltal inom ett bolag, exempelvis inom miljöområde, då det tar resurser i anspråk samt ökar risken att fokus minskar på de betydande miljömålen. En annan aspekt är att kravet på att miljöplaneringen ska vara integrerad i verksamhetsplanen vilket medför att antalet mål bör hållas nere på företagsövergripande nivå.
- Att programmets uppföljande moment tydligare klarlagts. Det är dock av stor vikt att i god tid kommunicera ut vad som förväntas av respektive bolag och förvaltning avseende indata till nyckeltal m.m.
- Att varje mål har en motivtext där miljö- och hälsoeffekterna tydliggörs.

Nedan kommenteras några av programmets delmål samt nyckeltal.

Synpunkter på Stockholms Miljöprogram 2007-2010

Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.2

Stadens bilpark består till 100 procent av miljöbilar som till 85 procent körs på förnybart drivmedel.

Är det rimligt att på tre år byta ut stadens bilpark? I stadens projekt för att minska utsläpp av växthusgaser: "Energieffektivisering 2015 – Transporter" har man gett utrymme att arbeta med detta fram till 2015, vilket känns mer realistiskt.

Att följa upp bränsleanvändningen för varje enskilt fordon innebär ett administrativt merarbete och mäter inte den totala fordonsparkens förbättringar ur miljösynpunkt. I Svenska Bostäders miljöuppföljning ligger fokus på förändringar i koldioxidutsläpp som ett sammanfattande sätt att mäta förändringar både i användning av fordon och arbetsmaskiner, men även i val av bränsle ur ett miljökonsekvensperspektiv. Fokus ligger även på utformningen och uppföljning av regler vid inköp, leasing samt hur fordon och redskap nyttjas. I dagsläget är merparten av Svenska Bostäders miljöbilar elhybrider (Toyota Prius), dessa drivs med el och bensen, alltså inte med förnybart drivmedel. Om SB:s bilpark till 100 procent skulle bestå av Toyota Prius, skulle dessa tankas med 100 procent icke förnybart drivmedel. Jämfört med en konventionell bil minskas koldioxidutsläppen i stadskörning med ca 47 procent och utsläppen av kväveoxider, koloxider och skadliga kolväten med ca 75 procent.

Vad gäller förnybara drivmedel är det tillgänglighet och tillgång på marknaden som är avgörande.

Giftrika varor och byggnader

Delmål 2.1

Utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen från varor och byggnader ska minska.

I själva målet framgår bara att det är utsläppen och inte användningen som ska minska. Det är inte förrän i förklaringen till hur delmålet ska nås som det framgår att det är genom t.ex. inköp. Svenska Bostäder anser att det är redan vid planering och inköp som de största miljöinsatserna kan göras.

Svenska Bostäder använder sig av Byggd Miljö och Milab (som har gått samman sedan 2007 01 01), som är ett miljöbedömningsverktyg avsett för byggvaror och förvaltningsprodukter, för att säkerställa att miljö- och hälsoskadliga ämnen undviks så långt det är möjligt. Verktyget är direkt anpassat för de produkter/varor som förekommer inom all typ av bygg- och förvaltningsverksamhet. En utveckling av databasen pågår dessutom, vilket kommer att förbättra basen. Svenska Bostäder bedömer därför att vi gott och väl följer stadens ambition inom området.

Delmål 2.3

Under perioden ska två bostadsprojekt miljöprofileras.

Svenska Bostäder ser gärna att åtminstone ett av de bostadsprojekt som ska miljöprofileras under perioden kan genomföras av oss. De aspekter som nämns för miljöprofileringen ingår numera som en självklar del i vårt arbete vid nybyggnation, dels för att uppfylla våra egna krav på att leverera hus som det är sunt att leva i och som inte påverkar miljön, dels mot bakgrund av kravet i många av våra projekt att följa stadens program för Miljöanpassat byggande. Vidare med anledning av de lagkrav som finns på området. Svenska Bostäder ser här möjligheten att genom att delta i ett

sådant här projekt kunna förbättra arbetssättet och därmed resultatet, såväl under husets planerings- och projekteringsfas såväl som under byggskedet.

Hållbar energianvändning

Delmål

3.1

Energianvändningen i stadens egna byggnader och anläggningar minskar med 10 procent.

Svenska Bostäder uppskattar att man inte räknar anläggningarna och verksamheterna var för sig utan att det beräknas sammantaget för hela staden, då detta annars hade slagit tillbaka negativt för oss som aktivt har arbetat med energieffektivisering under många år.

I inledningsarbetet med Stockholms miljöprogram, framförde Svenska Bostäder att kraven på verksamheternas energireduktionen skulle differentieras i förhållande till nuvarande energianvändning. Detta för att premiera de verksamheter och bolag, som i dagsläget arbetar och har arbetat aktivt med effektivisering.

Vi ser därför positivt på att de 10 procenten är sammantaget för staden och inte generellt för respektive verksamhet och bolag.

För att möjliggöra en övergripande bedömning var extra styrning och insatser skall sättas in, måste därför nyckeltal om nuvarande energianvändning ex vis kWh per definerad yta och tidsperiod tillämpas. Till detta bör även kopplas målvärden och rutiner för uppföljning av dessa.

Vi föreslår därför att delmålet kompletteras med angivande av nyckeltal och fastställande av målvärden.

Delmål 3.2

Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning.

I den beskrivande texten av delmålet anges: "Under programperioden **ska** följande delmål uppnås". I själva rubriceringen av delmålet står det "**bör**", vilket kan ses som en rekommendation och inte ett krav. Vi anser därför att vid formuleringen av delmålet anges ordet "ska" i stället för "bör". Om det skulle leda till orimliga kostnader, redovisas detta vid avrapporteringen av delmålsuppfyllelsen.

Delmål 3.3

Staden skall verka för att utsläppen av växthusgaser från energianvändning minskar med 10 procent per stockholmare.

Vi överensstämmer med merparten av de punkter som anges för delmålsuppfyllelsen, dock med reservation för införande av kallhyra. Svenska Bostäder arbetar för närvarande med utvärdering av ett antal försöksprojekt, samt konsekvensanalyser vad gäller individuell mätning. Erfarenheterna från dessa projekt har inte visat att man med automatik uppnår någon reduktion av energianvändningen. Även tidigare, har projekt i större skala genomförts, exempelvis:

- 1 – 2 grader högre rumstemperatur i ett antal bostadsområden som tillvalskostnad utöver de 20 grader som tillhandahålles,
- samverkansprojekt med hyresgäster genom införandet av kontaktkommittéer med värmeenergimätning för att stimulera en ökad energimedvetenhet. Kort gick projektet ut på att de pengarna som sparades på energi i byggnaden/fastigheten kunde läggas på andra saker som hyresgästerna ansåg vara värdefullt ex. gillplats på gården.

Dessa projekt resulterade inte i någon förändring av energianvändningen. Svenska Bostäder kommer därför att vidare utreda nyttan med installation av individuell ener-

gimätning och kallhyra, ställt i relation med kostnader och administration.

Miljöeffektiv avfallshantering

Delmål 5.1

Mängden avfall från stadens verksamheter ska minska.

Det är viktigt att definiera vad som omfattas av ”stadens verksamheter”. Svenska Bostäder bedriver ett stort antal nybyggnads- och ombyggnadsprojekt vilka ger upphov till avfall. Ska byggavfallet räknas med – eller är det i själva verket entreprenörens verksamhet? Vi ställer krav på källsortering av detta avfall för att minska mängden som går till deponi. Dessutom ställs krav på att uppkomsten av avfall ska minska, genom t.ex. måttbeställning av byggvaror o.s.v.

Delmål 5.3

Andel farligt avfall som samlas in ökar

Elavfall är en prioriterad fraktion och samlas i stort sett in på samtliga Svenska Bostäders insamlingsställen för källsortering (miljöstugor). Andra typer av farligt avfall vill företaget inte hantera i miljöstugorna p.g.a. arbetsmiljöskalet för egen personal samt att vi anser att det är en risk att hantera farligt avfall i obemannade utrymmen. Vi ser istället mycket positivt på Trafikkontoret – avdelning för avfallsarbete med att utöka antalet fasta insamlingspunkter och den mobila insamlingen för att underlätta för stockholmarna att lämna ifrån sig sitt farliga avfall.

Delmål 5.4

Mängden avfall per stockholmare minskar samtidigt som mängden avfall som nyttiggörs ökar.

Svenska Bostäder erbjuder alla sina hyresgäster möjlighet till källsortering. Mängden avfall är dock svår att påverka, trenden de senaste åren har varit att mängderna har ökat, men genom informationsinsatser och kampanjer försöker Svenska Bostäder få sina hyresgäster mer miljömedvetna.

Slutligen

Svenska Bostäder anser att det är mycket positivt att staden har en hög målsättning då det gäller miljöfrågor och därför löpande upprättar ett övergripande miljöprogram som anger vikten av och inriktningen för stadens gemensamma miljöarbete. Vidare anser vi att flera positiva förändringar genomförts i jämförelse med stadens tidigare upprättade miljöprogram.

Mot bakgrund av de övriga utmanande uppdrag Svenska Bostäder har, inte minst inom miljöområdet, vill vi dock framhålla att vi två gånger genomfört miljöutredningar för att kartlägga företagets miljöpåverkan och därefter kunnat prioritera mål och åtgärder. Svenska Bostäder är angeläget om att få kanalisera sina resurser i så stor utsträckning som möjligt på miljöförbättrande åtgärder genom att bl.a. effektivisera uppföljning och administration.

Stockholms Handelskammare

Stockholms Handelskammares utlåtande daterat den 30 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

Handelskammaren har tagit del av Stockholms stads förslag till miljöprogram för

2007-2010.

Programmet består av ett stort antal uppsatta mål inom olika områden. Avsikten är att förvaltningarna sedan ska konkretisera hur de ska uppnå målen inom sina respektive områden. Handelskammaren ifrågasätter om detta är en verksam metod för ett effektivt miljöarbete. Många viktiga åtgärder för minskade utsläpp är stora och förvaltningsövergripande. Det kräver konkreta och förvaltningsövergripande handlingsplaner för att kunna ge resultat.

Trafiken står för en stor del av utsläppen. En utbyggd och förbättrad spårbunden kollektivtrafik är det viktigaste medlet för att minska koldioxidutsläppen från trafiken. Tunnelbana och pendeltåg på sträckor med många resande ger de bästa miljöeffekterna. Staden bör aktivt verka för en utbyggnad av tunnelbanenätet i Stockholm. Tunnelbana till Nacka skulle ge stora miljöeffekter, inte minst mot bakgrund av att det skulle ersätta den mycket omfattande busstrafiken till Nacka/Värmdö.

Staden måste också aktivt verka för att förbättra framkomligheten i trafiken och därmed utsläppen. Den planerade spårvägen från Norrmalmstorg till Centralen försämrar framkomligheten för övrig trafik och bidrar därmed till ökade utsläpp.

Etanolens totala miljöeffekter blir alltmer ifrågasatt. Stadens miljöprogram bör därför inte så entydigt förespråka en ökad etanolanvändning. Det viktiga är att få ner de totala utsläppen av koldioxid, kväve och partiklar från trafiken.

En naturgasintroduktion i Storstockholm skulle skapa förutsättningar för en energieffektiv kraftvärmeproduktion med god miljöprestanda. Det skulle också ge förutsättningar för att öka utbudet av fordonsgas i stockholmsregionen och göra gasdrivna fordon till ett mer attraktivt alternativ än det är i dag.

Uppvärmning och drift av fastigheter står för en stor del av miljöbelastningen i Stockholm. Inom det området finns en stor potential att bidra till en bättre miljö. Många fastigheter sköts av "amatörer" i form av enskilda hushåll och bostadsrättsföreningar. Staden kan bidra till att öka intresset och kunskapsnivån när det gäller att spara energi och minska avfallsmängderna.

I Stockholm finns många företag som ligger i framkant på miljöteknikområdet. Ett bra företagsklimat är viktigt för att de ska kunna utvecklas. Det är viktigt att staden värnar om bra företagsområden där det finns utrymme även för industriföretag.

Staden måste verka för att Stockholm kan varuförsörjas på ett energieffektivt sätt. Värtahamnens fortsatta förutsättningar att fungera som hamn för godstransporter och olja har stor betydelse för att hålla nere antalet lastbilstransporter på vägnätet. Därför bör staden avstå från planerna på bostadsbebyggelse i Södra Värtan och på Loudden.

Det är också viktigt att staden värnar om andra viktiga terminaler. De senaste årens bostadsbyggande har i stor utsträckning inkräktat på områden som är viktiga för stadens varuförsörjning. I kombination med miljö kvalitetsnormerna, som innebär att störande verksamheter måste anpassa sig till ny bostadsbebyggelse, kan många terminalfunktioner tvingas flytta längre ut i regionen. Det medför längre transporter och mer utsläpp.

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförening

Naturskyddsföreningen i Stockholms län och Stockholms Naturskyddsförenings utlåtande daterat den 30 augusti 2007 har i huvudsak följande lydelse.

I yttrandet börjar föreningarna med övergripande synpunkter på förslaget för att sedan övergå till de specifika målen.

Övergripande synpunkter

Mätbara mål och åtgärder saknas

Föreningarna anser att det är alldeles för få mätbara mål. I Många gånger känns det som att läsa en miljöpolicy för ett företag, dvs det säger egentligen ingenting om de konkreta målen och åtgärderna. Staden har en genuin kunskap genom sin gedigna miljöövervakning och bör använda den för att sätta upp konkreta och kvantifierbara mål. Detta för att mäta om utfallet stämmer överens med målen. Det är brukligt att miljöprogram går igenom mål och åtgärdsprogram. Visserligen ska de enskilda förvaltningarna och bolagen sätta upp sina egna mål och konkreta åtgärder, vilket i sig känns oroväckande skakigt, men för att detta angreppssätt ska fungera så krävs det övergripande, konkreta och mätbara mål med tillhörande åtgärder som dessa kan förhålla sig till.

Hur målen ska följas upp framgår inte. Hur de kommunövergripande målen ska följas upp när flera olika nämnder och styrelser ska bidra till arbetet klargörs inte heller, eller hur nämnder/styrelser ska samarbeta. På kommunnivå ska målen vara styrande men på nämnd och styrelsenivå vägledande. Eftersom det är den operativa nivån som genomför arbetet bör miljöprogrammet vara styrande på alla nivåer/inom alla sektorer.

Programperiod bör påbörjas 2008

Vi ser det som svårt att påbörja programperioden 2007 om programmet inte är beslutat/antas förrän tidigast till hösten 2007. Detta för att man måste känna till utgångsläget för att sedan kunna utvärdera resultat. Programperioden borde därför börja 2008. Föregående program är visserligen utvärderat men ska gälla tills det nya är antaget. Alternativt sätta in stora resurser för att värdera dagsläget.

Tydligare indikatorer krävs

Att de föreslagna indikatorerna (tidigare nyckeltalen) endast är preliminära är ett stort problem. Indikatorerna är centrala för arbetet och borde ges stort utrymme för värdering, diskussion och synpunkter. Tiden är kort särskilt om programperioden ska vara från 2007 - först ska de fastställas och därefter ska dagens tillstånd för var och en värderas. Indikatorerna bör vara bindande liksom målen, för stadens arbete då det är indikatorerna som ska mätas.

Lagkrav självklara

Miljöprogrammet borde inte innehålla det som är lagkrav utan det utöver lagkraven. Annars skulle ju miljöprogrammet bli onödigt långt och var skulle man dra gränsen till det som inte skulle med. Om det finns sådant med som faktiskt finns i miljöbalken borde det stå särskilt att man endast har som målsättning att följa balken och inte mer, eller om det finns tolkningsutrymme i balken så att det framgår hur man i staden avser tolka balken. I vissa fall kanske det är motiverat att trycka på att staden ska följa lagen

– t ex när det gäller miljö kvalitetsnormer där vi har problem idag att följa lagen.

Rådighet finns

Föreningarna anser att staden avsäger sig rådighet som den faktiskt har. I förslaget står det att *”staden har stort inflytande över trafikplanering, bebyggelsestruktur, lokalisering av olika verksamheter samt utbyggnad av gång- och cykelnät. Staden kan påverka transportbehovet och de olika transportsättens förutsättningar, t ex genom markupplåtelse, ekonomiska styrmedel, parkeringspolitik, lokala trafikföreskrifter och som ansvarig för väghållning och hamnar. Staden kan också verka för minskad dubbdäcksanvändning och nya väghållningsmetoder för att förbättra buller- och luftföroreningsituationen.”* Detta visar på ett tydligt sätt vilken rådighet staden har. I de enskilda målen så visar man dock prov på att till stora delar avsäga sig denna rådighet.

Inledningen (“Vår stad är vår miljö”)

Vi anser att det låter osäkert och oroväckande att man ska använda sig av ett internt webbaserat verksamhetsstöd för uppföljning och planering. Webbverktyget ska vara klart att använda i början av 2008 vilket låter orimligt då ett sådant verktyg måste vara ett helt klart och utvärderat system för alla som berörs av arbetet när programmet ska starta för att det ska kunna fungera för uppföljning. Antagligen kommer systemet att behöva justeras en hel del de närmaste åren, vilket gör det svagt för genomförande och uppföljning. Det är också svårt att se hur ett sådant verksamhetsstöd i praktiken ska kunna fungera för uppföljning av miljöstatus/tillstånd. Ett verksamhetsstöd kan kanske fungera för att styra processer på arbetsplatsen men för att beskriva tillstånd i staden verkar det trögarbetat.

Vi föreslår att en särskild process tas fram för uppföljning och planering där verktyget fungerar som hjälpmedel.

Vidare, eftersom näringsliv, invånare, organisationer och myndigheter ska samverka för att uppnå målen, är det viktigt att tillstånd och arbete är genomlysigt/öppet för alla och ett internt webbaserat verksamhetsstöd är sällan tillgängligt för alla. Miljöbarometern på Stockholm stads hemsida har fungerat så att alla åtminstone kunnat följa tillståndet för indikatorerna i det gamla miljöprogrammet från år till år, i de fall indikatorerna följts upp. Då miljöarbetet enligt förslaget *”måste bedrivas ur ett samhälleligt helhetsperspektiv och i samarbete med näringslivet, invånare, organisationer och myndigheter”* ställer sig föreningarna undrande till att man tagit bort de delmål som fokuserar på informationsinsatser mot medborgare.

Specifika mål

1. Miljöeffektiva transporter

Ett kraftfullt verktyg för att styra transporter är parkeringspolitik. I förslaget nämns inget om hur man vill utforma denna politik. Parkeringspolitiken antyds i förslaget spela en stor roll i men finns inte med i delmålen. Kvoten parkeringsplatser får inte öka, snarare minska. I nuvarande miljöprogram finns det ett delmål om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka på per invånare. Detta mål omnämns i miljöbokslutet från maj i år. Man säger då att man inte följt upp målet och därför inte kunnat bedöma det. Målet bör dock finnas med i det nya programmet och det ska som i förra programmet ligga på Gatu- och fastighetsnämnden att ta fram data mha Stadsbyggnadskontoret och Utrednings- och statistikkontoret. I avsnittet står att läsa att *”utan kraftfulla åtgärder kommer den nationella luftkvalitetsnormen gällande partiklar att fortsätta överskridas.”* Föreningarna saknar exempel på dessa kraftfulla åtgärder från stadens håll.

Miljö kvalitetsnormerna när det gäller partiklar mm uppnås inte i dagsläget - detta är att inte följa lagen och delmålet borde skrivas hårdare.

Dygnsnormer/medelvärden överskrids ofta i Stockholm när det gäller kvävedioxid och partiklar - ändå står i beskrivningen bara om årsmedelvärden. Detta bör framgå/kompletteras.

Delmål 1.4 är ett viktigt delmål där det krävs helhetstänkande. Målet kräver både förbättrad kollektivtrafik, cykel- och gångvägar, och säkrare (minskad olycksrisk och risk för förseningar/hinder). Men också insatser och incitament för en minskad biltrafik hjälper till att nå detta mål kräver många andra typer av. Detta skulle också ge effekt på delmål 1.6.

Målet om andelen miljöfordon bör trycka mer på ökade möjligheter till produktion och distribution av biogas.

2. Giftfria varor och byggnader

I programmet står att *"varor som staden köper in ska inte innehålla ämnen som listats i stadens upphandlingsguide för giftfria varor. Listorna bygger på ämnens dokumenterade miljöfarlighet och förekomst i miljön."* Problemet är att det är få ämnen som är listade som farliga (och alltså undersökta). Staden bör i större grad eftersträva att leva efter "försiktighetsprincipen". Att det under perioden ska tillkomma två bostadsprojekt med miljöprofil är naturligtvis bra. Men varför stanna vid två? För att sätta tyngd bakom en sån viljeytring bör man ha som mål att samtliga nybyggen ska ha miljöprofil. Hammarby sjöstad nämns som modell för vilka erfarenheter man ska använda sig av. Det är dock viktigt att man använder sig av både de goda och de dåliga erfarenheterna. Sjöstaden blev inte alls som man tänkt sig. Bland saker som gick snett var; Energieffektivisering och förnybara energikällor, parkeringsnormen skulle vara 0,3 men blev 0,6, knappt någon individuell mätning av energiförbrukningen, mögel. Varför detta hände är en intressant fråga. En anledning kan vara förhållandet mellan de politiska aktörerna och byggföretagen. Föreningarna ser fram emot en grundlig analys av hela processen för Hammarby Sjöstad.

3. Hållbar energianvändning

Staden bör verka för individuella energimätare för elförbrukning, värme och varmvatten installeras i flerfamiljshus. Detta för att man då som boende får en direkt koll på sin energiförbrukning. Föreningarna vill att arbetet med nya riktlinjer för arbetet mot växthusgaser som ska tas fram under 2007-2008 ökar i takt. I förslaget sägs att staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser minskar men det nämns inget om hur detta ska gå till.

4. Hållbar användning av mark och vatten

Föreningarna saknar uppgifter om hur kompensationer för mark- och vattenområden ska gå till. Vi efterfrågar en tydlig policy och metodutveckling för detta område. Ett projekt för att ta fram detta påbörjades för ett antal år sedan men har nu helt stoppats. Föreningarna anser att detta projekt snarast bör återupptas. En bärande grundtanke bör då vara att en kompensation ska vara att motsvarande naturtyper skapas och helst i närområdet. Man bör också få till bra statistik för genomförda kompensationsåtgärder.

I begreppet *"Särskilt värdefulla mark- och vattenområden"* bör även inkluderas naturmark för friluftsliv, rekreation, hälsa, ekologiska tjänster och pedagogik. Detta nämns i inledningen av avsnittet men finns inte med i delmålen. Som exempel på bättre nyttjande av ekologiska tjänster kan nämnas minskad bräddning genom ökad grundvattenbildning, förbättrad vattenkvalitet genom lokalt omhändertagande av dag-

vatten etc. Ytterligare exempel på värdefulla områden är spridningsvägar, kärnområden och livsmiljöer för skyddsvärda arter.

Stadens negativa påverkan på områden utanför staden bör minska, där har staden "rådighet" t ex till viss del för tillståndet i Östersjön. Miljökvalitetsnormer för vatten är under utarbetande vilket gör att det bör finnas med ett mål som tydligt visar att dessa ska uppnås.

5. Miljöeffektiv avfallshantering

Målet om mängden avfall från stadens verksamheter bör preciseras med en mängd, t ex 15 %. Dessutom kan staden verka för att även boende, företag etc. minskar mängden avfall, även om inte direkt rådighet finns kan staden påverka genom insatser, information och förbättrade återvinningsmöjligheter t ex.

RESERVATIONER M.M.

Brand- och räddningsnämnden

Reservation anfördes av ledamöterna Karin Hanqvist m.fl. (s) och Anna-Carin Wallin (v) med instämmande av ersättaren Nicolas Heyum (mp) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

Brand- och räddningsnämnden beslutar att i huvudsak godkänna kontorets förslag till beslut, samt att därutöver anföra följande:

Det är glädjande att staden nu äntligen kan ta ställning till ett miljöprogram. Det reviderade förslaget innebär att vissa delar som fanns med i det programförslag som togs fram av den förra majoriteten och sedan återremitterades har utgått. Samtidigt har form och ton till viss del förändrats för att passa den nya majoriteten.

Det bör dock framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är att ingen kritisk instans kommer att granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken är att åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive område aldrig kommer att aktualiseras.

Det bör också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt. Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning.

Exploateringsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Mirja Räihä Järvinen m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Exploateringsnämnden beslutar

Att överlämna kontorets tjänsteutlåtande utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ledamoten Ann-Margarethe Livh (v) och ersättaren Lotten von Hofsten (v) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Exploateringsnämnden beslutar

Att överlämna kontorets tjänsteutlåtande utan eget ställningstagande.
Att därutöver anföras

Då miljöprogrammet är en stor och angelägen fråga behöver vi mer tid för att granska ärendet. Vi återkommer därför i kommunstyrelsen med våra synpunkter.

Reservation anfördes av ledamoten Emilia Hagberg (mp) och ersättaren Torkel Tigerschiöld (mp) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Exploateringsnämnden beslutar

Att som svar på remissen anföras följande:

Det omarbetade förslaget till Miljöprogram är till stora delar ett urvattnat program och målsättningarna måste skärpas på flera viktiga områden, för att Stockholm minska sin miljöpåverkan. Här tas de synpunkter upp som berör exploateringsnämndens område.

Styrning och genomförande

Förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i stadens uppföljningssystem, ILS. Det bör tydligare framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt någon bör ha uppdraget följa upp programmet i sin helhet.

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer. Det är också en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS. Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills använts väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med ”verka för”-målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta om finns om miljökvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöbättre arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya programmet då en sådan aktiv upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt.

Målet 1.5 om att andelen miljöfordon och andelen förnybart bränsle ska öka behöver omformuleras till ett siffersatt mål, som kan följas upp.

Giffria varor och byggnader

Det behövs mål om att inköpen av miljöanpassade varor i stadens verksamheter ska öka. Det handlar om att vid upphandling systematiskt välja produkter som är miljömärkta och som genom tillverkningsprocessen och transporten minimerar klimatpåverkan. Det behövs också ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

De kemiska föreningar som påtalas som viktiga att få bort från produkter bör kompletteras med bromerade flamskyddsmedel, DEHP, Triclosan och Perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge.

Det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande, som tidigare utgjordes av programmet för miljöanpassat byggande. Det är nu borttaget som styrdokument. De minimikrav som utarbetats i programmet måste successivt utvecklas.

Mål 2.3 bör skärpas så att det istället handlar om att skapa en klimatneutral stadsdel, förslagsvis norra stationsområdet.

Hållbar energianvändning

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för koldioxidminskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (vilket är högst troligt innan 2011-12) skulle innebära flera % jämfört med idag.

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Tydliga åtgärder saknas för att de krav på energideklarering och klassning som kommer införas ska följas.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat el dyl.

Delmål 4.2 bör omformuleras till: exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet, vilket är den formulering som fanns i miljöprogrammet 2002-2006. Grönområden och oexploaterad mark är en ändlig resurs, som är allt mer hotad. Exploateringskontoret

lyfter fram svårigheterna med att ersätta ianspråktagen naturmark, vilket ytterligare tydliggör hur viktigt det är att i första hand bygga på redan exploaterad mark. Därför behövs indikatorer som klart och tydligt hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt, vilket saknas i förslaget.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera ett tydligt mål om minska avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt. Det fanns med i det tidigare förslaget.

Sund inomhusmiljö

Den inledande texten, som fokuserar väldigt mycket på utomhusmiljö, stämmer inte riktigt överens med målens inriktning. Dessutom saknas flera delmål som funnits med i tidigare förslag.

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet. I exploateringsprocessen är det viktigt att säkerställa att de som bygger också har ett ansvar för att förvaltandet av byggnaden kan ske på ett sunt miljömässigt riktigt sätt.

Delmålet att antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar, och som fanns i miljöprogrammet 2002-2006 bör läggas till förslaget till nytt program.

Fastighetsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Martin Michel (mp) enligt följande yrkande.

Att delvis godkänna förvaltningens förslag

Reservation

Utöver förvaltningens förslag vill vi anföra följande:

Ett hållbart samhälle ska inte töra på jordens resurser. Det handlar om rättvisa mellan vår generation och de kommande. En progressiv miljöpolitik är en förutsättning för ett modernt välfärdssamhälle som varsamt vårdar och nyttjar naturens resurser. Det kräver samverkan på internationell och nationell nivå såväl som på regional och lokal nivå, ja individuell nivå.

Styrning och genomförande

Förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i ILS. Miljöförvaltningen har påtalat att det tydligare bör framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt att någon bör ha uppdraget att följa upp programmet i sin helhet.

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer för staden och stadsdelarna. Det är också en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Medel har ej budgeterats för genomförande. Inga kopplingar görs till FN's Agenda21-mål, ej heller till nationellt

uppsatta miljömål eller till EU's miljömål. Inte heller ISA är kopplat till miljöarbetet vilket borde vara en självklarhet. Vad gäller staden som helhet har den nuvarande politiska majoriteten halverat Miljöförvaltningens budgeten vilket ytterligare försvårar genomförande och uppföljning samt tagit bort Agenda21-samordnarna från stadsdelsförvaltningarna i hela staden.

I stora företag talar man om SHE (engelskt begrepp för safty, health and environment) vilket betyder Säkerhet, Hälsa och Miljö. Dessa sakområden hänger samman och ska ses ur ett helhetsperspektiv. Säkerhet, hälsa och miljöfrågor ska genomsyra hela kontorets arbete och vara högt prioriterat. Miljösamordnaren med sin kompetens skall därför sitta i kontorsledningen. Moderaterna säger sig ha nära samarbete med näringslivet. Det är därför märkligt att man inte känner till detta viktiga område och synsätt.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS (integrerat ledningssystem). Extern kommunikation är en viktig del för att motivera såväl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills använts väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med att verka för målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter:

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta som finns om miljökvalitetsnormerna är missvisande eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter.

Staden skall upphandla entreprenörer med hög miljöprofil. De måste inte vara miljöcertifierade men skall vid kontroll kunna visa att de lever upp till det. Det handlar om miljövänlig teknik, minskade utsläpp, hushållning med vatten och material, maskiner som har lågt buller och små utsläpp, och personal med en god miljökunskap.

Målet 1.5 om andelen miljöfordon och andelen bränsle behöver omformuleras till ett siffersatt mål, som kan följas upp.

Giffria varor och byggnader:

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 40%. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel bör nå 25% redan 2010, i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006. Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön. Staden bör också verka för att krav- och rättvisemärkta varor i så stor utsträckning som möjligt inköps i de egna verksamheterna då dessa är producerade på ett miljövänligt sätt och på så sätt påverkar ekosystem och människors levnadsförhållanden och arbetsvillkor i andra delar av världen positivt.

Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt. Staden och stadsdelsförvaltningarna bör också i så stor utsträckning som möjligt inköpa närproducerade produkter för att minimera antalet transporter och trans-

port-sträckornas längd.

De kemiska föreningar som påtalas som viktiga att få bort från produkter bör kompletteras med bromerade flamskyddsmedel, DEHP, Triclosan och Perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge.

Det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande, som tidigare utgjordes av programmet för miljöanpassat byggande. Det är nu borttaget som styrdokument. Vid all nybyggnation bör miljövänliga transportlösningar tas med redan på planeringsstadiet, d v s att nya stadsdelar redan från början skall ha förutsättningar för att så gott som all persontransport kan ske med kollektiva färdmedel.

Mål 2.3 bör skärpas så att det istället handlar om att skapa en klimatneutral stadsdel, förslagsvis Norra Stationsområdet.

Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otidligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för CO₂-minskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (vilket är högst troligt innan 2011-12) skulle innebära flera % jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att de krav på energideklarering och klassning ska följas.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat el dyl.

Delmål 4.2 bör omformuleras till: exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet, vilket är den formulering som fanns i miljöprogrammet 2002-2006)

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är ett nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera ett tydligt mål om att minska avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt, vilket fanns med i det tidigare förslaget.

Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med målen. Flera viktiga delmål saknas.

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål gällande radon bör införas och formuleras så att minst 70% av de

kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon (miljöförvaltningen föreslår koppling till nationella mål och riktlinjer).

Delmålet att antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar, och som fanns i miljöprogrammet 2002-2006 bör läggas till förslaget till nytt program.

Det behövs ett mål om ventilationsanläggningar, t ex målet från det tidigare förslag till Miljöprogram: Stadens egna byggnader skall ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten.

Sund utomhusmiljö

Mer resurser måste avsättas för en sundare utemiljö i staden.

Staden har många anställda som arbetar i partihallarna, i stora arbetsområden typ slakthusområdet, Lunda, skolor, daghem och kontor i innerstaden m fl. Många av dessa fastigheter ligger i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga så som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få en nypa frisk luft.

Personalen och deras kompetens är en viktig resurs för staden som arbetsgivare och för den service som staden tillhandahåller medborgarna. Skolmiljön som helhet är viktig för barnens trivsel och motivation att tillgodogöra sig kunskap och färdigheter inför vuxenlivet. Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt. Det förmår filtrera bort farliga partiklar och damm från luften. Det syresätter luften vi andas. Det bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och det gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Det skapar dynamik över årstiderna och utgör bo och mat för fåglar, djur och insekter omkring oss. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser.

Personalen och deras kompetens är en viktig resurs för staden som arbetsgivare och för den service som staden tillhandahåller medborgarna. Skolmiljön som helhet är viktig för barnens trivsel och motivation att tillgodogöra sig kunskap och färdigheter inför vuxenlivet. Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt. Det förmår filtrera bort farliga partiklar och damm från luften. Det syresätter luften vi andas. Det bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och det gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Det skapar dynamik över årstiderna och utgör bo och mat för fåglar, djur och insekter omkring oss. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser.

Klimatförändringar och peak oil

Välrenommerade klimatforskare menar att mänskligheten har mindre än åtta år på sig att vidta drastiska åtgärder för att hindra ytterligare höjningar av jordens medeltemperatur. Om mindre än åtta år kan denna ha höjts två grader jämfört med förindustriell tid. Efter denna punkt kan det bli sådana växelverknningar och förstärkningsprocesser i naturen så att utvecklingen skenar iväg bortom all möjlighet att reversera eller bromsa. Naturkatastrofernas antal i form av jättelika stormar, orkaner o dyl ökar, jordbruk och livsmedelsproduktion kollapsar, världshaven höjs med flera meter p g a smältande polarisar, de stora skogarna avverkas mm. Det är alltså NU, innan tvågradersgränsen uppnåtts, som mänskligheten fortfarande har möjlighet att påverka utvecklingen och

det börjar bli väldigt bråttom.

Oljeutvinningens höjdpunkt är redan nådd, även om de lärde inte är överens om exakt när detta skedde. Oljeutvinningen minskar successivt de kommande åren, tillgången på olja kommer därmed att minska, priserna för drivmedel och andra oljeprodukter går stadigt uppåt, konkurrensen hårdnar om de tillgångar som finns och krigsriskerna ökar i kampen för att få åtkomst över kvarvarande resurser.

Sverige har en världsledande ställning inom t ex miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl a efter det lyckade trängselskatteförsöket. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skatteposterna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad där förnyelsebara energikällor och miljövänlig teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och där innevånarna huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och folkhälsan skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan och bl a gynna turistnäringen och affärlivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort och lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.

Det kräver att Stockholm som Sveriges största stad går före inom miljöpolitiken – för att utveckla Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad. Särskilt i ett läge när det går bra för regionen och staden är det möjligt att ta ett reformsteg mot en ekologiskt hållbar storstad som förmår förena ekonomiskt hållbar tillväxt med social och ekologiskt hållbar utveckling. Tyvärr saknas det perspektivet helt i miljöprogrammet. Det miljöpolitiska programmet ska fungera som styrdokument och ska därför ange tydlig inriktning för att uppnå högt ställda mål på miljöområdet. Det miljöpolitiska programmet ska också ta ett helhetsgrepp kring inriktning och metoder hur målen ska kunna uppnås.

Miljöprogrammet bygger när det gäller ambitionsnivå i stort på det program som togs fram under föregående mandatperiod, med en rödgrön majoritet. Det säkerställer viss kontinuitet. Däremot saknas konkretion, tydlighet och ansvarsformuleringar när det gäller genomförandet. Det innebär att miljöprogrammet uppvisar stora brister. I kombination med att de borgerliga partierna drastiskt minskat resurserna för miljöarbetet i staden blir därför miljöprogrammet nästan en karikatyr av ett miljöprogram.

Utgångspunkten för miljöprogrammet är att det inte finns något motsatsförhållande mellan hållbar tillväxt och ett modernt miljötankande – vilket är bra. Men hur detta ska kunna genomföras i praktiken nämns inte i miljöprogrammet. Återigen saknas konkretion, helhetssyn och ansvarsformulering.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t.ex. planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi.

Det miljöpolitiska programmet bör anlägga ett strategiskt perspektiv som handlar om ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling – dvs ett tydligt Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer. I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är

viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta. Ett miljöarbete i en stor stad kan inte bedrivas utan invånarnas aktivitet oavsett om det gäller företag, medborgare, föreningsliv, egna medarbetare, besökare mm. Detta nödvändiga och breda medborgarperspektiv saknas i programmet. På vilket sätt miljöprogrammets mål ska säkerställas och realiseras i relation till andra beslut och styrdokument för exempelvis infrastruktursatsningar, bostadsbyggande, företagsetableringar och tillsammans med andra kommuner i regionen är ytterst oklart och formuleras knappast.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte i juni 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Möjligheten att anordna avlopp inom delar av Listuddens koloniområde, rening av dagvatten i Flaten och miljödiplomering av företag är några av de satsningar som inte genomförts utan särskilda insatser från Stockholms stad. Miljömiljarden var viktig, dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft men också för att lägga startribban för ett viktigt miljöreformarbete. Inga satsningar finns i den borgerliga majoritetens budget, istället halveras miljöförvaltningens budget, stadsdelarnas agenda 21-arbete uttraderas, miljöbolaget Stockholms Vatten styckas och säljs ut i viktiga strategiska delar.

I miljöprogrammet saknas några betydelsefulla grunder i en ekologiskt hållbar storstad:

Trängselavgifternas betydelse för att minska utsläppen av koldioxid, kväve, svaveldioxid och partiklar samt deras betydelse för en förbättrad folkhälsa bör finnas med bland indikatorerna för bättre miljö. Vikten av att följa trafiktrenderna (trafik-mönster, möjligheten att styra förändringar mot mer miljövänligt trafikerande) borde ha lyfts fram med de kunskaper som finns från försöket med miljöavgifter.

Kollektivtrafikens betydelse för en hållbar och livsmiljövänlig stor stad borde lyftas fram. Staden kan formulera miljömål som kopplas till ökat kollektivtrafikerande. Viljan att åka kollektivt är stor i Stockholm. Den viljan kan direkt omvandlas till en miljövinst för hela staden.

Ett ökat miljömedvetande hos stockholmarna måste mötas av lika medvetna satsningar för att skapa ett miljömervärde. T ex kan satsningar på säkra gång- och cykelbanor, enklare och smidigare kollektivtrafik, bättre infartsparkeringar, rimliga kostnader för resandet kan sammantaget skapa mer än miljövinster. Tidsvinster, ekonomiska vinster, säkrare utemiljöer, bättre folkhälsa mm är några mervärden som sammantaget bidrar till en levande och miljövänlig stad.

Uppgradera återvinningen genom mer fastighetsnära återvinning. Tekniken på området är mer utvecklad än vad vår stad uppvisar för närvarande. Återvinningsstationerna kan bli fler och kombineras med fler mobila stationer. Det behövs i miljöprogrammet ett delmål om att staden ska verka för att 35 % av matavfallet behandlas biologiskt. Det är ju också ett nationellt mål som väl ändå måste kunna formuleras för landet huvudstad. I programmet bör också ett minskningsmål formuleras för att minska avfall från stadens verksamheter, 10 % mindre per anställd är rimligt vilket fanns med i det tidigare förslaget.

Stadens utvecklingsarbete på dessa områden kan förvisso formuleras i ett miljöprogram genom att förlägga ansvar för samarbete och samverkan med miljöteknikföretag, miljöteknikforskning, arkitekter och bostadsplanerare på relevanta nämnder och bolag. Några sådana initiativ återfinns inte i miljöprogrammet. Det kan inte vara upp till varje

nämnd och bolag att utan styrning, samordning och strategi från staden själva på eget bevåg och av eget intresse ta sig en utvecklingsuppgift av det här slaget.

Trots dagliga rapporter från platser i alla delar av vår jord om klimatpåverkan som en följd av miljöförstöringen så tycks nuvarande politiska majoritet inte inse vikten av att ta miljöfrågorna på allvar.

Idrottsnämnden

Reservation anfördes av ledamoten Else Lundin (mp) enligt följande yrkande.

1. som svar på remissen om Stockholms miljöprogram 2007-2010 till kommunstyrelsen överlämna dess tjänsteutlåtande.

att därutöver besluta att komplettera detta svar med

1. att förvaltningen systematiskt skall arbeta för miljöeffektiva resor och transporter
2. att de anställda skall, då det anses rimligt, i första hand välja kollektiva resor i tjänsten.
3. sitt de nya anläggningar som byggs skall planeras så att de går att nå med kollektivtrafik samt föra en dialog med SL om att förlaga befintliga anläggningar i den mån de i dag inte har anslutningar.

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten Mehdi Oguzsoy (v) enligt följande.

Idrottsförvaltningen har gett många bra svar på vad som redan sker inom verksamheterna på miljöområdet och vad som bör ske framöver. Men vi anser att ambitionsnivån bör höjas.

I fråga om giftfria varor kan man inte nöja sig med att konstatera att miljövänliga kemikalier inte alltid är lämpliga utan man bör då, gärna tillsammans med andra städers idrottsförvaltningar, aktivt söka efter produkter som varken skadar badvattenprocessen eller miljön.

I texten om hållbar energianvändning framgår inte om lågenergilampor används. Om så inte är fallet borde det genast införas. Det borde också vara möjligt att ta till vara den energi som alstras på gym, i maskiner som träningscyklar och löpband, och använda denna till uppvärmning och belysning av lokalen. Sådana forskningsprojekt finns och där skulle Stockholms stad enligt vår mening ligga i framkant.

Förvaltningen konstaterar att avfallshantering inte fungerar tillfredsställande då lokalerna inte är anpassade för sopsortering. Detta bör därför vara en självklarhet del då nya hallar byggs.

Kyrkogårdsnämnden

Yttrande överlämnades från ledamoten *Magnus Jarnling* (mp) och ersättaren *Hilda Hallander* (mp) enligt följande.

”Om kyrkogårdsnämnden fått tillfälle att yttra sig över rubricerade förslag till miljöprogram hade vi arbetat för att nämnden skulle anföra följande:

”Styrning och genomförande. Förslaget bör förtydligas så att det framgår att stadens nämnder och styrelser har uppdraget att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt att någon bör ha uppdraget att följa upp programmet i sin helhet för staden.

Stadens resurser för Agenda 21-samordnare och miljöförvaltningen har kraftigt reducerats vilket försvårar genomförande och uppföljning. Det är en brist att åtgärderna inte kostnadsberäknats. Skattmedel har ej budgeterats för ett genomförande. Vi saknar kopplingar till FN:s Agenda 21-mål, EU:s miljömål samt till nationellt uppsatta mål.

Miljöeffektiva transporter. Ett mål, som fanns i det tidigare miljöprogrammet, bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte skall öka per capita. För kyrkogårdsnämnden har detta betydelse vid markanvisning och anläggande av ny begravningsplats på Norra Järva. Stadens möjligheter att vid upphandling kräva miljöanpassade arbetsmaskiner bör tas med i miljöprogrammet. En aktiv upphandling i detta avseende skulle kunna minska utsläpp och buller på stadens begravningsplatser.

Miljöteknik. Sverige har en världsledande ställning inom det miljötekniska området. Det lyckade trängselskatteförsöket gör att många följer Stockholms utveckling. Kyrkogårdsnämndens arbeten från 2006 med upprustning av krematoriet på Skogskyrkogården, miljöcertifieringsarbetet och medlen från Miljömiljarden för kontinuerlig mätning av utsläppen från krematorierna följs med intresse av dels arkitekter från hela världen och dels miljötekniker från Europa”.

Miljö- och hälsoskydds-nämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Åsa Romson (mp) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

- 1 att i huvudsak bifalla miljöförvaltningens förslag till beslut
- 2 att uttala att delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras
- 3 att uttala att det bör införas ytterligare ett mål under område 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita
- 4 att uttala att det bör införas ytterligare ett mål under område 2 om att verka för att andelen miljöanpassade varor som säljs i Stockholm ökar
- 5 att uttala att delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel sätts till 40 %
- 6 att uttala att delmålet 3.3 bör skärpas till 20 % minskning av klimatgasutsläpp per capita
- 7 att uttala att delmålet 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt
- 8 att uttala att delmålet 4.2 omformuleras till exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet
- 9 att uttala att det bör införas ytterligare ett mål under område 5 om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt

- 10 att uttala att det bör införas ytterligare ett mål under område 6 om att antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar
- 11 att uttala att det bör förberedas ett nytt målområde: Sund utomhusmiljö
- 12 därutöver anföra följande.

”Övergripande

Medborgardialogen är viktig för miljöprogrammets måluppfyllnad. Tyvärr har den borgerliga alliansen lagt ner konsumentförvaltningen och Agenda 21-arbetet, samt starkt bantat informationsarbetet på miljöförvaltningen. Detta försvårar möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med att verka för målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter

Det behövs ytterligare ett mål under område 1 om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöbättre arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya programmet då en sådan aktiv upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt.

Giffriga varor och byggnader

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel bör nå 25% redan 2010, i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006. Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor, inklusive ekologiska livsmedel, som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset både bidra till bättre miljö och stärka miljöföretagen lokalt.

Ett stort problem för arbetet att minska gifterna och energieffektivisera byggandet är att det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande. Tidigare utgjordes detta av programmet för miljöanpassat byggande, vilket den borgerliga alliansen tagit bort som styrdokument.

Hållbar energianvändning

Delmålet 3.3 bör skärpas för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030 vilket Miljöpartiet anser är både nödvändigt och möjligt. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för CO2-minskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav, enbart ett stopp för koleldningen i Värtan (vilket staden som delägare i högsta grad kan påverka) skulle innebära flera procent jämfört med idag.

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat el dyl. Delmål 4.2 om kompensation behöver tydliggöras enligt ovan för att inte värdet av Stockholms grönmark ska minska. Det har redan gjorts mycket arbete för att reglemässigt kompensera förluster av olika 'tjänster' som grönmarken ger oss, biologisk mångfald, skönhet, rekreation m.m. Med allt fler människor i staden är det allt viktigare att räkna också med de mervärden som naturen ger.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Sund inomhusmiljö

Delmålet att antalet stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar, och som fanns i miljöprogrammet 2002-2006 bör läggas till förslaget till nytt program.

Förbered ett nytt målområde: Sund utomhusmiljö

Många människor bor eller arbetar i Stockholm i fastigheter som ligger i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till tillräckligt med dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga så som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få en nypa frisk luft. Möjligheten att på lediga dagar ta en utflykt i naturen minskar genom stadens expansion och allt större barriärer av vägar och järnvägar.

Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt; den förmår filtrera bort farliga partiklar och dam från luften, syresätter luften vi andas, bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och de gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser. Konsekvenserna av en dålig utemiljö kostar samhället mycket i både dålig hälsa och minskad trivsel. Under planperioden för detta miljöprogram bör förberedelser för ytterligare ett målområde, sund utomhusmiljö, göras. Exempel på delmål kan vara: andelen personer som från bostaden har gångavstånd till större park eller grönområde ökar; alla barn i skolor och förskolor har tillgång till raster eller regelbunden aktivitet på grönmark."

Reservation anfördes av ledamöterna Eva Louise Erlandsson Slorach (s), Malte Sigemalm (s), Ulla Jöhnk (s) och Godfrey Etyang (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

1. i huvudsak tillstyrka förvaltningens yttrande
2. miljöprogrammet fastställer indikatorerna för uppföljningen av stadens övergripande mål
3. medelkoncentration av koppar i rötslam redovisas
4. mål sätts för minskning av andelen icke förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktionen

5. mål sätts för minskning av andelen Stockholmare som utsätts för starka kraftfrekventa fält (magnetfält)
6. därutöver anför följande.

”Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock och det är viktigt att indikatorerna fastställs i samband med miljöprogrammet och inte, som föreslås i dokumentet, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade när olika nämnder och styrelser ska formulera dessa.

Dessutom innebär denna konstruktion att svårigheterna ökar att få ett webbaserat redovisnings- och uppföljningssystem. Dagens unika och webbaserade ”Miljöbarometer” riskerar bli nedlagd med denna konstruktion. Det vore mycket olyckligt om detta sker.

Vi anser att det är viktigt att de mål som den borgerliga majoriteten nu tagit bort enligt följande, bör föras in: *medelkoncentrationen av koppar i rötslammet* bör redovisas då stora mängder koppar i dricksvatten, enligt aktuell forskning, är hälsovådligt. Det finns visserligen olika uppfattningar om hur farligt koppar är, vissa hävdar (kopparindustrin) att det i mindre mängder är naturligt och hälsosamt, men försiktighetsprincipen gör att vi anser att en återhållsam inställning bör finnas till kopparanvändning i byggnader och att mängden koppar i rötslammet därför bör mätas.

Målsättning bör i likhet med tidigare sättas upp för *andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion*. Uppvärmning utgör normalt sett en mycket stor andel av de ohälsosamma utsläpp som sker i en storstad.

Andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält bör redovisas. Även här finns delade meningar om hur farligt detta är men i enlighet med försiktighetsprincipen bör detta som tidigare mätas och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till byggande av bostäder intill kraftledningar och kraftstationer i samband med fysisk planering och bygglovshantering. Det vore mycket allvarligt.

Det bör framhållas att det inte går att avgöra vilken effekt miljöprogrammet kommer att ha förrän vi ser hur respektive nämnd och styrelse kommer att implementera programmet och vilka konkreta mål och indikatorer som i praktiken kommer att användas. En svaghet med det förslag som behandlas är att ingen kritisk instans kommer att granska det faktiska miljöarbete som respektive nämnd och bolag kommer att arbeta med. Det ställer stora krav på den politiska ledningen eftersom risken är att åtgärder som kommer i konflikt med andra mål på respektive område aldrig kommer att aktualiseras.

Det bör också framhållas att förslaget till miljöprogram, så som det nu behandlas, inte kommer att uppnå någon effekt som kräver mer än de resurser och det utrymme som respektive nämnds ordinarie verksamhet medger. Det finns inga resurser, utöver de som är avsatta för ordinarie verksamhet, som kan användas för investeringar eller verksamhetsutveckling. Det är mycket bekymmersamt. Överhuvudtaget innebär den nya majoritetens politik att utrymmet för proaktivt agerande och utvecklingsarbete kopplat till miljöambitioner är obefintligt. Det finns därför skäl att befara att programmet enbart kommer att stanna vid vackra ord utan att ge någon nämnvärd effekt i form av nydaning eller omställning av kommunen och staden i miljövänlig riktning. För att undvika det bör indikatorer behandlas samtidigt med programmet och den linje

stadens nya ledning hittills följt – att ej avsätta ekonomiska resurser för miljösatser – bytas till en proaktiv hållning som medger nytänkande och verklig omställning och utveckling av staden.”

Reservation anfördes av ledamoten Stellan Hamrin (v) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

1. i huvudsak godkänna förvaltningens förslag
2. därutöver anför följande.

”Det ursprungliga förslaget är ofullständigt med alltför låga och otydliga krav och kräver en omfattande bearbetning. Vi återkommer i kommunstyrelsen med mer konkreta förslag på förändringar av förslaget.

Förvaltningens synpunkter har klart förbättrat förslaget men kraven på minskningar av trafikens miljöbelastning måste stärkas. Såväl kommunal som annan konsumtion måste ske i form av miljömärkta produkter. Exploatering av grönområden måste starkt begränsas och upphöra vad gäller vattenområden. Sjöar och vattendrag ska vara återställda före år 2015. Kvaliteten på stadens vattenhantering ska successivt förbättras och alla delar av stadens vatten- och renhållningsfunktioner ska till största delen ske i kommunal regi. Stockholms totala belastning på Östersjön ska före år 2015 vara reducerad till vad Östersjön tål. Staden ska bygga upp en egen produktion av förnybar energi och den totala energiproduktionen måste före år 2030 baseras på förnybara energikällor. Starkt skärpta regler måste skapas för att begränsa strålningen i all offentlig miljö och ett nytt delmål rörande utemiljön ska skapas. Tydligare skrivningar och mer resurser behövs för uppföljningen av programmet.”

Ersättaryttrande gjordes av ersättaren Gustav Åkerblom (fp) enligt följande.

”Ersättarreservation angående: Mål 3 - Hållbar energianvändning, delmål 3.2 - Upphandlad el i stadens egna verksamheter bör uppfylla kraven för miljömärkning

Delmålet ska formuleras. *Staden bör vid sin upphandling av el för stadens egna fastigheter välja el som är producerad av bränsle som inte bidrar till koldioxidutsläpp.*

Enligt miljöförvaltningens förslag bör den el som staden upphandlar vara miljömärkt el. Sådan el är enligt definition, el som produceras av vattenkraft och vindkraft.

Staden bör ändra sin målsättning så att även el producerad av kärnkraft kan användas.

Kärnkraftproducerad el ger inte några utsläpp av klimatpåverkande koldioxidutsläpp.

El från kärnkraft är idag det lämpligaste sättet att producera el utan att produktionen bidrar till klimatförändringarna.

Sverige använder i dag el som till ca 50 % framställs av kärnkraft och till nästan 50 % av vattenkraft. Att kräva att Stockholms stad enbart ska använda miljömärkt el innebär, vid den begränsade elproduktion som vi har i Sverige, att Stockholm låter någon annan upphandla den kärnkraftproducerade elen. Detta bidrar inte på något sätt till en bättre miljö.

Miljömärkt el kostar mer än annan el – en kostnad som betalas av Stockholms invånare och som kan undvikas om staden även tillåts upphandla el som framställs av kärnkraft.”

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av ledamöterna Gunni Ekdahl (s), Hasan Dölek (s), Anette Höijer (s) och Kristoffer Hernbäck (s), med hänvisning till Ekdahls yrkande enligt följande.

att stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ledamoten Cecilia Obermüller (mp) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

Att stadsbyggnadsnämnden beslutar att i huvudsak besvara remissen i enlighet med tjänsteutlåtandet men med följande riktlinjer och tillägg.

Styrning och genomförande

Förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i ILS, miljöförvaltningen har påtalat att det tydligare bör framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt att någon bör ha uppdraget följa upp programmet i sin helhet.

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer. Det är också en brist att åtgärderna har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS (integrerat ledningssystem). Extern kommunikation är en viktig del för att motivera såväl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills används väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med att verka för målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljökvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta om finns om miljökvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden gle-
sas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöbättre arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya programmet då en sådan aktiv upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt.

Målet 1.5 om andelen miljöfordon andelen bränsle behöver omformuleras till ett siffrerat mål, som kan följas upp.

Giffriga varor och byggnader

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel bör nå 25% redan 2010, i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006. Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Det behövs mål om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, i stadens ska öka. Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt.

De kemiska föreningar som påtalas som viktiga att få bort från produkter bör kompletteras med bromerade flamskyddsmedel, DEHP, Triclosan och Perfluorerade ämnen, som staden arbetat mot länge.

Det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande, som tidigare utgjordes av programmet för miljöanpassat byggande. Det är nu borttaget som styrdokument.

Mål 2.3 bör skärpas så att det istället handlar om att skapa en klimatneutral stadsdel, förslagsvis norra stationsområdet.

Hållbar energianvändning

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för CO₂-minskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav, enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (vilket är högst troligt innan 2011-12) skulle innebära flera % jämfört med idag.

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Tydliga åtgärder saknas för att de krav på energideklarering och klassning ska följas.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat el dyl.

Delmål 4.2 bör omformuleras till: exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet, vilket är den formulering som fanns i miljöprogrammet 2002-2006)

Det behövs indikatorer som klart och tydligt hur mycket grönmark som försvinner i samband med exploateringsprojekt.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera ett tydligt mål om minska avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt. Det fanns med i det tidigare förslaget.

Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med målen. Flera viktiga delmål saknas.

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål gällande radon bör införas och formuleras så att minst 70% av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon. (miljöförvaltningen föreslår, koppling till nationella mål och riktlinjer)

Delmålet att antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar, och som fanns i miljöprogrammet 2002-2006 bör läggas till förslaget till nytt program.

Det behövs ett mål om ventilationsanläggningar, t ex målet från det tidigare förslag till Miljöprogram: Stadens egna byggnader har väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten.

Förslag på nytt målområde

Sund inomhusmiljö

Reservation anfördes av ledamoten Maria Hannäs (v) med hänvisning till eget yrkande enligt följande.

Att stadsbyggnadsnämnden beslutar att överlämna kontorets tjänsteutlåtande utan eget ställningstagande, samt

att därutöver anföra.

Då miljöprogrammet är en stor och angelägen fråga behöver vi mer tid för att granska ärendet. Vi återkommer därför i kommunstyrelsen med vänsterpartiets synpunkter.

Trafik- och renhållningsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Jan Valeskog m fl (s) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Trafik- och renhållningsnämnden beslutar

att i huvudsak tillstyrka förvaltningens yttrande,

att miljöprogrammet fastställer indikatorerna för uppföljningen av stadens övergripande mål,

att medelkoncentration av koppar i rötslam redovisas,

att mål sätts för minskning av andelen ej förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktionen,

att mål sätts för minskning av andelen Stockholmare som utsätts för starka kraftfrekventa fält (magnetfält),

att avsnittet om andel upphandlad s.k. miljöel tas bort till förmån för krav på ökade satsningar på elcertifikat

samt

att därutöver anför följande:

Detta miljöprogram bygger till avgörande delar på det miljöprogram som den förra majoriteten tog fram våren 2006. Flera mål och indikatorer saknas dock och det är viktigt att indikatorerna fastställs i samband med miljöprogrammet och inte, som föreslås i dokumentet, skjuts upp till senare behandling. Risken är då att framtagandet av dessa viktiga indikatorer dröjer alltför länge och utformningen av dessa kommer att bli olikartade i sin utformning när olika nämnder och styrelse skall formulera dessa.

Dessutom innebär denna konstruktion att svårigheterna ökar att få ett webbaserat redovisnings- och uppföljningssystem.. Dagens unika och webbaserade ”Miljöbarometer” riskerar bli nedlagd med denna konstruktion. Det vore mycket olyckligt om detta sker.

Vi anser att det är viktigt att de mål som den borgerliga majoriteten nu tagit bort enligt följande, bör föras in: *medelkoncentrationen av koppar i rötslammet* bör redovisas då stora mängder koppar i dricksvatten, enligt aktuell forskning, är hälsovådligt. Det finns visserligen olika uppfattningar om hur farlig koppar är, vissa hävdar (kopparindustrin) att det i mindre mängder är naturligt och hälsosamt, men försiktighetsprincipen gör att vi anser att en återhållsam inställning bör finnas till kopparanvändning i byggnader och att mängden koppar i rötslammet därför bör mätas.

Målsättning bör i likhet med tidigare sättas upp för *andel förnyelsebara bränslen i fjärrvärmeproduktion*. Då denna utveckling ser mycket positiv ut finns det ingen anledning att fortsätta ha höga ambitioner på området. Uppvärmning utgör normalt sett en mycket stor andel av de ohälsosamma utsläpp som sker i en storstad.

Andel som utsätts för starka kraftfrekventa fält bör redovisas. Även här finns delade meningar om hur farligt detta är men i enlighet med försiktighets-principen bör detta som tidigare mätas och redovisas. Om inte detta sker kommer ingen hänsyn tas till byggande av bostäder intill kraftledning och kraftstationer i samband med fysisk planering och bygglovshantering. Det vore mycket allvarligt.

Avsnittet om *andel som upphandlar s.k. miljövänlig el* bör tas bort till förmån för krav på ökad satsning på s.k. elcertifikat. Upphandling av s.k. miljövänlig el innebär att staden betalar ett 10 tal miljoner extra för att få s.k. miljövänlig el. Detta har i praktiken ingen styrande effekt på produktionen av s.k. miljövänlig el då endast några få procent av konsumenterna i Sverige betalar och begär detta samtidigt som dagens miljövänligt elproduktion från vattenkraft och vindkraft idag utgör hela 50%. (Kärnkraften utgör resterande ca 50%). De miljoner extra som staden betalar har ingen som helst styrande effekt för produktion av sk miljövänlig el.

Ett mer effektivt sätt att påverka produktionen av miljövänlig el är dagens system med elcertifikat där varje konsument får betala extra för sin dagliga elkonsumention i form av dessa certifikat, som sedan överförs som ekonomiskt stöd för miljövänlig produktion av vindkraft, etc. Detta system har i motsats till upphandling av ”miljövänlig el” en effekt på energimarknaden. De miljoner som staden idag betalar extra för miljövänlig el bör istället användas för utbyte av lampor och belysning så att energiåtgången kan minska och mindre el användas i staden. Alternativanvändningen av dessa pengar spar både energi, miljöpåverkan och resurser.

Reservation anfördes av sig ledamoten Torhild Lamo (v) och ersättaren Kajsa Stenfelt (v) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Att trafik- och renhållningsnämnden beslutar att i huvudsak godkänna förslaget.

Att därutöver anför följande:

Miljöprogrammet ska vara stadens viktigaste verktyg för att kunna uppnå ett effektivt miljöarbete som leder till mindre miljöpåverkan från såväl stadens verksamheter som de individer och företag som bor och verkar i staden. För att målet ska kunna uppnås är det viktigt att tydliga och hårda krav ställs och att de följs upp.

I förslaget till miljöprogram finns det förslag på vilka nämnder som är ansvariga för att följa upp olika delar av programmet. Detta är bra. Men tyvärr är uppdelningen på sina håll något märklig. Att miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett huvudansvar för uppföljning är inget konstigt men det vore naturligt att nämnden tillsammans med trafik- och renhållningsnämnden ansvarade för uppföljning av delmålen 1.3: Staden ska verka för att utsläppen från trafiken minskar och 1.4: Staden ska verka för att andelen personer som åker kollektivt, cyklar och går ökar. Delmålet att staden ska ”verka för att utsläppen från trafiken minskar” är alldeles för vag och indikerar att staden inte skulle ha rådighet över trafiken. Det stämmer inte. Staden har stora möjligheter att minska trafiken genom transportsnål stadsplanering, satsning på cykel och kollektivtrafik, trängselavgifter och så vidare. Vi skulle vilja att denna formulering ändrades till att utsläppen från trafiken ska minska. Man måste också ställa krav så att de kan förverkligas. Ska utsläppen minska måste dels trafiken minska och användningen av dubbdäck gå ner. I stället förespråkar man nya motorvägar som leder till ökad trafik och vågar inte ställa krav till användning av dubbfria vinterdäck. Ska andelen personer som åker kollektivt, cyklar eller går öka måste utbyggnad av kollektivtrafik och cykelbanor prioriteras. Målet om miljöeffektiva transporter behöver kompletteras med en

formulering om att miljö kvalitetsnormernas dygns- och årsmedelvärden inte överskrids.

Under målet miljöeffektiv avfallshantering slås det också fast att mängden avfall ska minska och mängden som nyttogörs ska öka. Det nationella målet är att 35 procent av matavfallet ska samlas in till 2010. Det saknas anknytning till detta i förslaget till program och ambitionen för stadens verksamheter bör vara minst 50 procent.

Reservation anfördes av ledamoten Mats Lindqvist (mp) med hänvisning till sitt yrkande enligt följande.

Förslag till beslut

Trafik- och renhållningsnämnden beslutar

Att godkänna kontorets förslag till beslut.

Samt att dessutom anföra följande:

Styrning m m

Förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas integrera sitt arbete med miljöprogrammet i ILS, miljöförvaltningen har påtalat att det tydligare bör framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt någon bör ha uppdraget följa upp programmet i sin helhet, vilket eftersom SLK inte längre har kapacitet miljönämnden bör ha. (föreslås av miljöförvaltningen)

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS. Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills används väl för detta ändamål. (föreslås av miljöförvaltningen)

Perioden för programmet bör skjutas till 2008 – 2011 för att bättre sammanfalla med övriga planperioder och inte börja med ett förlorat år... (föreslås av miljöförvaltningen)

Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta om finns om miljö kvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden gle-
sas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöbättre arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya programmet då en sådan aktiv upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt. (föreslås av miljöförvaltningen, nämndes i rödgröna förslaget)

Giffria varor och byggnader

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 25% så som föreslogs innan den borgerliga alliansen återremitterade programmet förra året. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel

bör nå 25% redan 2010, i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006. Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt. (föreslås i rödgröna förslaget)

De kemiska föreningar som påtalas som viktiga att få bort från produkter bör kompletteras med bromerade flamskyddsmedel, DEHP, Triclosan och Perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge. (föreslås av miljöförvaltningen)

Hållbar energianvändning

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2050. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t ex fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för co2-minskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav, enbart ett stopp på koleldningen i Värtan (vilket är högst troligt innan 2011-12) skulle innebära flera % jämfört med idag.

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa. (enligt rödgröna förslaget)

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t ex som naturreservat el dyl.

Delmål 4.2 bör omformuleras till: exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet. (miljöprogrammet 2002-2006)

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera ett tydligt mål om minska avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt. (rödgröna förslaget, miljöförvaltningen föreslår)

Sund inomhusmiljö

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet. (miljöförvaltningen föreslår)

Ett nytt delmål gällande radon bör införas och formuleras så att minst 70% av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon. (miljöförvaltningen föreslår, koppling till nationella mål och riktlinjer)

Delmålet att antalet Stockholmare som utsätts för starka magnetfält minskar, och som fanns i miljöprogrammet 2002-2006 bör läggas till förslaget till nytt program.

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Roger Mogert m fl (s) och ledamoten Inger Stark (v) enligt följande.

”Vi reserverar oss mot nämndens beslut då vi yrkade att nämnden skulle besluta att överlämna ärendet utan eget ställningstagande.

Reservation anfördes av ledamoten Anna Fredriksson (mp) enligt följande.

” Jag reserverar mig mot nämndens beslut då jag yrkade att nämnden skulle besluta att 1. Som svar på remissen överlämna följande synpunkter:

Styrning och genomförande

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer. Det är också en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS (integrerat ledningssystem). Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills används väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter:

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta om finns om miljö kvalitetsnormerna är missvisade eftersom inte de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrider redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter och staden gle-
sas ut.

Giffria varor och byggnader:

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel bör nå 25% redan 2010, i Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006. Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl a övergödningen av Östersjön.

Det behövs mål om att inköpen av miljöanpassade, inklusive klimatanpassade, i stadens ska öka. Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt. I skolmåltiderna ska maten i så stor utsträckning som möjligt vara miljömärkt och ekologiskt producerad. Också energianvändningen vid produktion och transport bör räknas in.

Det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande, som tidigare utgjordes av programmet för miljöanpassat byggande. Det är nu borttaget som styrdokument.

Hållbar energianvändning

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030.

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet ottydligt för nämnder och styrelser att följa.

Skollokaler bör kunna energideklarerars och programmet saknar åtgärder för det här.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera ett tydligt mål om minskat avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt. Det fanns med i det tidigare förslaget.

Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med målen. Flera viktiga delmål saknas.

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Det behövs ett mål om ventilationsanläggningar, t ex målet från det tidigare förslag till Miljöprogram: Stadens egna byggnader har väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten. Inomhusmiljöer i skolan är av extra betydelse då det är de rum som den unga generationen stockholmare befinner sig i mestadels av dagen.”

Stadsdelsnämnden Skarpnäck

Reservation anfördes av ledamoten Monika Lindh m.fl. (s) till förmån för eget förslag till beslut enligt följande.

”Vi (s) yrkar att Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutar att delvis godkänna förvaltningens förslag och att därutöver anföras:

Det gröna Stockholm

Ett hållbart samhälle ska inte tära på jordens resurser. Det handlar om rättvisa mellan vår generation och de kommande. En progressiv miljöpolitik är en förutsättning för ett modernt välfärdssamhälle som varsamt vårdar och nyttjar naturens resurser. Det kräver samverkan på internationell och nationell nivå såväl som på regional och lokal nivå, ja även individuell nivå.

Det kräver att Stockholm som Sveriges största stad går före inom miljöpolitiken – för att utveckla Stockholm till en ekologiskt hållbar storstad. Särskilt i ett läge när det går bra för regionen och staden är det möjligt att ta ett reformsteg mot en ekologiskt hållbar storstad som förmår förena ekonomiskt hållbar tillväxt med social och ekolo-

giskt hållbar utveckling. Tyvärr saknas det perspektivet helt i miljöprogrammet. Det miljöpolitiska programmet ska fungera som styrdokument och ska därför ange tydlig inriktning för att uppnå högt ställda mål på miljöområdet. Det miljöpolitiska programmet ska också ta ett helhetsgrepp kring inriktning och metoder hur målen ska kunna uppnås.

Miljöprogrammet bygger när det gäller ambitionsnivå i stort på det program som togs fram under föregående mandatperiod, med en rödgrön majoritet. Det säkerställer viss kontinuitet. Däremot saknas konkretion, tydlighet och ansvarsformuleringar när det gäller genomförandet. Det innebär att miljöprogrammet uppvisar stora brister. I kombination med att de borgerliga partierna drastiskt minskat resurserna för miljöarbetet i staden blir därför miljöprogrammet nästan en karikatyr av ett miljöprogram.

Utgångspunkten för miljöprogrammet är att det inte finns något motsatsförhållande mellan hållbar tillväxt och ett modernt miljötänkande – vilket är bra. Men hur detta ska kunna genomföras i praktiken nämns inte i miljöprogrammet. Återigen saknas konkretion, helhetssyn och ansvarsformulering.

Hållbar utveckling kräver långsiktig planering och en helhetssyn - att kunna väga ihop många olika, ibland motstridiga, intressen som t.ex. planera och bygga bostäder, naturvård, möjlighet till företagsetablering, minskad hälsopåverkan från transporter, effektiv energianvändning och god ekonomi.

Det miljöpolitiska programmet bör anlägga ett strategiskt perspektiv som handlar om ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling – d.v.s. ett tydligt Agenda 21-baserat perspektiv. Agenda 21 betonar också vikten av samverkan mellan kommun, invånare och andra lokala aktörer. I förslaget till miljöprogram sägs att samverkan är viktig men inga vidare ansatser tas för att förtydliga och konkretisera detta. Ett miljöarbete i en stor stad kan inte bedrivas utan invånarnas aktivitet oavsett om det gäller företag, medborgare, föreningsliv, egna medarbetare, besökare m.m. Detta nödvändiga och breda medborgarperspektiv saknas i programmet. På vilket sätt miljöprogrammets mål ska säkerställas och realiseras i relation till andra beslut och styrdokument för exempelvis infrastruktursatsningar, bostadsbyggande, företagsetableringar och tillsammans med andra kommuner i regionen är ytterst oklart och formuleras knappast.

Stockholms stads kommunfullmäktige avsatte i juni 2003 en miljard för att minska Stockholms miljöskuld och för att förebygga att nya miljöproblem uppstår. Möjligheten

att anordna avlopp inom delar av Listuddens koloniområde, rening av dagvatten i Flaten och miljödiplomering av företag är några av de satsningar som inte genomförts utan särskilda insatser från Stockholms stad. Miljömiljarden var viktig dels för de konkreta insatserna för att rena staden mark, vatten och luft, dels för att lägga startribban för ett viktigt miljöreformarbete. Inga satsningar finns i den borgerliga majoritetens budget. I stället halveras miljöförvaltningens budget, stadsdelarnas agenda 21-arbete uttraderas, miljöbolaget Stockholm VattenAB styckas och säljs ut i viktiga strategiska delar.

I miljöprogrammet saknas några betydelsefulla grunder i en ekologiskt hållbar storstad:

Trängselavgifternas betydelse för att minska utsläppen av koldioxid, kväve, svavel-dioxid och partiklar samt deras betydelse för en förbättrad folkhälsa bör finnas med bland indikatorerna för bättre miljö. Vikten av att följa trafiktrenderna (trafikmönster,

möjligheten att styra förändringar mot mer miljövänligt trafikerande) borde ha lyfts fram med de kunskaper som finns från försöket med miljöavgifter.

Kollektivtrafikens betydelse för en hållbar och livsmiljövänlig stor stad borde lyftas fram. Staden kan formulera miljömål som kopplas till ökat kollektivtrafikerande. Viljan att åka kollektivt är stor i Stockholm. Den viljan kan direkt omvandlas till en miljövinst för hela staden.

Ett ökat miljömedvetande hos stockholmarna måste mötas av lika medvetna satsningar för att skapa miljömervärden. T.ex. kan satsningar på säkra gång- och cykelbanor, enklare och smidigare kollektivtrafik, bättre infartsparkeringar, rimliga kostnader för resandet sammantaget skapa mer än miljövinster. Tidsvinster, ekonomiska vinster, säkrare

utemiljöer, bättre folkhälsa mm är några mervärden som sammantaget bidrar till en livsmiljövänlig stad.

Uppgradera återvinningen genom mer fastighetsnära återvinning. Tekniken på området är mer utvecklad än vad vår stad uppvisar för närvarande. Återvinningsstationerna kan bli fler och kombineras med fler mobila stationer. Det behövs i miljöprogrammet ett delmål om att staden ska verka för att 35 % av matavfallet behandlas biologiskt. Det är ju också

ett nationellt mål som väl ändå måste kunna formuleras för landets huvudstad.

I programmet bör också ett minskningsmål formuleras för att minska avfall från stadens verksamheter, 10 % mindre per anställd är rimligt vilket fanns med i det tidigare förslaget.

Stadens utvecklingsarbete på dessa områden kan formuleras i ett miljöprogram genom att förlägga ansvar för samarbete och samverkan med miljöteknikföretag, miljöteknikforskning, arkitekter och bostadsplanerare samt relevanta nämnder och bolag. Några sådana initiativ återfinns inte i miljöprogrammet. Det kan inte vara upp till varje nämnd och bolag att utan styrning, samordning och strategi från staden själva på eget bevåg och av eget intresse ta sig an en utvecklingsuppgift av den dignitet som krävs för att staden ska utvecklas till en miljöhuvudstad.”

Särskilt uttalande gjordes av ledamoten Birgitta Hansen (mp) enligt följande.

”Miljöpartiet instämmer i stort i förvaltningens remissvar men anför följande:

Styrning och genomförande

Förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i ILS. Miljöförvaltningen har påtalat att det tydligare bör framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt att någon bör ha uppdraget att följa upp programmet i sin helhet. Det finns i dagsläget ingen självklar tjänsteman inom förvaltningen som kan göra detta då Agenda 21-samordnare inte längre finns kvar efter den borgerliga majoritetens tillträde. Vad gäller staden som helhet har den nuvarande politiska majoriteten halverat budgeten för Miljöförvaltningen vilket ytterligare försvårar genomförande och uppföljning.

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer för staden och stadsdelarna. Det är också en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel. Medel har ej budgeterats för genomförande.

Inga kopplingar görs till FN:s Agenda 21-mål, ej heller till nationellt uppsatta miljömål eller till EU:s miljömål.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS (integrerat ledningssystem). Extern kommunikation är en viktig del för att motivera så väl interna som externa aktörer. Den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills använts väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med att verka för målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Miljöeffektiva transporter

Delmål 1.3 bör preciseras till att trafikens utsläpp minskar så att miljö kvalitetsnormerna klaras. Den faktaruta som finns om miljö kvalitetsnormerna är missvisande eftersom de viktiga dygnsmedelvärdena som idag överskrids inte redovisas.

Ett ytterligare mål bör införas om att vägtrafiksystemets ytanspråk inte ska öka per capita. Detta mål fanns i miljöprogrammet 2002-2006 och syftar till att Stockholm inte ska gå

mot en markanvändning där allt större yta krävs för transporter så att staden glesas ut.

Stadens möjligheter att upphandla miljöbättre arbetsmaskiner och entreprenader bör också understrykas i det nya programmet då en sådan aktiv upphandling kan minska utsläppen och bullret från arbetsfordon väsentligt.

Målet 1.5 om andelen miljöfordon och andelen bränsle behöver omformuleras till ett siffersatt mål, som kan följas upp.

Gifrfria varor och byggnader

Delmålet för offentlig upphandling av ekologiska livsmedel är för lågt. Det bör sättas till 40 %. Regeringen har fastslagit att offentlig upphandling av ekologiska livsmedel bör nå 25% redan 2010. I Stockholm kom flera stadsdelsnämnder upp över 15% redan 2006.

Att välja konventionellt producerade livsmedel istället för ekologiska bidrar till en mängd miljöproblem, bl.a. övergödningen av Östersjön. Staden bör också verka för att krav- och rättvisemärkta varor i så stor utsträckning som möjligt inköps i de egna verksamheterna,

då dessa är producerade på ett miljövänligt sätt och på så sätt påverkar ekosystem och människors levnadsförhållanden och arbetsvillkor i andra delar av världen positivt.

Det behövs ett ytterligare mål om att verka för att andelen miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel som säljs i Stockholm ökar. Staden kan göra mycket för att underlätta för miljöanpassad försäljning och på det viset även stärka miljöföretagen lokalt. Staden och stadsdelsförvaltningarna bör också i så stor utsträckning som möjligt inköpa närproducerade produkter för att minimera antalet transporter och transportsträckornas längd.

De kemiska föreningar, som påtalas som viktiga att få bort från produkter, bör kompletteras med bromerade flamskyddsmedel, DEHP, Triclosan och Perflourerade ämnen, som staden arbetat mot länge.

Det saknas krav på lägsta nivå när det gäller energiutsläpp och miljöpåverkan vid allt byggande, som tidigare fanns i programmet för miljöanpassat byggande. Det är nu borttaget som styrdokument. Vid all nybyggnation bör miljövänliga transportlösningar tas med redan på planeringsstadiet, d v s att nya stadsdelar redan från början skall ha förutsättningar för att så gott som all persontransport kan ske med kollektiva färdme-

del.

Mål 2.3 bör skärpas så att det istället handlar om att skapa en klimatneutral stadsdel, förslagsvis Norra Stationsområdet.

Hållbar energianvändning

Delmål 3.2 bör skärpas till att all el som staden köper ska vara miljömärkt, att mjuka upp skrivningen till 'bör' och tala om att 'om inte orimliga kostnader' gör målet otydligt för nämnder och styrelser att följa.

Delmålet 3.3 bör skärpas till 20% minskning av klimatgasutsläpp per capita. Detta för att säkerställa att Stockholm når nollutsläpp senast 2030. Det finns flera relativt enkla åtgärder som kan minska utsläppen redan under denna programperiod, t.ex. fossilfri fjärrvärme och individuell debitering för värme och varmvatten. Eftersom både energieffektivisering och utbyte till förnyelsebara källor kan användas för CO2-minskningar så är det mer rimligt att ha ett högre krav. Enbart ett stopp på koleldning- en i Värtan (vilket är högst troligt innan 2011-12) skulle innebära flera % jämfört med idag.

Tydliga åtgärder saknas för att krav på energideklarering och klassning ska följas.

Hållbar användning av mark och vatten

Delmål 4.1 bör preciseras så att 'bevara' tydligt innebär beslut om bevarande över tid, t.ex. som naturreservat eller dylik.

Delmål 4.2 bör omformuleras till: exploatering av obebyggda mark- och vattenområden ska kompenseras så att likvärdiga ekologiska tjänster bevaras i närområdet. Det är den formulering som fanns i miljöprogrammet 2002-2006.

Det behövs indikatorer som klart och tydligt visar hur mycket grönmark som försvinner

i samband med exploateringsprojekt.

Miljöeffektiv avfallshantering

Det behövs ett nytt delmål om att staden ska verka för att 35% av matavfallet behandlas biologiskt (rötas, komposteras) vilket också är nationellt mål. Att radikalt öka insamlingen och rötningen av matavfall är både god kretsloppspolitik och ger välbehövligt tillskott till stadens biogasproduktion.

Delmål 5.1 bör precisera i ett tydligt mål om att minska avfall från stadens verksamheter, 10% mindre per anställd är rimligt, vilket fanns med i det tidigare förslaget.

Sund inomhusmiljö

Den inledande texten stämmer väldigt dåligt överens med målen. Flera viktiga delmål saknas.

Delmål 6.2 bör omformuleras att gälla att andelen fastighetsägare med fungerande egenkontroll ökar. Då tar det bättre fasta på fastighetsägarnas roll och ger effektivare arbete för miljöförvaltningen som tillsynsmyndighet.

Ett nytt delmål gällande radon bör införas och formuleras så att minst 70 % av de kommunala flerbostadshusen ska vara kontrollerade avseende radon. Miljöförvaltningen föreslår koppling till nationella mål och riktlinjer.

Delmålet att antalet stockholmare som utsätts för starka magnetfält ska minska, som fanns

i miljöprogrammet 2002-2006, bör läggas till förslaget till nytt program.

Det behövs ett mål om ventilationsanläggningar, t.ex. målet från det tidigare förslaget till Miljöprogram: Stadens egna byggnader skall ha väl fungerande ventilationsanläggningar dimensionerade för verksamheten.

Sund utomhusmiljö

Mer resurser måste avsättas för en sundare utemiljö i staden. Staden har många anställda som arbetar i partihallarna i stora arbetsområden typ slakthusområdet, Lunda, skolor, daghem och kontor i innerstaden m.m. Många av dessa fastigheter ligger i dammiga, bullriga och fula miljöer utan tillgång till dagsljus, frisk luft eller grönska. Många skolgårdar i staden är direkt ovärdiga som trygga och kreativa lekmiljöer för våra barn. Många anställda har ingen eller små möjlighet att kunna ta sig ut under raster för att få en nypa frisk luft. Personalen och deras kompetens är en viktig resurs för staden som arbetsgivare och för den service som staden tillhandahåller medborgarna. Skolmiljön som helhet är viktig för barnens trivsel och motivation att tillgodogöra sig kunskap och färdigheter inför vuxenlivet. Vi vet genom aktuell forskning att tillgång till vegetativ grönska påverkar oss på många sätt. Det förmår filtrera bort farliga partiklar och damm från luften. Det syresätter luften vi andas. Det bidrar till ett jämnare och behagligare klimat och det gör den fysiska stadsmiljön vackrare. Det skapar dynamik över årstiderna och utgör bo och mat för fåglar, djur och insekter omkring oss. Grönska i stadsmiljön är inte längre en fråga om lyx, grönskan är essentiell för hur vi fungerar som människor och sociala varelser.

Klimatförändringar och peak oil

Välrenommerade klimatforskare menar att mänskligheten har mindre än åtta år på sig att vidta drastiska åtgärder för att hindra ytterligare höjningar av jordens medeltemperatur. Om mindre än åtta år kan denna ha höjts två grader jämfört med förindustriell tid. Efter denna punkt kan det bli sådana växelverkningar och förstärkningsprocesser i naturen så

att utvecklingen skenar iväg bortom all möjlighet att reversera eller bromsa. Naturkatastrofernas antal i form av jättelika stormar, orkaner och dylik ökar, jordbruk och livsmedelsproduktion kollapsar, världshaven höjs med flera meter p.g.a. smältande polarisar mm. Det är alltså NU, innan tvågradersgränsen uppnåtts, som mänskligheten fortfarande har möjlighet att påverka utvecklingen och det börjar bli väldigt bråttom.

Oljeutvinningens höjdpunkt är redan nådd, även om de lärde inte är överens om exakt när detta skedde. Oljeutvinningen minskar successivt de kommande åren, tillgången på olja kommer därmed att minska, priserna för drivmedel och andra oljeprodukter går stadigt uppåt, konkurrensen hårdnar om de tillgångar som finns och krigsriskerna ökar i kampen för att få åtkomst över kvarvarande resurser.

Sverige har en världsledande ställning inom t.ex. miljöteknik. Stockholm har världens blickar på sig bl.a. efter det lyckade trängselskatteförsöket. Konjunkturen är strålande just nu och de offentliga skattekistorna fylls med skattepengar. Det är alltså hög tid att ta krafttag och satsa mycket pengar och resurser för att så snabbt som möjligt göra Stockholm till en koldioxidneutral världshuvudstad, där förnyelsebara energikällor och miljövänlig

teknik gör oss oberoende av fossila bränslen och där innevånarna huvudsakligen förflyttar sig med kollektiva färdmedel, med cykel och till fots. Förutom gynnsamma konsekvenser för miljön och folkhälsan skulle det göra Stockholm till något mycket mer än en prick på världskartan och bl.a. gynna turistnäringen och affärslivet i regionen då vi skulle bli oerhört mycket mer uppmärksammade och få efterföljare och tjäna som föregångare och ett exempel för resten av världen. Att övergå till ett ekologiskt hållbart samhällssystem kommer att gynna den ekonomiska utvecklingen både på kort

och på lång sikt. Kunskaper, pengarna och resurserna finns men de politiska besluten saknas.”

Stadsdelsnämnden Spånga-Tensta

Reservation anfördes av ledamöterna Abdo Goriya (s), Jonas Ljungstedt (v), Awad Hersi (mp), Rune Olofsson (s), Eva Andersson (s), samt tjänstgörande ersättaren Azad Hassan (s) enligt följande.

Styrning och genomförande av förslaget innebär att nämnder och styrelser enbart uppmanas att integrera sitt arbete med miljöprogrammet i ILS, miljöförvaltningen har påtalat att det tydligare bör framgå att nämnderna/styrelserna har i uppdrag att genomföra de åtgärder som utpekats i programmet samt att någon bör ha uppdraget följa upp programmet i sin helhet.

Det är otydligt vilken status programmet har gentemot övriga program och planer. Det är också en brist att åtgärderna inte har kostnadsberäknats så att programmet kan följas av nödvändiga budgetmedel.

I förslaget saknas åtgärder för att kommunicera programmet utöver ILS (integrerat ledningssystem). Extern kommunikation är en viktig del för att motivera såväl interna som externa aktörer och den befintliga miljöbarometern som miljöförvaltningen sköter på webben har hittills används väl för detta ändamål. Eftersom konsumentförvaltningen lagts ner och neddragningar har skett av Agenda 21-verksamheten och på miljöförvaltningen försvåras möjligheterna för kommunen att jobba aktivt med verka för målen som riktar sig till medborgare och andra externa aktörer.

Agenda 21 arbetet är en framtida investering och förankrat i FN. Det handlar inte bara om miljöåtgärder utan även om sociala investeringar med en långsiktigt hållbar utveckling i fokus och direktdemokrati genom påverkan underifrån. Vi har länge arbetat med dessa frågor i Stockholm, nu raserar alliansen det arbete på kort tid inom detta område och för miljöarbetet i stort. Detta trots att man nu över världen ser behovet av aktiv kamp mot all form av miljöförstöring. Det handlar om vår egen hälsa, välmående och ytterst om vilken framtid kommande generationer ska ha, därför anser vi att borttagande av Agenda-21 samordnaren i Spånga-Tensta är ett stort svek mot medborgarna.

Stadsdelsnämnden Södermalm

Reservation anfördes av ledamöterna Jan Forsell m.fl. (s), Birger Jeansson (mp) och Åsa Hagelstedt (v) till förmån för eget förslag till beslut enligt följande.

Förslag till beslut

att delvis bifalla förvaltningens svar på remissen samt att därutöver anföras:

I den nya regeringens handlingsplan för miljöanpassad offentlig upphandling så vill man understödja men inte detaljstyra kommunerna i sitt miljömässiga agerande. Det

ligger alltså på den enskilda kommunen eller nämnden att bestämma vilken nivå man sedan lägger sin miljömässiga ambition.

Vi kan konstatera att här på Södermalm lägger den borgerliga majoriteten den miljömässiga ambitionen på väldigt låg nivå.

I den senaste upphandlingen vid Vintertullens äldreboende, så yrkade alliansen bland annat avslag till: *"Att stadsdelsförvaltningen fortsätter med det viktiga arbetet med att ställa miljökrav vid upphandlingar så att målen i stadens miljöprogram uppnås"*¹.

Man yrkade även avslag på: *Att möjligheten att ställa krav på rättvisemärkning bör undersökas*. I ramavtalen lokalt tillvägs i övrigt inte heller företagens miljömässiga agerande någon större vikt då det saknas konkreta verktyg för detta i ramavtalen.

Även i miljöprogrammet för Stockholmsstad har majoriteten tagit bort allt som kan ställa miljökrav för att istället ersätta detta med en "frivillighet" som man sedan inte konkret ger förvaltningarna redskapen för att kunna prioritera. Förvaltningen skriver bland annat i sitt utlåtande *"Inget i programmet anger hur målen ska uppnås"*².

Vi tror oss veta att majoriteten av Stockholms invånare idag helst ser att politikerna prioriterar ett miljömässigt agerande i förvaltandet av våra gemensamma tillgångar. Denna önskan går över partigränserna hos den folkliga opinionen.

Ändå konstaterar vi att den borgerliga majoriteten väljer att bortse ifrån faktum i de konkreta politiska besluten.

Vi vill påpeka att alliansen framfört att miljön är en ödesfråga. Därför är det viktigt att vi som politiker i förvaltandet av skattebetalarnas pengar, även ser till att det miljömässiga hänsynstagandet i företagandet lönar sig. Vår fråga till alliansen lyder: hur ska det miljömässiga företagandet löna sig om inte ens staden rent praktiskt prioriterar att företagen agerar miljömässigt? Miljötänkandet måste viktas in i upphandlingsunderlaget annars blir alliansens "prioritering" av miljöfrågan bara tomma ord.

För övrigt frågar vi oss hur höjningen av SL-kortet och återinförandet av zonindelningen inom kollektivtrafiken passar in i den borgerliga alliansens nya miljövision?

Vi vill påpeka att vi gärna ser en utbyggd kollektivtrafik innan nya omfattande vägbyggen.

---

¹ Se S V och Mp:s förslag till beslut ärende 9 den 19/4 -07

² Sid 3 i tjänsteutlåtandet